

ЛЮДМИЛ СТОЯНОВ
МЕХМЕД СИНАП
ИСТОРИЯТА НА ЕДИН БУНТ

chitanka.info

ПЪРВА ГЛАВА

ЗЕМЯТА ЧЕЧ

Под високото синьо небе на Чеч цари тишина. Тя е тишина светла и нежна като паяжина, тишина на неми скали, тъмни усой, смълчани гори и ярко слънце. Само звук на дърварска брадва нарушава мълчанието или песента на кречеталото в малката бяла воденичка на Къор Мустафа, дето жълтото мамулено брашно пада спокойно в коритото като коприна... Или приспивният шум на реката, дето вълните се катерят като деца по белите камъни и бързат, бързат надолу...

Така се нарича местността по османските списъци — Чеч. Отде иде името? Никой не знае. Никой не знае нито къде е тая Чеч, нито какво има зад тия планини и други зад тях, а за Стамбул само са слушали като за нещо далечно и непостижимо. Така е било в старо време, но сега вече не е така.

От комините на Алакьой се изнизва тънък бял дим, което говори, че в огнищата къкри гозба, млада стопанка шета и шумна челяд се пречка в краката ѝ. Какво ври на огъня и изпуска вълнообразна пара? Качамак! Врѣх на благополучието в бедната селска хижа.

Селата на Чеч са разположени край реката, други по зелените поли на Машергидик, там, дето земята се е оказала по-благосклонна към децата си — да им роди по-едър боб, жълт барабой... Къщите са по на два ката, с широк чардак и хубави перила, с накичени от двете страни алени пиперки, мамули, чубрица. Сиромашията има своя разкош — тя е също изобретателна като богатството, когато човек трябва да запази честта си... А отпред стърчи висок каменен дувар, който е истинска крепост, широк двор с дървета, отрупани с царевична шума. Висока двукрила порта за натоварена със снопи кола, а върху едното крило — врага за пешеходци. Тѣй хубаво е всичко подредено... Но не всички къщи са така широки — има и запуснати, оголели, дето немотията ги е захапала с острите си зѣби. Всичко тук е старо и

влажно, хората — затворени в грижа и мисъл. За какво ли? За хляба. И най-сладката закуска е хляб и сол. Просто да си оближеш устата...

Идваат царски хора, въоръжени, влизат в къщите, прибират, каквото им хареса. Събират кехайте, водят дълги разговори. За какво? Царщината има нужда от войници, от пари. Данъците години наред не са плащани, по къщите започва олелия. Кехайте събират пари, пазарят се с юзбашията и турския чиновник, които, като получат парите, качват се на конете и заминават, отдето са дошли. И пак тишината слиза от върховете и като чиста утринна роса застила селата, нивите, пасбищата.

Зиме жените предат край огнището и после тъкат шарени ямурлуци за овчарите. Борината пращи на свещника, светлината играе по стените, в стаята е задимено и душно, но хората са свикнали като с нещо естествено и нормално. Люта кашлица дере гърдите на старците, а от очите на младите текат сълзи. Огънят в огнището привлича пушека, който на тънки ивици се провира към комина, и в стаята става светло и приятно. Лошото и доброто вървят ръка за ръка.

Младежите изчезват, потъват вдън земя. Какви са тия къщи без ергени? Царските хора се чудят. Някои служат войници, други са по гурбет. От всяко село се искат по трийсет души работници за обоза. Затова младежите бягат в гората. Те не желаят да служат в царската, войска. Седем години е службата... Кой е луд да се пороби седем години?

Алакьой е под самия Машергидик. По-нататък са Триглав и Каинчал. Много села има в Чеч и всички те си приличат. Планинските гребени вървят един след друг в синята мъгла, все така мълчаливи и обрасли в глухи букови гори, както преди хиляди години. Покрити с плочи, тия мирни работливи села приличат отдалеч на сини езера, в които се отразява небето. Българи гяури, ахрене, турци — такива са техните обитатели. Живеят дружно, взаимно си помагат... Как? Бедните хора са чужди на богаташкото високомерие и когато дават, и когато искат.

От един чардак до друг звучи млад женски глас:

— Бульо Мандовице ма, дай на Марийка малко огън да запали пещта!

— Бива ма, комшийке, изпрати ми Марийка — отвърща другият глас.

Сол, червен пипер, мая, кисела зелка — не всички имат, дават си в заем и после го връщат. И ако не го върнат, няма сръдня.

Става просто между ахрене и българи, между българи и турци, между жените особено — сърцата им се разбират, тъй както се разбират очите им. Жените са обособено племе, те се грижат за домакинството.

Мъжете са едри като млади букови дървета, високи и стройни, с изпъкнали скули, с едра адамова ябълка, с ръце като лопати, с очи соколови, които виждат през мъглата и облаците.

Българите вярват в господата, ахренете в аллах, турците признават Мохамеда. Но кой е господ, аллах, Мохамед — не могат да кажат. То е нещо въвн от тях, по-силно от всичко, което отлага умирачката: сполай му!

Ахренете са секачи — бравата не слиза от ръцете им. Те повалят стройните буки, дъбовете младоци, извисените като минарета ели. После всичко отива в реката, която отнася трупите надолу, кой знае къде. Някакъв неизвестен идва и им подхвърля по някоя скъдна пара, а парите, истинските пари, прибират други, там, някъде отвъд балканите.

Турците са земеделци, сеят ръж и кукуруз, тачат рамазана. Веднъж в годината идва ходжа и им чете от корана, който те не разбират. Ходжата ги учи, че християните са раи, роби на турците, но това остава само на теория, защото на практика турците често слугуват на българите, носят им стока от Филибе, орат им нивите... Българите са дюлгери, зидат им къщи, ковачи, бъкличари, колесари, а по-младите пасат стадата на богатите кехаи, с които слизат до Бяло море, виждат друг живот, но смятат, че той е чужд и не бива да се пренася, защото всички хора живеят посвоему.

В тия далечни времена неведнъж се е случвало българка да се омъжи за ахренин, като мъжът я оставял да се кръсти и да вярва в Богородица, не я насилвал да носи яшмак и фередже. Били веротърпими хората на Чеч, разбирали се и се защитавали от напасти. Пък и царска войска, щом навлизола в Чеч, бързала да излезе, защото врати и кепенци се затваряли и очите на хората не били дружелюбни.

ВТОРА ГЛАВА

МЕТЕКСА МАРЧОВСКИ

Друго нещо е къщата на Метекса Марчовски, най-богатия кехая, на границата на Чеч, в Чепеларската нахия, къща — сарай, на три ката, цяла варосана. Макар че Метекса е гяурин, а правоверните не позволяват на гяурин да дига дом като палат, той е доверен човек на властта и това решава работата.

Това е, което прави Метекса силен пред раята и низкопоклонен пред големците.

И каква къща! От сайванта стълбището води за първия, втория и третия кат, като спира на всеки чардак и продължава по-нагоре. С какви надежди и мерак беше строена тя! Тогава стрина Чона, стопанката на Метекса, още царуваше. За нея той издигна този дом, да завъди челяд същи кошер, деца, дъщери, снахи и внуци, каквито бяха другите кехаи. Та защо му са тия чарди от овце, кози и говеда, тия коне и мулета, които всяка година се умножаваха и вече им ставаха тесни дамове и къшли? Но дойде бедата нечакано — разболя се стрина Чона, залиня от люта болест, легна в постеля и вече не стана.

Остана на Метекса само малката Гюла — остана ѝ ахренското име, както у ахренете имаше име Трендафилка. И все още някои се тачеха като роднини — палеха свещи и приливаха и на българското, и на ахренското гробище. Горедолу един дълъг човешки живот беше минал от времето, когато оттук премина пашата и заповяда да се чете коранът на християните, та ако искат да спасят живота си — да станат правоверни чеда и любимци на падишаха.

Но каква къщовница! Още дете, дето се вика, а как се разпорежда с мливари, овчари, жетвари, на всички да е добре, всички да са доволни!

Метекса се гордее с щерка си, но я пази от чуждо око като същи турчин. Тя расте като стройна ела и лицето ѝ свети с чистия блясък на пролетен ручей.

Гордее се още Метекса с богат имот — няколко стада овце, мулета, коне и волове, ниви и ливади, тепавици и воденици, аргати и домашна прислуга — пълен двор с работници, които цял ден шетат и шетат.

Метекса малко говори. Само това, което стяга работата, което дава пари. Затуй хората се боят от него и гледат да не го срещнат. Той знае кой какво работи и всякого пита — доде сме стигнали?

Той е петдесетгодишен, но изглежда на шестдесет — състарили са го грижите и жаждата за имот. Облечен е в сини потури, шаячна аба и фес на главата с малко шарено чевре — да прилича на чалма. Фесът е тъй мазен, че първичният му цвят се е изгубил. Носи меки еминии с опашка отзад, което помага на обуването.

Какви мисли се роят в главата му? Той има в стаята си няколко рабоша, колко овце има в момента, колко глави добитък, какво производство на сирене, кашкавал, урда. Кукуруз, овес, пшеница — всичко е складирано, настанено, чака само търговеца.

Родопа е обширна планина, непристъпна, в нея се влиза по тесни кози пътеки, виснали над дълбоки пропасти. Залутани сиромашки села с каменни сгради се тулят в падините, смълчани от вековния гнет, от глад и от хайдушки нападения.

Но в Тракия сиренето и кашкавалът са на голяма почит, затова около Метекса често се навъртат търговци, които пазарят стоката, заплащат я и я отнасят с конски кербани в полето. Там се белеят отдалеч Хаджиолу, Пазарджик, Филибе, Станимака, градове със стара, стара слава. В полето! За хората на Чеч това е незнайна страна. От върха на Машергидик тя се вижда — ширва се до безкрайност, натам, отдето изгрява слънцето сутрин, отдето идат облаците и бурите... И още нещо. Натам, отдето идат султанските низами, същи разбойнически орди. Обират, каквото могат, и продължават службата си в империята... Идат юшурджии, събирачи на данъци, предписания за ангария... И тръгват групи моми и момци към бейските чифлици в Тракия с тъжни робски песни... Ех ти, черна орисия! Няма бял ден за народа на Чеч.

Стаята на Гюла е на най-горния кат и когато тя слага на шията си нов гердан или нова гривна на ръката, подарък от баща ѝ, пред нея се откриват поляните и баирчините, зелените гори и над тях златните облаци...

Метекса е доволен от нея, затова не пести пари да ѝ купи подаръци: тя върти къщата като съща опитна стопанка, а още е почти дете! Черна коса и сини очи, ход на сърна... Като я гледаше как леко и сръчно слиза по високата стълба, Метекса се питаше каква ли участ я чака в живота, в чии ръце ще попадне това нежно цвете?

Времето лети и Метекса остарява. Той не забелязва това. Като горските дървета той не мисли за смъртта. Той мисли само за живота и неговото съдържание — парите и печалбата. Той минава равнодушно край огледалцето на Гюла и не се спира, за да види колко дълбоко са хлътнали бръчките край очите, как са побелели брадата, косата и веждите... Защото духът и волята му за живот и пари са все така неудържими и властни.

ТРЕТА ГЛАВА

МЛАДИЯТ ЧОБАНИН

Често прекосява двора младият чобанин — тогава Гюла си намира работа на чардака. Простира пране или изтупва прашни козаци. И когато той отмине, тя спира работата и се заглежда след него с продължителен мечтателен поглед. Той също се обръща — да провери...

Гюла е християнка, не носи яшмак, лицето ѝ е открито. Младият чобанин е ахренин, правоверен, но какво от това? Нима сърцето, разлюляно от буйна севда, има време да мисли кой господ е по-силен — аллах или Христос?

Погледът на Гюла помрачнява... Младият човек прекрива портата и се изгубва. Гюла се подпира на гредата на чардака и дълго се взира към белия далечен път...

Вехти дочени чешири, чието дъно се мята ритмично натам и насам. Сива памуклия антерия, тук-там оръфана, корави пискюллии цървули. Но откъде тоя разкош? Та нали той слиза със стадото си до Бяло море, до Гюмюрджина и Кавала? Малко ли са там хубави, привлекателни каяфети?

Но особено се хвърляше в очи главата на младия чобанин. Лицето му, загоряло от милувките на слънцето и вятъра, изнежено от сенките на облаците, от бистрата вода на потоците, с тънка брадица около овала, издаваше характерните белези на дете на народа. Малко присвитите очи заедно с чувствителния като у младо животно плътен нос над къдрави татарски мустаци като че търсеха някаква тайна в чуждите очи, в чуждите души. Аленият фес стоеше килнат към тила, което даваше свобода на кичур коса да се развява над чистото от бръчки младежко чело, а на пискюла — да играе на врата му, без да му досажда...

Нима такъв човек може да остане незабелязан! Женските очи са соколови очи; когато паднат върху млад хубавец, те хвърчат около него като лястовици, оглеждат го от всички страни, докато той отминава

студен и равнодушен... и мечтите, избликнали внезапно в сърцето, потъват като камък във вода.

Младият чобанин се изгуби в далечината, следван от сърдечния трепет на девойката. Наоколо горите зеленееха, ливадите благоухаеха, слънцето залязваше зад скалистите възвишения на Машергидик.

Какви сметки имаше той с Метекса?

Пасеше най-голямото му стадо овце, а ето Метекса често забравяше да му прати било ручок, било вечеря, затова той идваше да напълни торбата си с брашно, урда, качамак... Мрачният кехая го посрещаше дружелюбно, меко, защото той беше пазител на стоката, която му даваше най-голям доход. Кореше го уж доброжелателно, бащински:

— Хайдамак с хайдамак... Къде се губиш? На кого си оставил овцете?

— На кого... — отговаряше нехайно момъкът. — Аркадаши дал господ.

— А защо не пратиш аркадаша си да ти донесе ядене, а идваш сам?

— Много си ми домилял, кехая!

— На Мехмед Синап! На един белязан хайдук! Та всички вие в Чеч сте биринджии разбойници!

Метекса имаше причини да се сърди на своя чобанин, но смяташе все пак да кара с добро. Мехмед Синап не се ядоса зарад Чеч, само се засмя широко, като че думите на Метекса бяха по-скоро похвала, а не укор.

Разговорът продължи все така потайно — кавгаджийски, докато се отекна гласът на Гюла от чардака:

— Баба! А, баба!

Метекса сложи ръка над очи и отвърна:

— Какво има? Казвай!

— В хамбара са се развъдили мишки! Хвърли котката през прозореца!

Гласът накара Мехмед Синап да се обърне и момичето, засрамено, се отдръпна зад стълба, но пак продължаваше да наблюдава.

— Това ли било? Хай да се не види макар! — бащински снизходително се обади Метекса. — А ти ръце нямаш ли?

Старата служителка Труда донесе торбата на Синап. Метекса я претегли на ръка и поклати заканително глава — стори му се доста тежка. Поиска да види какво има вътре, но стана му съвестно и я подаде на аргатина си, като измърмори:

— На, вземи, па поменувай с добро Метекса Марчовски!

Като пое торбата и я прехвърли през рамо, Мехмед Синап погледна към залязващото слънце и махна весело с ръка:

— Охо, трябва да бързам!

Слънцето блестеше в очите му и той дълго държа ръка над челото, докато свикне със светлината. Крачеше спокойно, мислите му се бъркаха. В младата глава преминаваше като сребърен облак образът на девойката от чардака. Свечеряваше се и той затананика, да не се усеща самотен:

*Динка маненка, маненка,
Динка се в гора родила:
От смиле бил е повоя,*

*Букова шума пеленки,
От сърне млеко бозала.
Силен я ветър люляло,
Та си е сладко заспала.*

Песента го увличаше и му нашепваше нещо близко, познато.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

СКАРВАНЕ

На „Високо бърдо“ стадото хрупкаше сочната зелена трева. В небето бавно плуваха широки разкъсани облаци и хвърляха сянка върху планината.

Застанал на края на поляната, опрян на гегата си, разкрячен, с ямурлука на едното рамо и празната торба на другото, овчарят свиреше на върбова пищялка, четиристранна, с два реда дупки... Свиреше проста и тъжна песен, докато наоколо прелитаха орли и соколи, хиляди треви излъчваха своя пролетен мирис и рояци пчели бръмчаха в хор. Гонеха се пеперуди.

Овчарят крачеше бавно с движението на стадото, тъй че картините семеняха непрестанно, макар че той не им обръщаше внимание, бяха му познати. Стадото се свлече в тясна падина по стръмна, ронлива пътека, дето младо агне се подхлъзна и скочи на остра канара, залюля се...

— Стой! — сепна се овчарят и пхна свирката в пояса. — Шиле глупаво! Баламче! — викна той съчувствено и насочи гегата да му покаже де да скочи.

Агнето направи опит да достигне пътеката, но не можа да се задържи и почна да се свлича по канаристия склон, докато клекна с жално блеене.

— А? — развика се овчарят. — Преби ли се? Сега какво да те правя?

Стадото се стълпи към сипея уплашено, едрите рунтави кучета се разлаяха.

— Ееех, Мехмеде, Мехмеде! — поклати глава овчарят. — Гаче ли ще има и за тебе гергьовски курбан!

Тревогата премина бързо и стадото продължи пътя си по ливадите. Мехмед дигна агнето на раменете си и продължи пътя си, но вече с други мисли. Метекса... често обикаля стадото, да би дошъл да си отнесе къопавото шиле!

Стадото като че знаеше пътя, полека се прибираше към кошарата. Заникът хвърляше огромни сенки върху избуялите поляни, ниви, бахчи — даде аллах хубав берекет, дъжд и слънце.

Кошарата мълчеше оградена с плет, овцете лежаха върху топлата земя, вече не се чуваше никакво блеене, вечерта ги приспиваше. От комина на овчарската колиба излиташе тънка струя синкав дим и бързо се пръскаше във въздуха. Сред лято дим от комина!

Седнал пред огнището на ниско трикрако столче, Синап въртеше пръчка с кебап, а на стълба сред колибата висеше закланото агне с пречупената нога.

„Кехая! Кехая — мислеше Мехмед, — пак ще ме наречеш хайдук, а пък на, аз съм честен човек, защото заклах овцата с пречупения крак — добро да й направя... Можеш да думаш, каквото си щеш — нали освен двете кучета нямаше друг свидетел, — но така си е, падна глупавата овца и се преби.“

Случва се понякога човек да мисли за онова, което ще стане.

Отвън се чу шум, конско пръхтене, после вратата бързо се отвори и влезе Метекса.

Огледа се наоколо и каза със злорада усмивка:

— Види се, не те бива без кебап, без агне сугаре?

Синап се обърна изненадан, но не каза нищо — беше хванат на местопрестъплението. Но знаеше ли Метекса самата истина?

— Хайдамак, хайдук, разбойник! Така ли пазиш стоката ми? — все повече нарастваше гневът на богатия кехая, особено като му замириса на кебап и младо агнешко.

Метекса дигна бича да удари своя чобанин, но Синап го спря с ръка и каза спокойно:

— Падна, кехая, падна овцата, осакатя...

Въпреки мекия тон лицето му почервения от яд.

— Стоката ми ще зяносваш, скитник, нехранимайко! За хатъра на майка ти те взех, а ти как ми отплащаш? — и Метекса дигна повторно бича.

Бичът изплющя по гърба на Синап.

В погледа на Синап пламнаха искри като от наковалня. Пристъпи към господаря си.

— Нямах право да ме биеш, чу ли? Не стига, че не ми прашаш ядене, ами и когато някоя овца заумира, да нямам право да я заколя!

Метекса го стрелна с примижали очи, пълни с омраза, после откачи от стълба кожата на закланата овца, взе я под мишница и излезе с мърморене:

— Ще увиснеш на бесило рано или късно, помни ми думата!

Синап остана доволен: все пак разправията не трая дълго, а за бича той ще му отмъсти.

... Синап запомни обидата. Отбягваше да слиза в къщата на Метекса. Опротивя му жълтото пъпчиво лице на болник и особено — нетърпимото му скъперничество. Какво ги прави тия пари? В земята ли ги заравя?

Метекса прати да извикат Синап.

Синап дойде на другия ден.

Метекса му направи знак с ръка:

— Вчера те виках, днеска идваш. Да не си някой паша? — Синап пристъпи бавно и неохотно.

Метекса попита, без да го гледа:

— Ти кога се върна от долната земя? До Солун стигна ли?

— Не, какъв ти Солун! Скитахме все по Места, пасохме стадата.

Синап не говореше много сигурно. Думите му засядаха в гърлото. Метекса го гледаше с хитър поглед.

— Тосун кехая се оплаква от тебе — каза той сурово. — Отлъчвал си се от овцете, оставял си ги на кучетата. Къде си скитал?

Синап дигна рамене:

— Къде ще скитам?

— А това какво е?

Метекса бръкна в шарена торба, която държеше на кръста си, и извади оттам кокален гребен, огърлица, колан, обеци — обикновена панаирджийска стока.

Метекса помълча, после изсъска застрашително.

— За кого са? Белким за царската щерка?

Синап се ядоса. Разпитът беше нетърпим.

— То е моя работа...

— А ти сигурно и овце си продавал, жив хайдук?

— Не! Нямам такъв адет, кехая... — отвърна отсечено Синап.

Метекса посочи подаръците и каза жлъчно:

— А отде пари?

В това време на чардака се мярна фигурата на Гюла — тя следеше напрегнато спора, сърцето ѝ трептеше като птичка. Какво ще стане? Нима наистина ще го загуби? „Мехмед, Мехмед, хубав челек! — мислеше Гюла. — Как ще свърши тая кавга?“

Тук Синап се изправи и каза дръзко:

— Няма да ти давам сметка...

Гневът на Метекса растеше. Той пак дигна бича:

— Тогава аз ще ти дам сметка, хаймана, разбойник!

В този миг в двора слезе Гюла. Хвърли върху баща си укорен поглед. После се засрами и тръгна обратно към къщи.

След нея прозвуча гласът на Синап:

— Ти си Метекса, аз съм Синап. Не давам да ме биеш!

Метекса се засмя с пресилен, пресипнал смях:

— Ха-ха-ха! Виж го ти, мулето недно! С Метекса ще се мериш, а? Скитник, дрипльо!

Гюла се спря и се обърна. Синап усети, че очите ѝ се впиват в сърцето му, както брадвата се впила в ствола на младо дърво.

... Метекса махна с ръка и влезна вътре. След малко се върна.

— Гюла плаче горе, че съм те хокал — каза той примирително. Тя е дете, има милостиво сърце. На, плащам ти за тия три години според условието, макар да не заслужаваш, давам ти и този нож каракулак, и този вет чепкен и те изпращам по живо, по здраво...

Синап очакваше този край и затова не се разсърди, дори сърцето му се смекчи пред бащата на девойката, която той страстно обичаше. Той каза открито и честно:

— Слушай, Метекса. Смятах да ти отрежа главата, но виждам, че ме изпращаш с чест, с чепкен и каракулак... затова нищо няма да ти сторя. Кажи го това на Гюла, да ме помни и споменува.

ПЕТА ГЛАВА

НА ДЪЛЪГ ПЪТ

Женски плач, протяжен, упорит. Селска улица, ниска къщурка на края на селото, покрита с плочи.

Жената е облечена във вехт, износен сукман, както ходят всички жени в Чеч. Шамията на главата ѝ е свлечена назад, открива рано побеляла коса, дълъг нос, сиви, угаснали очи, мокри от сълзи.

Така вият жените в гробищата над пресен гроб на близък покойник.

Две съседки изскочиха бързо. Залаяха псета от близките дворове.

— Какво има, лельо Дудо, защо плачеш?

— Да кажеш къщата ти гори!

Жената се клатеше наляво-надясно, закрила мокрото си лице, погълната от тежката си мисъл.

— Гори, гори, комшийке, не е лъжа!

Приблжиха се жени, деца.

— Какво има, како, какво се е случило?

Вратата се отвори. Показа се Мехмед Синап и погледна жалостиво майка си — защо е такава слабодушна?

— Чакай, майко, какво си завила като над умряло? Затова никога не ѝ казвам къде отивам — обърна се той към съседките, — защото жив ме оплаква... Сега сбърках...

— Шега ли е, синко, дето си намислил — аскерин да идеш?

— Да, майко, дотегна ми да слугувам на един, на друг господар. Аскерин ще се пиша и туйто...

Дуда престана да плаче, влезе в разговор:

— Ами ако стане мурабе? — запита майката и го погледна с разширени очи.

— Голяма работа! Един помак по-малко на света! Барем ще яде човек пилаф и ще спи под сушина... Майко, не плачи!

Тя с мъка се изправи и влезе вкъщи.

Стар, окъсан миндерлък, празни полици, изстинало огнище.

Сииап извади шарена кърпа, развърза я и ѝ подаде парите, получени от Метекса Марчовски.

— Вземи, майко. Всичкият ми труд за три години. Метекса ми плати честно, което е право. Затова му прощавам...

Дуда пое сребърните махмудии, засуети се, без да знае къде да ги скрие. Пъхна ги в джеба на сукмана и каза вече по-спокойно:

— Синко Мехмеде, Мехмеде, луда глава! Всички синове са при майките си, само ти се не свърташ!

— Ще ти стигнат за хляб и урда. Да ме чакаш! Стискай зъби и ме чакай!

После, когато тя отново се разплака, той се разсърди:

— Котка с котка! Ще ида по широкия свят, да видя как живеят хората... Така ли като нас или по-хубаво? Че какво е нашият живот? Кучешки живот!

Тя като че се примири с неизбежното. Стана и прегърна сина си, като го милваше по лицето, косата, после го целуна няколко пъти по челото и страните. Каза със запъване, защото сълзите я задавяха:

— Аллах да ти е на помощ, синко!

После тя стоя дълго на вратата, с ръка над очи, загледана в криволиците на белия път, където се изгуби нейният син.

Той изчезна между боровете и тя дълго гледа нататък, може би в предчувствие, че няма вече да го види. Тази мисъл преряза сърцето ѝ като с нож, защото Мехмед беше единствената ѝ радост, едничката ѝ надежда. Седна пак на прага и заплака. Но сега плачът ѝ беше тих и безшумен и сълзите се ронеха на земята като рядък есенен дъжд...

... Изгуби се Мехмед Синап в обширната империя като капка в морето. Никаква вест не идеше отникъде за него — и как можеше да дойде? Толкова рядко идваха хора отвън — и все чужди, враждебни, сурови, — как да ги попита?

Наистина Синап не стана аскерин, а слуга във Филибе аргатин на богат чифликчия турчин, който го ругаше, наричаше го „гяурин“, „куче“, биеше го с бича — не като Метекса, не! — тъй, че по лицето и шията му се разкриваха червени пътеки. Синап едва се сдържаше да го хване за гушата да го удуши, но той имаше още много верни слуги, сеизи, пазванти, вардияни... Животът във Филибе не беше лек — по

улиците бродеха големи групи хамали с въжета през рамо и самари на гръб. Синап мислеше понякога, че колкото и да е трудно да кара бричката до чифлика и обратно и колкото да е груб чорбаджията му — все е по-леко от работата на хамалите, по-разнообразно.

И когато кърджалии нападнаха чифлика и го запалиха, Синап се примоли на главатаря да го вземе със себе си. Изгледа го войводата изпитателно, разговори се с него, видя, че е сиромашко чедо махна с ръка да остане.

— Откъде си? — попита той.

— От Чеч — гордо отвърна Синап.

— Не съм чувал — дигна рамене войводата. — Далечно е хеее, вдън балкана — и той посочи на юг към лабиринта на Родопските планини.

— Какъв си? Българин, турчин? Говориш български.

Синап за пръв път се смути. Какъв е той наистина? Не знаеше дума турска, майчиният му език беше български, гяурски, а идваше ходжа да обрязва децата, да ги учи на турска вяра...

— От помаците — отвърна той.

— Харно... — замисли се главатарят. — Хубави хора са помаците... честни... стоят на думата си... И какво санким? Ние не правим разлика — турчин бил, българин или помак. Нашите душмани са султанът и слугите му.

— И ти говориш български... — някак плахо процеди Синап.

Но главатарят не го слушаше.

По-късно Синап научи, че името му е Кара Колю, че бейски син отвякъл сестра му в харема, затова той събрал дружина да мъсти на турци зулумджии.

По цяла Тракия кръстосваха кърджалийски чети. Империята беше разделена на две — на господари и народ. Страшен гняв кипеше в гърдите на народа — нямаха край бейските и пашовските зулуми — насилия, ангарии, грабежи на млади гяурки... Започна безмилостна борба срещу господарите, властници и богати земевладелци. И толкова близо до столицата Истанбул... Животът замря, пътищата опустяха, дим и чад се дигна над безкрайното Тракийско поле.

Синап скита с четата дни и месеци, получи „сабля дамаския“ и пищов с две цеви, след няколко месеца — и кон, черен с бяла звезда на челото. Какво беше станало? Това, че той попадна в такова хоро,

където скоро стана хороводец, стана началник. Стигна дотам, да участвува във военните съвети на главатарите.

Минаха година, две, три. В Чеч забравиха чобанина Синап, забравиха младежа с орлови очи и кичур коси над челото.

Често мислеше за майка си. Но нямаше по кого да ѝ прати хабер, да научи жива ли е, здрава ли е, мирно ли е към село, как живеят хората в Чеч.

ШЕСТА ГЛАВА

ГЛАДЪТ

Какво значи глад в един край, дето след две бездъждовни години настъпва трета, още по-неутешителна? В един край, който крепителите на дин-исляма, от везира до последния пандурин, са предоставили на волята и благоволенieto на аллаха?

Бедствието идва предателски — незабелязано, вмъква се през задната порта и първом напада безсловесните — кокошките и добитъка. Защо кокошките не снасят? Защо добитъкът отпада? — питат се съседките една друга и въпреки свещената им простота разбират причината — господ наказваше людетe за греховете им.

То се усеща от майките на първо място: децата започват да хленчат, защото стомахчетата им са празни. Плачът им, отначало бодър и енергичен, преминава в скимтене. Притискат голите си коремчета: „Боли“.

Майката се отказва от своя залък зарад децата. Ръцете и краката ѝ треперят. Децата всеки ден стават все по-бледи и хилави. Не знаят игри, смехът изчезва от бледите им устица. От корените, които ядат, коремчетата им се издуват неестествено, а краката им отслабват.

Вижда се по напуканата земя — цепнатини, които зеят като рани, останали неизлечими. Изворите са пресъхнали, реките — жабунявали. Кукурузът, едва достигнал две педи, започва да съхне, не връзва плод.

Реките, които с вълните си покриваха камъни и скали, колкото човешки бой, сега пълзяха край дребните зелениясали камънаци по дъното, а може ли такава река да върти воденичното колело? И ако може, какво би сложил в коша?

Когато премина Илинден, без да падне капка дъжд, всички разбраха, че годината е минала и отсега нататък нищо не може да се направи... Кога ще растат тепърва тревите, ще цъфтят дърветата, ще сееш и ще чакаш жетва... Сърцата се свиха още по-силно. Гладът влезе във всяка къща.

Плъзнаха по прашните пътища групи гладни мъже и жени с деца в цедилки на гръб, тръгнаха по просия... Гонеха ги като шугави псета, които носят зараза. Най-напред умираха децата, възрастните още имаха сили да се влачат. Някои слязоха в полето...

Между Станимака и Тополово пристъпваше бавно конната команда на Синап. Тя разчистваше пътя на четата, водена от Кара Феиз... Мирно и тихо беше навред. Край запустяло стърнище Синап съгледа купчина човешки трупове, които се размърдаха като валма червеи под камък. Простираха изсъхнали като сухи съчки длани и едва шепнеха нещо, което трябваше да значи „хляб“. Синап пришпори коня:

— Отде сте вие? — строго каза той.

— От Алакьой — едва изрече сух, загаснал глас.

— Как? — извика той. — Не чух добре. — От Алакьой — повтори гласът.

— От Алакьой? От Чеч?

Един женски глас прозвуча с думи и плач едновременно:

— Ох, синкооо! Божие наказание за нас!

— Какво има? — все още недоумяваше Синап. — Какво е станало?

— Глад, синко, глад! Гладува народът в Чеч! И няма кой да му помогне.

Дълбока милост изпълни сърцето на Синап. Виж ти! А той не знае!

— А ти кой си, синко? — простена жената. — Гаче ли добро сърце носиш...

Синап се замисли. После каза като на себе си:

— Мехмед Синап... кучи сине... ходиш по света... хайта с хайта, а твоите хора мрат от глад... Виж ти дяволска работа.

Жената го прекъсна:

— Мехмед Синап... Не беше ли ти синът на Дуда, дето свърши зимска?

Синап дръпна коня като опарен от горяща главня.

— Чакай каза той зашеметен. — Тъй значи... Как стана тази беда?

— Стана, синко, стана... Животът й отмиля...

— Но как? Може ли току-тъй... Защо?

Жената помълча, после направи знак с ръка, че тя се е обесила. Синап побледня, бързо слезе от коня, приближи се до групата и почна да оглежда всеки един, като че искаше да ги познае... Да, някои лица като че бяха му познати, или така му се струваше...

— Вярно ли е? — попита жената, която направи зловещия знак.

— Вярно е, синко... Ако ти си Мехмед Синап, вярвай, нямаш вече майка...

Синап усети, като че по гърба му потече ледена вода. Поръча да дадат на хората хляб и урда и се качи на коня. Тръгна напред и след него хората му.

Сърцето му бе станало хладно като камък.

В главата му нахлуха спомени от детинството. Баща му, обвинен в убийство на турски чиновник юшурджия, свърши живота си като каторжник в Диарбекир. Майка му — тъй я бе запомнил — от сутрин до вечер на работа по чужди къщи. Него да изгледа, да стане човек.

След като нападна Тополово, дружината на Кара Феиз се спусна на юг към Хаджиелес, по-надолу към Харманли, дето от височините под Свиленград можеха да виждат минаретата на Султан Селим джамия в Одрин.

Разчу се, че Кара Феиз началник на отряда, е получил милост от султана и е назначен на голяма служба.

И да не беше вярно, това стигаше да накара хората да се замислят за живота си... Всеки беше скътал кемер златни меджидии, а какво ще правят, когато сам началникът им се предава в ръцете на душманина...

Дружината започна да, оредява. В отряда на Мехмед Синап останаха стотина души. Той им предложи — които желаят, могат да отидат по домовете си.

— Такова време е дошло, кардашлар, че трябва всеки да помисли за себе си — дали да влезе в друга дружина или да остави хайдушкия занаят и да хване ралото. Да превие врат пред агарянина, да яде камшици, да работи ангария...

— А ти къде ще идеш, войводо? — запитаха го най-верните му хора.

— Ще се намери и за мене работа — каза Синап загадъчно и се загледа в далечината.

Накрай хоризонта, там, дето залязва слънцето, тъмнееха дълги планински вериги и върхове, препречваха се и се разминаваха. Там беше хубавата Машергидик, чиято трева беше най-ароматна и водата ѝ — най-студена.

СЕДМА ГЛАВА

КАК СЕ ЗАПОЧНА

Синап прекоси глухите и безлюдни села на път за Машергидик със сърце, удавено в ярост и тревога.

В бяла долама и син чепкен, с отметнати назад ръкави, той препускаше коня из планинските пътища и търсеше да срещне познати хора, да ги разпита за родния край.

Отминаваха го, без дори да го спрат и попитат кой е и какъв е, откъде иде и кого търси.

В сянката на висок орех малката воденичка на Мустафа мълчеше. Синап бутна коня, отби се да види стария си познайник. Толкова години оттогава — кой знае как се е сбърчил... Тук беше идвал той с другари да бие орли по високите скали и да се къпе в джедето.

Вратата беше затворена. Надникна през прозореца — вътре нямаше никого. Кречеталото не пееше привичната си песен, всичко мълчеше като в гробище. Синап обиколи зад воденицата и извика — гласът му отекна няколко пъти в отсрещните скали.

— Ей, дерменджи, къде си?

Воденичарят не отговаряше... Колко глухо е наоколо, когато воденицата не работи! Като че има мъртвец...

— Ей, Кьор Мустафа! — викна пак Синап.

— Тука съм, тука.

Синап бутна вратата и влезе в двора.

Старият Мустафа очукваше един воденичен камък и мърмореше сам на себе си. Вдигна влажни, зачервени очи и погледна Синапа.

— Кой беше твоя милост? — каза той, като обели жълтите си зъби и престана да чука.

— Защо е затворена воденицата? — попита Синап.

— Как да не е затворена, синко, жив челек не се окадява. Лошо, лошо за народа.

— Тъй си и мислех — каза по-скоро на себе си Синап, като дърпаше увисналия си черен мустак. — Гледай, гледай... познаваш ли ме?

Старецът втренчи в него пепеляв поглед.

— Чакай, синко, да те видя...

Взираше се с болни очи да познае непознатия, като бърбореше на себе си:

— Рядко се отбива жив човек при нас. А ти откъде беше?

Синап се обърна и бутна коня.

— Няма нужда — изръмжа той, раздразнен не от човека, а от предчувствията си.

Горите зеленееха, закъснялата пролет пълзеше по склоновете към високите заснежени върхове. Реката бълбукаше под него, прехвърчаха първите гургулици.

Срещу него се зададе двуколка, впрегната в две мършави крави. Отпред вървеше жена с бяла забрадка. Синап се отби, за да й стори път, после се сети, върна коня и каза:

— Невесто!

Жената спря колата. Той попита:

— Какво караш?

Озариха го две очи с възпалени клепачи. В същия миг очите овлажняха и под яшмака потекоха сълзи. Тя отметна чергата. Синап изтръпна. Две малки детски трупчета, изопнати, лежаха в плитък сандък, едва ли не едно върху друго.

— Карам ги... на гробището — простена майката и избърса сълзите си с края на забрадката.

— От какво са умрели? — попита нажален Синап.

— От какво — от глад... С трева живее ли се? Я ги виж... Милинките мии! — застена жената.

Синап бръкна дълбоко в пояса и й подаде една жълтица.

— На, вземи — каза той. — Ще ти дотрябва.

Жената взе жълтицата и като гледаше ту нея, ту Синапа, каза едва чуто, несигурно:

— Пари... да си жив на майка си, синко! Ама ядат ли се пари?... Хляб няма, хляб... Гинем всички.

„Гледай, гледай докъде дошло... Да мрат за хляб челеците...“ Синап бързаше замислен, като пришпорваше коня и го погалваше по

гривата, сякаш с него споделяше мислите си. Прибави гласно:

— Хороз, Хороз... Лошо време дойде, Хороз.

Конят наостряше уши от многогласния шум на реката, от ехото на горите, превивани от пролетния вятър, от съсъка на високата трева, която се преплиташе в краката му.

Картината на двете деца в тесния сандък не излизаше от главата на Синапа. Струваше му се, че от всяка къща го поглежда жълто лице с изцъклени очи. Двойко беше чувството му, когато навлизаше в родния край. Радваше се, че вижда познати места — поляни, малинови храсти, извори, стари дървета и скали, — и дълбока мъка, че ето на — хората умират от глад и няма кой да им помогне. Какво можеше той? Сам човек... Виж, друго е да имаш например един кърджалийски отряд... А то... И ето сега на всяка крачка срещаше умирачката. Цял трепереше от ярост и безсилна мъка.

— Хороз, Хороз... какво да се прави?

Той въздъхна с пълни гърди, спря коня и се загледа в тънката мъгла на Машергидик. Гладуваше любимата му Чеч.

Разбра всичко. Видя с очите си. Истината — ето я гола и жестока, тъй се откри тя на Синапа. Той идеше радостен, а изведнъж потъна в гъста горчивина. По пътищата го пресрещаха деца, оръфани, полуголи, простираха сухи, восъчни ръчици и викаха:

— Чичо, дай малко хляб.

Той ги изглеждаше косо, някак мъчително и виновно, и бързаше да отmine. После се обръщаше и гледаше как се разотиват с бавни, тежки крачки като възрастни.

Хората се свиваха като отровени — защото ядяха корени и треви или виеха като кучета при вида на гладната смърт. Възрастните се държаха, изтърпяваха, но плачът на децата огласяше дворищата, сподавен и глух, вече безсилен да се бори с немошта. Децата умираха първи пред жалостивите, разплакани очи на майките, а често майките оставяха децата си и изцъкляха очи, тъпи, неспокойни и след смъртта.

Това беше в цялата Чеч.

От Кестенджик до Каинчал и Алакьой, под широкия Машергидик, вече трета година не се роди зърно жито, ечемик или ръж. Царевницата изсъхна, хората се уплашиха. Качамакът стана богатско ядене, хляб не се намираше и за жълтица. В полето нямаше жито, беше събрано за войската, която воюваше с австрийците.

Няма що! Царщината имаше свои нужди. Беше военно време, а всяко военно време изяжда готовото и ново не ражда докарва нуждата и запалва бунта. Вместо брашно мнозина мелеха жълъд, но и той се обра, после тръгнаха да събират шикалки и борови шишарки.

Деца и жени мъкнеха торби с корени, сушаха ги и ги мелеха и от мливото правеха тесто. Хлябът ставаше клисав, черен като кал, горчив, от който се разяждаха венците и очите отслабваха.

— Какво носите бре, деца? — мъчеше се Синап да ги ободри с весело подвикване.

Но те го отминаваха посърнали или се криеха от него срамежливо и плахо.

Мехмед Синап бързаше — тия дълги години бяха го преобразили. По-добре, че не го познаваха. Беше се изтрил от паметта на хората като стара пара, излязла от употреба. Спомняше си сирашкото детинство, останалата след смъртта на баща му полусрутена колиба, куцото магаре и две-три кози, които пасеше той отнемай къде като истински хайдамак. Скиташе из мегданите от сутрин до вечер, лежеше под дебелите сенки, парцалив и замърсен, биеше с камъни дръгливите селски псета и дъвчеше сух хляб, изпросен от милостиви хора и по-богати роднини. Лоши времена! Мръсни времена!

„Ех, живот, живот, пуст да опустееш!“ — повтаряше той с въздишка.

Осемнадесетгодишен се настани аргатин у Метекса Марчовски. Пасеше стадото му и беше доволен — радваше го просторът, свободата. По свободата той страдаше като по любима жена. Вярваше в хората и се учудваше, че Метекса е тъй зъл, скъперник и човеконенавистник. Богатият кехая не го обичаше. Той често намираше в дисагите на аргатина си след дълго отсъствие разни вещи, които не можеха да се намерят на пътя, нито пък той можеше да ги купи: гердани, пафти, шамии. Отде ги вземаше? И защо му бяха?

Синап си спомняше живота у Метекса. Защо му бяха? За дъщеря му Гюла. Така се случи тогава, че не можа да ѝ ги предаде. Не можа да види радостта в очите ѝ, да се зарадва и сам — зер и той не е последен човек на земята. Спомняше си сухото като овча кожа жълтеникаво

лице на Метекса и се изпълваше отново с омраза. Дъщеря му, Гюла, беше едва тринадесетгодишна, но очите ѝ разсичаха сърцето на Синапа, както бляскавата брадва разсича дървото. Той също не ѝ беше противен. Обичаше да го среща случайно и насаме — нали беше строен и хубав, песнопоец и разговорлив... Не беше като другите — някак по-особен, по-жив.

Яздеше като джигит и умееше да гали не по-зле от всеки беговски копелак. Да! Разбира се, че няма да му я даде — кой е той? Хайдамак, дрипльо. Няма педя земя, нито дори едно въже да се обеси. Синап съзнаваше, че онзи беше прав, че тъй се полагаше по богаташкия закон — да го изпъди, въпреки плача на дъщеря му. И пак се показва човек тоя Метекса, дето не го изгони за кашмер и гавра на света, наопаки — даде му като на човек, обичан от дъщеря му, една пушка, един силях и един вехт чохен чепкен и сърмен капаран клашник.

И сега той си казваше, че добре стори, дето се прости с него без лоша дума. Кой знае дали нямаше да се срещнат пак и защо да се гледат с лошо око?

А после? После дойде онова, страшното и опасно скитане. Под бялата му чалма се изнизваха картини от нападения и обири. После дойде службата му при Кара Феиз. Силният кърджалийски главатар го харесваше зарад хубостта, мъжката му сила и ловкостта му на ездач.

Синап отпъждаше тия спомени. Беше го яд, че изтърва толкова пъти хубавото из ръцете си. Луда глава! Сега му се струваше, че е поумнял. Но всичко беше минало, изтекло като пясък между пръстите.

И ето — трябваше да се върне, за да гледа тоя гладен народ, изсъхнал, пожълтял, оставен сам на себе си и на смъртта, която нощем тропаше със сухата си патерица като пазвантин по неравния селски калдъръм и хлопаше от врата на врата.

Водата под кичестия чинар бликаше неудържима и пенлива. Синап седеше на меката трева и пладнуваше. Топеше сухи зальци в шарена сол и с шепя загребваше вода от извора. Усладваше му се хлябът, защото беше последен. Носеше го от полето, че тук, в родната земя, го нямаше никакъв.

Ех, живот, живот, пуст да опустееш! — спомни си той думите, с които посрещаше някога немотията. Но тогава имаше барем хляб! Имаше и качамак, и урда, и мътеница... А и тогава в сърцето му кипяха недоволство и злоба към силните и към тия, които въртяха кебапите и пиеха старо вино. Кехаите, бейовете и царските службаши знаеха, че гладува и тегли народът. Сега вече, мислеше си, ще отсече главата на Метекса, ако не му даде дъщеря си. Не е вече оня Синап, който трепереше от погледа му. Пасе си стадото, около него текат водите на Родопите, вятърът люшка тревата и съска във високите кипариси, а той надува свирката срещу него, за да го надсвири. За Гюла свираще той, Метексовата щерка. Мислеше как ще я поиска, не му се щеше да вярва, че старият ще го нахока. Виждаше я седнала пред стана как тъче прикята си, виждаше как забрадката ѝ се смъква на рамото ѝ, открива бялата ѝ шия...

Синап стана. В очите му блеснаха странни сенки. Високото му стройно тяло се прегъна от тайна болка. Русите му млади мустаци трепереха от вътрешен огън. Мислите му се пресичаха от огромен червен облак, който заля душата му и сякаш я удави — глада. Нима целият този народ трябва да умре като мравуняк, чиито изходи са запушени? Едри, снажни мъже ходеха превити като обръчи, сухи като кобилици.

ОСМА ГЛАВА

ПРЕДОЙСКИ КУРБАН

Той пътува цяла нощ, прехвърли Чепеларската нахия и още в ранни зори стигна на Машергидик — планината го посрещна ликуваща и радостна, потънала в ягоди и малини, в ранни пролетни цветя, макар че приближаваше Илинден. В полето вече са жънали и вършели, мислеше той, харманите дращят от жито, а в клетата Чеч няма нито шепа брашно, ни зърно за бог да прости...

Сам той нямаше в торбата си троха хляб и от недояждане се чувствуваше мекушав и отслабнал.

Стигна до мандрите. Тук бяха събрани овчари от цялата Чеч, ахрене от Кестенджик, Триград и Алакьой. Имаше общ предойски курбан — предояваха овцете. Гостите стояха настрана от огъня, между тях беше и Синап. Никой не го познаваше сега се връщаше той след многогодишно губене. Велин кехая покани гостите да се приближат за ядене. На поляната бяха сложени месо, сирене, урда и мляко, а хляб и качамак нямаше никак.

— Канете се и яжте — каза той, — каквото аллах е дал, а за хляб и качамак не питайте. Такова е време дошло, да правим курбан без троха хляб.

Мястото беше широко — планинска поляна, прошарена с метличина, лайкучка и глухарчета.

— И да имаш, и да нямаш пари — пак няма хляб! — прибави Велин кехая и сне козинявия ямурлук, за да го постели на тревата.

Бяха все кехай, богати чобани — стояха умислени като никога. А какво правеше народът? Как живееше сиромашта!

Разсъждаваха загрижени:

— Да пратим хора в Стамбул? Падишахът е добър, ще се смили над нас.

Мръщеха се, възразяваха:

— Нали припаднахме на молба пред пашата в Хюлбе? Какво ни огря? Нищо. Всеки, казва, да си дири чайрето, падишахът има по-

важна работа.

Други разказваха как са купили и натоварили жито в Ямбол, но по пътя ги срещнали кърджалии, взели житото. Не ти мислят, че тук хората умират от глад — не.

Хора идваха от разни страни. Знаеха, че тук ще се реши голямата грижа за хляба.

— Мислим, мислим, братя ахрене, а нищо не можем да измислим — каза Велин кехая. — Няма ли някой да каже нещо, да предложи?

Велин кехая, макар и гяурин, като най-богат в нахията, имаше глас пред нашата, но и него не искаха да чуят. Или пък, което даваха, не можеше да се пипне: товар жито — за товар злато.

— Правихме, струвахме... отникъде помощ... — добави Велин кехая. — Бог високо, цар далеко...

Да пратят хора във Влашко? Но да кажем, ще натоварят двестатриста мулета с жито, но ще могат ли да го докарат? През колко беклемета трябва да минат, през колко разбойнически пусии, войскови началници, пашови конаци, та да стигнат тук здраво и читаво?

Младият кехая Топал Салих плю настрана и процеди през зъби:

— Да вземе човек да я запали тая пуста царщина.

Синап ядеше и мислеше. Лицето му потъмняваше от дълбока грижа. След като изслуша всички, той каза високо, да го чуят до края на трапезата:

— Слушайте, братя ахрене, намислил съм как да найдем жито, брашно и хляб.

Настъпи мълчание, смесено с насмешливо очакване. Всички очи се изсипаха върху него. Всички уста онемяха за миг. Какво говори той? Добре ли са чули или не?

— Вие виждате, братя ахрене, че ястреби и соколи излитат от гнездата си и се връщат с плячката при малките си. Всички хора са деца на аллаха и аллах е заповядал да живеят братски, който има повече, да даде на онзи, който няма, Добре, но така ли е? Ония, които имат, не гледат ли да натрупат още и още, да ограбят и сетната пара на сиромаша?

— Тъй... — клатеха глави кехаите, озадачени. — Отде знаеш тия приказки?

— Знам, много нещо знам. Знам как да намерим хляб.

Синап сбърчи чело.

— Как? — излаяха недоверчиво неколцина изведнъж.

— Кажи да чуем...

Велин кехая каза:

— Кой си ти момко? Кажи ни, да знаем кого да слушаме.

Обадиха се и други.

— Да, кой си ти, откъде си?

— Кой са баща ти, майка ти? — чуваха се гласове. Някои викаха:

— Облечен си като сеизин — да не си царски челек?

Синап стана и като отстъпи крачка назад, като че даваше клетва, каза с вдигната ръка:

— Мехмед Синап няма да излъже, братя ахрене! Мехмед Синап е видял и познал много свят, знае къде отива житото и къде може да се намери. А колкото за това, откъде съм, ще ви кажа, че няма в Чеч ни една мандра, пътека, воденица, ни една богатска къща, която да не познавам!

— А познаваш ли някого от кехаите? — попита Велин кехая.

Синап помисли един миг и каза:

— Метекса Марчовски!

— Хубаво — каза Велин кехая успокоен.

Синап прибави:

— След две недели в нашата хубава Чеч няма да плаче гладен, челяк, жена, дете... Ако ви излъжа, да не ми е името Мехмед Синап. За всички ще има хляб, за жени и деца.

— Но как? Откъде? — попитаха вкупом всички. Синап гледаше с простодушен поглед тълпата и не знаеше как да започне. Не искаше да открие мислите си, докато в ушите му прозвуча гласът на Велин кехая:

— Кажи да чуем!

Синап отвърна кратко:

— Нека се съберат на това място петстотин силяхлии челеци. Всеки да вземе по четири вретища и да доведе по две мулета — тогава ще видиме.

— А после? Какво ще правиме после?

— Когато се съберат тук хората и мулетата, ще ви кажа какво ще правим.

Какво беше намислил? Само чудо можеше да бъде това — да се намери хляб, да се победи смъртта, която косеше гладната Чеч от край до край.

Синап гледаше пред себе си сериозно и някак милозливо и вярваше, че думите му ще се превърнат в дело...

— Как тъй? — питаха го. — От небето ли ще падне житото? Какви приказки разправя той?

Но Синап мълчеше. Явно беше, че не искаше да издава мисълта си, да им обади своя план. Той каза:

— След пет деня ще се върна. Който иска да спаси себе си, челядта си от глад, нека ме чака!

Той се сбогува и се отдалечи, висок и строен, приличен на един от младите борове, между които вървеше.

Да, той имаше нещо на ума си, но какво? Никой не знаеше. Имаше ли някакво беше открил, неизброимо, от старо време?

Изпратиха го озадачени и някои клатеха глави с чибучки в уста и с очи, които се споглеждаха, за да прочетат някъде вътре. Мисълта за хляба не беше за изхвърляне, за хляба, който беше станал тъй рядък, че християните нямаха за нафора, а османлиите — за качамак.

„Какъв срам! — мислеше Синап. — И тая царщина, дето пълни пашовите и бейовите сараи с товари жито, а раята оставя да мре от глад, кой да я оправи, да я тури в ред, когато няма кой да чуе, да разбере? Едрите разбойници са по големите места, а за кочан царевица те заколват или хвърлят в зандан...”

Тия мисли тревожеха Синапа. Те бяха тежки като куршуми — попадаха право в целта. Да, не беше човек за изхвърляне — наопаки, сечеше му главата.

... Синап реши да чака. Из пътищата го пресрещаха деца, боси, голи, които отдалече викаха с пресипнали, изтънели гласчета.

— Чичо, дай малко хлебец!

Той ги милваше по косите със свито от мъка сърце и казваше с твърд глас, за да им вдъхне вяра:

— Скоро деца, ще имате хляб. Бабайко и батю ще ви донесат.

Децата се дръпваха отчаяни и изпращаха Синапа с мълчаливи, просълзени очи.

Те тичаха вкъщи да обадят какво им е казал непознатият чичо — че бабайко и батю ще им донесат хляб.

— Кой? Кой ви каза? — викаше обезумялата майка и излизаше на вратнята да надзърне. После се връщаше убедена, че децата са бълнували.

Човекът беше отминал — той имаше своя работа. Диреха го от много места. Хората на кехаите го намериха в Триград и един от тях, Топал Салих, му каза доверително:

— Слушай, Синап, ти каза една приказка, която разпали кръвта ни в жилите и ни взе ума — че можем да имаме жито и брашно, ако го слушаме. Кажи, какво си намислил?

Синап мълчеше, склупчил уста, и клатеше глава отрицателно:

— Като му дойде времето, ще ви обади.

— Но народът трябва да знае. Инак кой ще ти вярва? — тихо издума Топал Салих.

— Гладният не пита кой му дава хляб — каза кратко Синап.

— Но какво мислиш да правиш?

Топал Салих го изгледа под вежди и килна чалмата си назад.

— Ще търсим правдата и ще я намерим — отвърна Синап с твърда увереност.

— Как? Къде? — настояваше Топал Салих.

— Тя е затворена, потъпкана, но стига да я рукнем и тя ни се обади — тя винаги се обаждат, когато я търсят.

Синап се загледа в далечината, като че диреше нещо изгубено, отлетяло.

— Нашите глави са прости, неукни — каза Топал Салих, като сложи ръка върху сияха.

Синап се сепна и го изгледа с чуден, доверителен поглед.

После започна:

— Много видях и преживях на тоя свят, брате, и едно разбрах. Силният не дава силата си, богатият не отстъпва троха от богатството си. Царщината гледа себе си и своите хора, а тия другите, раята, може и да умрат от глад. Какво е падишахът? Главатар на разбойници, един от друг по-зли, душегубци и убийци. От опит разбрах, че челяк трябва сам да си вземе късмета, да сложи тежкия кантар и да премери доброто на големите и доброто на малките. Тогава правдата ще се обади и ще каже: досега е било така, но отсега ще бъде инак... Кантарът да дойде наравно, да отмери всекому, колкото трябва. Срецу разбойници се излиза само с джепане, та и ние не ще направим нищо друго...

Синап млъкна. Може би разбра, че каза повече, отколкото трябва.

Но той реши, че е по-добре да има верни, посветени хора, на които да се довери като на помощници, отколкото да възлага всичко на случая, и затова, като дръпна настрана Топал Садих и Дертли Мехмед, дълго им говори. Слушаха го с почит, с приведени глави. После се разделиха замислени, не знаеха какво да кажат.

Топал Салих подзе:

— Каквото и да правиш, все ще сбъркаш. Ако на царя угодиш, лошо на народа. Ако гледаш за народа, царя ще разсърдиш. Такова време е дошло.

На което Дертли Мехмед добави:

— Няма никому да клатим шапка. Слушай, Топал Салих, стягай се на работа, че каквото е речено да става — да става.

ДЕВЕТА ГЛАВА

ПЪРВИЯТ ЩУРМ

На Машергидик е шумно като на сбор. Хора се събират, все въоръжени, всеки с по няколко мулета или коне. От цялата Чеч и от подалеко рупци и смолени, християни и османлии идат на зова на Синапа, оставили гладни жени и деца, все бабайковци и батювци, на обещанието му да им намери жито и хляб.

Дойде и Синап. Беше замислен: веждите му свити, устата — склучена. Нямаше божем вече какво да мисли, лицето му беше бледно, погледът му — тежък. Беше облечен в сърмен клашник, с пушка през рамо, с тънка чалма и в гайтанлии чешири. В този каяфет той наистина имаше вид на главатар, на човек, предопределен да влезе в бой и да победи. Стоеше на коня строен и строг, с поглед в белите пътища, които се спущаха надолу към полето. Из тях ще тръгне и той с хората си... Влезе с коня между хората, разви байрака и каза с висок глас:

— На този керван, аз съм керванбашията! Комуто трябва жито и брашно, да върви след мен!

Синята му долама се развяваше върху белия клашник като крилата на птица, готова да хвъркне. Той беше цял вълнение, порив, решение...

— Едно искам от вас, братя ахрене — прибави той, като изгледа дружески всички и вдигна широко ръка. — Отиваме на опасна работа, дето всеки трябва да покаже всичкото си юначество. Всички мене ще слушат, аз съм ви войвода. Който го е страх или се смята некадърен или слаб, нека се върне навреме.

Множеството, което все още не знаеше къде ще върви и какво ще прави, извика:

— Да живееш, Синап!

Синап тръгна напред с коня, като даде байрака на друг момък. Той се зарадва и ухили до уши.

— Как се казваш? — попита го Синап.

— Мустан — отвърна момъкът.

— Мустан Байрактар, хубаво ти името. Ще държиш байрака все напред, всички да го виждат. Байракът ни е водачът, без него сме като без ръце.

Привечер дружината стигна Соуджак, отдето се откриваше цялото Румелийско поле. Синап раздели дружината на пет чети по сто души и като посочи далечните равнини на Румелия, каза:

— Ето ги чифлиците, ето ги царските хамбари. Царят е зает с мурабе, затова и хората му са забравили службата си, гледат само кефа, търбуха и кесията си. Какво да ви кажа още? Жито има, наспорил го аллах. Има да натоварите всички коне и мулета, да стигне за цяла зима. И знайте, който се върне с празно муле, ще го обеса с главата надолу!

Синап даде още някои наставления и по различни пътеки, невидими като сенки, хората почнаха да се спущат към полето. Четите взеха различни посоки, движеха се в нощта като по работа, както се заминава на гурбет или на панаир. Синап ги довери на верни хора и тия хора знаеха какво трябваше да правят.

Спуснаха се като мътни порои и заляха полето. Никой не очакваше това пристъп, не беше се чувала такава дързост в земята на султаните. Как? Раята да дигне оръжие, да бастисва кули и чифлици, да пали и напада, да убива, да граби, това беше страшно, нечувано... Щом е стигнало дотам, значи край на всичко...

Синап водеше своята чета през реки и урви, през глухи полета, потънали в лятна омара, когато от вършитбата и праха по пътищата звездите бледнеят и месечината затъва в сива мъгла като удавница... Дигнаха се пожари, горяха чифлици... Писък и плач разкъсаха нощта, смесени с кучешки вой, с викове на хора, изплашени, потънали вдън нощта, без надежда за спасение. Там, дето се противяха, гърмяха пушки, водеше се бой, чеченците нападаха с рев и отблъсваха врага. Разбиваха врати, кепенци, хамбарите разтваряха пълни пазви, житото се разливаше като злато, товареше се на коне и мулета, за да нахрани гладните, да спаси умиращите.

Пламна Румелийското равно поле, нощта почервения като в ранни зори.

Идваха пратеници от Топал Салих, от Дертли Мехмед да обадят на войводата за сполуката — че всичко се изпълни така, както той беше казал.

Само четите от Хаджиелес и Станимака се бавеха. Синап потегли нататък, през Воден и Куклен, в нощта, озарена от червената завеса на пожарите и пробудена от воя на псетата и от ехото на пушките.

Високи бейски кули — Синап ги видя отдалеч. Видя и хората си, залегнали в нивите, край реката и градините. Трябваше да се бърза, за да се вземе балканът, тъй че зората да ги настигне по високите пътеки към Машергидик.

Синап изпрати хората от своята чета отвъд реката, да нападнат в гърба чифлика, и сам удари отпред. Хората му налитаха, прехвърлиха моста на малката река и бавно, стъпка по стъпка, навлизаха в двора. В конюшната пръхтяха конете, уплашени от пукота и виковете. Отвързаха ги и ги оседлаха, после дадоха огъня на сградата — да виждат в тъмното къде отиват и какво правят.

Синап препускаше коня и даваше команди. Куршумите пищяха край него и в огненото зарево на нощта, цял червен, той приличаше на оня млад юнак в приказките, който избавил хубавицата от ръцете на змея.

От сарая се чуваха писък и вой. Пищяха жените в харема на бея, виеха едрите овчарски кучета, вързани в двора.

Доведоха вързан читак, нисък, набит, с дълги мустаци и черни въртящи се очи, разтреперан като лист. Синап го погледна без злоба и каза:

— Де са хамбарите? Де е житото на бея?

Зъбите на пленника трааха, той не можеше да отвори уста, само махна с ръка и посочи в дъното на чифлика. Две дълги дъсчени огради се жълтееха в червеникавия отблясък на пожара.

Нощта напредваше и Синап реши, че трябва да свърши час по-скоро с упорития противник, за да догони другите ахренски чети.

Изведнъж в черния мрак пламнаха бейските сараи — бели, закътани между високи чинари, зловеци в заревото на огъня.

Отделни виковете пронизваха тревожната тишина, глух човешки рев, приличен на предсмъртна агония, от който замръзваше кръвта.

Доведоха и бея. Едър, масивен, угоен — още сънлив и объркан, едва успял да се облече в тревогата, с чепкен върху ризата, с едва

опасани широки шалвари, с недоувита чалма и къси еминии на краката, с корем, който се друсаше пред него като бъчва, — той гледаше плахо, стиснал зъби, с оскърбено достойнство пред тия презрени хайти, които отнемаха неговото неприкосновено благо.

Синап изгледа с бърз поглед човека в корема, защото коремът най-силно го караше да го отмине погнусен, но онзи вдигна ръка със заплаха и кресна:

— Куче!

После, като погледна димящата и пламнала нощ, заскимтя с отчаяние!

— Вай алла... Вай алла...

— Куче ли! — спря се Синап и очите му пламнаха. — Куче, а? А знаеш ли ти свиньо, че мога да те обеса на първото дърво? Кой си ти!

— Аз? Аз ли? — каза беят, като приближаваше с петльовска напереност.

— Кой, кажи да чуем!

— Не си ли чувал за Караман бей? Всичко, което виждаш наоколо — села, ниви, ливади — всичко е мое.

— Твое, мое — все едно — прекъсна го Синап и махна с ръка. — Ще дойде ден да се види кое е твое, кое е чуждо. Какви са ти хората? Рая или правоверни?

— И наши, и гяури — отвърна беят троснато. — Какво ти влиза в работа?

— Работа ми е. Питам, за да знам какво да мисля за тебе, макар че ти си като другите изедници, които аллах е напорил в нашата царщина...

Чифликът гореше като огромна факла и беят чупеше ръце и се гърчеше, като че го стягаха невидими въжета.

— Алла! Алла! Жените ми! Конете ми! Трийсет жени! Петдесет коня! Алла...

Синап отвърна очи, за да не гледа жалкия великан, който изведнъж се свлече на земята и запълзя пред краката му.

— Ти си силният, кажи, какво искаш?

Лицето му взе робски, унизен вид. Гневът му минутно се стопи. Синап отстъпи крачка назад, не се учуди, а само сви устни презрително и каза:

— Не ни трябват жените ти. Дръж ги за себе си. Конете, виж, друга работа. Те ще ни трябват. Ние сме дошли за друго. Дирим жито за гладната Чеч. Ако дойдехме да ти искаме с пари, нямаше да дадеш. Затова го вземаме силом. Кажи на хората си — той посочи с ръка към дворищата, отдето се чуваха гърмежи, — кажи им да не стрелят, да отворят хамбарите. Ще натоварим и ще си вървим. Стани, стига си хленчил!

Беят бързо се вдигна, като отупваше коленете си.

— И това ли е всичко? Такава ли била работата! Гледай! Гледай!

И той сложи две шепи на уста и викна:

— Хей, Юсеин, Мустафа, Али Чауш... Чувате ли?

Отдалече се обадиха гласове:

— Евет, беим! Чуваме!

— Като чувате, знайте, теслим ставаме. Да се отворят хамбарите, да вземат, каквото ще вземат!

Пушките престанаха. Изведнъж стана тихо, само псетата лаяха ожесточено. Беят престана да трепери, после изгърмя назидателно:

— Тъй кажи бе, чоджум! На гладни хора кой няма да помогне?

— Казваш го сега, бей ефенди. Както виждаш, ние не искаме друго, освен жито. Ти имаш толкова жито, че можеш да изхраниш цяла казарма. Бълха те ухапала! А ние ще спасим жени и деца от гладна смърт.

С тия думи Синап се сбогува с богатия турчин, който чакаше спокойно да отmine дружината, а когато отмина и сетният нападател, замахна с камшика и започна да шиба слугите, задето не са запазили имота и спокойствието му.

Полунощ беше превалила. Петлите се обаждаха един след друг и оборът догаряше в гъстата тъмнина.

Отърваха се хайтите! Държавата ще плати загубите.

Призори Мехмед Синап и хората му поеха планинските теснини. Натоварените бейски коне бавно пристъпваха под тежките торби с жито. Те не бяха свикнали с планински път, както ниските дръгливи мулета. Хората подсвиркваха с уста, някой запя високо песен.

Синап гледаше отдалеч горящите чифлици и сърцето му се напълваше с радост. Мярна му се Мустан Байрактар.

— Слушай, Мустан — каза той. — Ти би ли се?

— Не, войводо, държах байрака, както ти ми каза. Как да се бия?

— Добре си сторил. Твоите мулета са натоварени, а и байракът се вее. Хайде сега, карай напред.

Натоварени с пълни вретини жито, чеченци се връщаха в своите орлови гнезда. На седмата вечер трябваше да се съберат отново на върха Соуджак.

Цялата Чеч и земите около нея чакаха с трепет връщането на ахренете.

От високите завой на пътя Синап оглеждаше дългия керван и си казваше, че воят на кучетата в гладната Чеч скоро ще се превърне във весел лай. Полето се изгуби, напред се разкриваха къдрави поляни с избуяли пролетни цветя. Тук, високо в планините, пролетта настъпваше късно. Стърчаха високи борови гори, проточени по планинските гребени и отсечени в синьото небе в зелено тържествено спокойствие.

Провикваха се весели гласове:

— Чакайте, хей!

Керванът се разкъса.

— Чакаме, чакаме! Сядаме на пладнина.

Ниските жиливи мулета вървяха кротко и послушно. Високите охранени коне се бунтуваха — тоя планински свят им изглеждаше необикновен, чужд.

Пладнуваха и пак продължиха.

Вечерта ги завари далеч от царски очи, дълбоко в дебрите на непроходимите гори.

Съмна се. Керванът се откри в дрезгавината на утрото, претоварен с жито. Имаше и друга плячка — оръжие, пушки и пищови.

Синап беше доволен. Тръгнаха към селата си. Дето минаха, оставяха товари жито на християни и османлии. Та и не бяха чужди едни на други — говореха един език, разбираха се.

Ето ги познатите места. Самите очертания на хълмовете, клисурите, дори видът на дърветата и шумът на реката им бяха близки, записани в душите им от детски години.

Ще се засмеят детските очи. Ще падне от лицата на майките жълтата сянка на грижата.

Какво посрещане! Като на сватба, със зурли и тъпани, с песни и китки.

— Аферим, Синап!

— Да живееш, войводо, че ни нахрани и армаган ни донесе!

Като разнесена от вятъра, новината за хляба нахлу във всички дворища, колиби, къшли, воденици, мандри. Гладният народ се стичаше на пътя, да посрещне тия, които му носеха спасение. Та то не било тъй мъчно! Земята ражда за всички — защо едни гладуват, а други преяждат? Защо житото лежи затворено в хамбарите? И най-пълни са хамбарите на ония, които най-малко работят. Синап пришпорваше коня и сякаш отново виждаше дима, пожарите в полето, чуваше воя на изплашените псета.

Правеха му път, гледаха го с дълбок, благодарен поглед. Момци и деца викаха като луди, бутаха се да излязат напред.

Възседнал черния бейски ат, Синап вървеше между множеството, затворен в себе си, мълчалив, равнодушен към възторжените викове. От ума му не излизаше един образ, досаден и натраплив като гладна оса. Кара Ибрахим, чепеларският мухтарин, го гледаше с криво око заради дъщерята на Метекса... Какво ще стори Кара Ибрахим, като се научи за неговите поразии? Кара Ибрахим беше царски човек, управител на нахията, и не беше никак безразлично какво мисли той и какво смята да прави.

Събитията учат хората и Синап бързо разбра, че хорото, което беше повел, няма скоро да свърши и че, ще не ще, той ще трябва да го води. След Богородица той извърши второ нападение и се върна пак с много жито и друга плячка. Пари не вземаше, нито даваше. Гладната Чеч се възрадва. Засмяха се първо децата — техните бабайковци и батювци наистина им донесоха хляб. Но... нали ще му искат сметка ония силните, големците, бейове и паши, везири и мухтари? Нали щяха да му кажат: как ти, кучи сине, газиш законите на царщината, ти ли се намери умният да знаеш кое трябва и кое не трябва? Или няма хора в тая земя, които да промишляват за богати и сиромаси? На кол, на кол размирникът, бесило за бунтовника!

ДЕСЕТА ГЛАВА

ОПАСНОСТТА РАЖДА СМЕЛО

Името на Синапа се разчу навред и това, че бе нахранил цялата гладна Чеч, стана известно чак до морето, до Одрин и Цариград. Всички голи ахрене дигнаха глава, разбраха, че е дошло и тяхното време. Хайдамаци, бабаити, жадни за слава и почести, всички тъкмят чети, готвят се за походи и нахлуване в полетата. Събират се дружини, избират се главатари. Стягат се коне и мулета, леят се куршуми, коват се и се точат ножове... И всички бързат при Синапа, до него да се допитат, от него искат съвети. Той стана баш главатарят на всички хайти, да се знае и помни кой е Мехмед Синап.

Обикаляше из цялата Чеч. Влизаше в ниските колиби. В тесните, опушени одаи лежаха болни деца, увити в дрипи.

— Къде е майка им? Няма ли тук жив човек?

Събираха се жените. Той ги мъмреше, че не знаят да гледат децата си, затворили са ги в тия мръсни дупки, без въздух и слънце — може ли така? Грехота е от аллаха и от хората срамота.

Макар и да се бояха от него, обичаха го. Особено по-младите. Той им даваше възможност да покажат силата си, геройството си, бяха готови да дадат за него всичко, дори живота си.

Никой не му казваше това, но той го четеше в очите им. Слушаха го като по-голям брат, като баща и го слушаха с първа дума.

На синора на Чеч, там, гдето започваше нахията на чепеларския нахийски началник, той издигна кули, построи табии — за всеки случай. Не казваше ли той, че трябва да се държи сух барутът? Щом си дигнал ръка срещу падишаха, трябва да вървиш докрай.

Есента и зимата в цялото Чеч беше мирно. Не дойде никакъв царски чиновник, куриер или заптие. Никаква заповед от пашата или от Кара Ибрахим не смути тишината на заснежените села. Мисълта на Синапа летеше нататък, към градовете и пашовите сараи, дето сигурно говореха за него и му готвеха хубав капан. Но лошо си правят сметката — не е Синап от тия, дето лесно ще им се даде.

Събра младежите да ги учи на военно изкуство.

Тогава потрѣбѣ в Алакѣой здание за казарма.

Синап даде заповѣд и зданието бѣше изградено.

Учиха се на талим, а после тия, които знаеха, учеха други — да знаят да се вардят от царската войска, да се бият и пазят свободата си.

Най-после той се замисли и за себе си.

Живееше в чужда къща, с чужди хора. Бѣше тѣсно, когато се събираха на общо обсъждане или на веселба.

— Трябѣ, братя ахрене, да направим висок конак, да го варосаме отѣнка, да се вижда отдалеч. Та като го виждат отдалеч, всеки да си казва: „И ние сме хора!“.

Синап знаеше, че тайнствеността създава сила и че затворен във висок бял конак, той ще има повече власт и по-сигурно ще пази свободата на Чеч.

Той прати хабер по селата да се съберат добри майстори, че му е нужен висок конак, да пази народа от напаст. Конакът бѣ дигнат бърже, стотини коне и мулета стовариха камъни, плочи, дървета, тъй че когато падна първият сняг на Машергидик, конакът бѣше готов и Синап влезе в него, настани се и се ограда с вардияни.

От конака се виждаха хълмовете, горите и високите върхове на непристъпната Чеч, клисурите и тесните планински пътеки, които водеха натам — в царството на насилието, на султанското безправие.

Той прати верни хора в Хюлбе за джепане — трябѣше да е с ония там, големите разбойници? За тях той бѣше хайта, обирник на чуждо добро, враг на царщината, която те смятаха за своя и затова я бранеха с всички сили и средства. Някой ден току-виж над Соуджак се надвесил табор царска войска — трябѣше да я посрещне достойно, та друг път да не смее царски субаш да покаже носа си в Чеч. По-нататък се виждаха ниските, заровени в земята села и колиби, пълни с окаян, гладен и окъсан народ, натиснат от грижи и болести. Наистина той им донесе хляб, но това решава ли въпроса? Трябѣше злото да се чисти от корен, а затова трябѣха много сили, воля и търпение. При тази мисъл Синап снемаше тънката си копринена чалма и изтриваше потта от лицето си. По сянката върху лицето му бързо отминаваше, в сърцето му бликваше ярост, плещите му се изправяха, погледът му просветляваше.

А като обикаляше из селата и пътищата, жените му викаха през оградите:

— Хубав ти конакът, войводо, само невеста си нямаш, живот да живееш!

Синап свиваше вежди, не отговаряше.

И какво можеше да каже? Той мислеше и за това, но потайно, мълчаливо. Дъщерята на Метекса беше пораснала — не беше я виждал отдавна. И какво им влиза в работа на тия женоря, има ли или няма невеста? Метекса е суров гяурин, богат и силен пред агите. С добро той няма да я даде, и то на Синапа, най-върлия царски душманин!

Понякога се усмихваше и на въпроса на някоя съсухрена баба, кога ще си намери хубава невеста, отговаряше неохотно:

— И то ще бъде, бабо, стига да е живот и здраве.

— Ех, тъй е, синко, живот и здраве като има, всичко се нарежда.

Обикаляше с дружината си селата на Чеч, събираше хората и им говореше за теглото на народа и за неговата сила — че без народа царщината е нищо, че ако той е слаб и немощен, слугите на падишаха смъкват от него и по две кожи.

— Право е, Синап, ти повече си видял, повече знаеш.

Слушаха го и му вярваха.

Той прие главатарството по право и по задължение, признат от всички като човек, който пръв е дръзнал и е сполучил напълно.

Съзнаваше и опасностите, но вярваше, че силата ще го пази, докато я има. Силата му — това беше народът, който той спаси от гладна смърт, който го обикаляше от всички страни и сякаш го пазеше от всяко зло.

Той се радваше, че и други тръгват по неговия път и че скоро цялата нахия се изпълни с бунтовни байраци: славната Чеч беше под негов байрак, Доспатско — под байрака на Дертли Мехмед, Дъовленско — под байрака на Топал Салих, Ахачелебийско — под байрака на Аджи ага. Еминджик, приятел на Синапа, предвождаше турците кърджалии.

Но както правоверните отиват в Мека на общение с пророка, тъй бунтовниците от другите байраци идваха на Машергидик на съвещание със Синапа. Синап ги напътствуваше къде да ударят, даваше им подробни наставления и искаше те да бъдат изпълнени.

В Кестенджик на Мала Богородица се събра хоро. За първи път от толкова време! Младите гяурки пееха тъжно, провлечено — такива са техните песни, песни на робство и неволя. Но в очите блесна надежда, по страните се изписа руменина.

По харманите се чу глъч. Събираха се тлаки и седенки да ронят царевица, да чукат боб.

По мегданите се гонеха деца, трупаха се на тумби, играеха на челик.

И самата земя, и тя като че се съживи! Есента се бавеше, дърветата стояха зелени, ливадите дочакаха втора коситба. Небето се издигаше високо, синьо и прозрачно, обгърнало широките рамене на хълмовете, цяло засмяно.

Настана чудно време, свободно и безгрижно. Хората се промениха. Като имаха жито и хляб за децата си, всичкото си време можеха да посветят на Синапа. Бяха готови за него да влязат в огъня. Та с Метекса ли нямаше той да се разправи?

ЕДИНАДЕСЕТА ГЛАВА

СВАТБА

Султан Селим царуваше в далечния Стамбул, а на Машергидик господар беше Мехмед Синап. Високо беше неговото свърталище, непристъпно. Трябваше да се върви три дни път, докато се стигне седалището на Кара Ибрахим, а оттам нататък беше тъмно царство, върхове, гори и клисури и в клисурите дълбоки реки, с кервани от къдриви планински мъгли, неуморно ехо от белите водопади и скали, дето трима души можеха да се бият с цял табор войска. И сам Кара Ибрахим слабо познаваше тия места, някъде бе ходил отдавна, някои знаеше само по име. Рядко царски човек бе стъпвал в Алакьой, а там стояха конаците на Синапа и над тях изправяше мощна снага гористата и недостъпна Машергидик.

В ония дни, когато Кара Ибрахим стъпи за първи път в нахията, беше мирно и тихо време. Раята беше послушна, работеше и плащаше даждията, сваляше капа отдалеч, щом видеше царски човек или богат кехая и чорбаджия. Той знаеше, че така и трябва, тъй е отсъдено от аллаха.

Наистина, сам той имаше в живота си тъмна сянка, опасна празнина, която се мъчеше да забрави. Беше време на заблуда, което скоро прегорят. Като прогледнал слепец посрещна той светлината на царската милост, наведе се и удари чело о земята с широко темане. Той получи нахията, която не знаеше докъде се простира, тая тъмна страна, планинска и гориста, откъдето хазната искаше определена сума, без да се интересува как и отде ще я събере Кара Ибрахим.

Той не си даваше голям труд. Седеше в конака и пушеше чибук. Той разхвърляше сумата върху кехаите, а те я събираха от народа. Тъй гладко вървеше всичко! Ето ще дойдат Велин кехая и Метекса Марчовски, ще развържат дълги кемери и ще му наброят пълни шепи жълтици. А като тях имаше и други, не само рай, но и правоверни, богати хора, верни стълбове на царщината.

А какви времена дойдоха! Парите трудно се събират, народът бяга из гората, нехайте навели глави, плахи, умърлушени. Понякога отваряха дума за хайтите, които затварят пътищата, за Мехмед Синап, който бунтува народа и го учи на непокорство.

Кара Ибрахим можеше да попита Метекса за тоя Синап, що за човек е, но мислеше, че ще пострада честта му, ако седне да се интересува за един разбойник и царски душманин.

И сега той слабо си спомняше аргатина на Метекса, този опасен човек, който, според мълвата, беше неуловим и който, казват, ходел с табор свои верни хора. До него стигнаха смътни слухове за нападенията на чифлиците в полето, но той нямаше нито писмо, нито заповед, за да действа, пък и не знаеше срещу кого.

Метекса знаеше повече от него и за Синапа, и за делата му, но не намираше за нужно да посветява царския човек, за да не предизвика гнева на единия и злобата на другия. Той върна хората на Синапа, като им каза, че ще си помисли дали да му даде дъщеря си, а се боеше и от Кара Ибрахим, който често отваряше дума за нея като за нещо обещано и отсъдено нему от аллаха. Тя беше разцъфнала пред очите му и той я очакваше да порасне, както се очаква да узрее хубава ябълка, за да се откъсне плодът направо от дървото.

Метекса четеше тайните мисли на мухтарина и преглъщаше горчиви слюнки. Той обичаше дъщеря си, макар да беше строг към нея. Пуста женска челяд, колко грижи създава на човека! Кара Ибрахим знаеше, че с добро всичко ще постигне, че не е Метекса човекът, който ще се скара с царския чиновник за една жена, па била тя и дъщеря му.

— Слушай, Метекса — каза му той веднъж. — Колко години стана щерка ти?

Метекса премести броеницата в другата ръка и отвърна спокойно, като че думата беше не за дъщеря му, а за кобилата му:

— А че петнайсет, Ибрахим ага... Защо питаш?

— Сетих се за нея. Намерил съм й добър еш, да знаеш. Ама е малка още, не е за женене.

— Не е, не е за женене, Ибрахим ага, малка е още — със затаен дъх каза Метекса, като скри две години от възрастта й.

— Лошото е само, че е правоверен, а тя е гяурка. Но пък живот ще живее, господарка ще бъде, а? И ти, Метекса, добро ще видиш,

гледай си кефа...

— Да беше барем ахренин, Ибрахим ага. С ахренете сме свои, до вчера сме били една вяра, дето се казва, имаме още роднини между тях... — при тия думи Метекса се закашля и остави лулата на дивана.

Очите му се изблещиха и се напълниха с кръв.

Мисълта му се прехвърли изведнъж върху Синапа.

До него достигна гласът на дъщеря му Гюла.

— Баба! Ела, че кобилата се ожреби!

Да беше му я дал проклетникът!

Впрочем Синап не бързаше. След втория отказ на Метекса да му даде дъщеря си той наглед се примири, но не подири своя ахренка. Можеше все пак да настани за аргатин у Метекса свой верен човек и продължаваше да напада с дружината си полските чифлици. Султанът водеше мурабе, днес с австрийци, утре с московци, бяха мътни времена и Синап вярваше, че тъй ще бъде винаги. И кой ли ще го дири да му иска сметка в тъмните горски усои и по скалите на Машергидик! Тук той заповядваше, него знаеха всички, докато за Кара Ибрахим никой не беше чувал.

— Мехмеде, синко — чу той гласа на стара жена с избеляла забрадка, излязла на пътя да го посрещне... — Момчето ми е болно от тежка болест. Ти си ходил по света, синко, видял си всякакви хора, ела виж момчето ми, белким аллах те научи да му помогнеш!

Синап слезе от коня и тръгна след жената. Наведе се над болния, разпита го за болестта му. После посъветва жената какви билки да му сvari.

Обичаха го като спасител и другар на народа, изпращаха го с благословия.

— Да даде аллах да си намериш добра и хубава невеста.

Нощем се озоваваше в най-далечните места, минаваше и отвъд Чеч, дето не беше в безопасност, дето око̀то на Кара Ибрахим можеше лесно да го зърне.

Обичаше в лунна нощ да слуша шума на реката, дето беше се къпал, да го погали буков лист, като се провира в гората... Или да изсвири силно с уста, както в дните, когато беше аргатин на Метекса. А една нощ, вече към втори петли, Гюла дойде при него на уреченото място, близо до бащината къща, и той я метна при себе си на коня, и в

същия миг препусна като вихър. Тя цяла трепереше от страх, притискаше се до него и само повтаряше едва чуто:

— Мехмеде, Мехмеде, да бягаме по-скоро...

Той беше спокоен, с оная спокойна твърдост, която вдъхва опасният живот, затуй каза грубо, но без раздражение:

— Не бой се, моме, Мехмед Синап не прави нищо наполовина.

Харесваше му, че не е покрита като ахренките, че лицето ѝ, ясно и спокойно, му говори с порива на желанието и привързаността.

В къс везан сукман и бяла риза тя стоеше в ръцете му като скъпа плячка и се усмихваше. Шарената ѝ кърпа, отпаднала назад, откриваше лицето ѝ, очите, лекото ѝ дишане, което сякаш опиваше Синапа.

— Тейко казва, че си лош челек — тихо промълви тя и се усмихна.

— Да, царски душманин. Какво казва още тейко ти?

— Той е, казва, хайта, царски душманин, ще увисне, казва, на бесилото, на кол ще го побият, казва, главата му на върлина ще носят — говореше Гюла бързо, сякаш за да изкаже всичко наведнъж. — Мехмеде, Мехмеде, хубав челек, страх ме е за тебе!

Синап се смееше високо, тъй че клисурата отекваше гласа му, и смехът му я ободряваше.

— Султан Селим царува в Стамбул, а в Чеч господар е Мехмед Синап — каза той и сам трепна от думите си, а тя се притисна още по-силно към него.

Едва сега тя забеляза, че зад тях в тъмнината препуска цяла група конници, верни хора на Синапа. Тропотът на конските копита се отекваше в младите ѝ гърди с болката на трескава и тревожна ласка, която се допълваше от бързото му и тежко дишане и от силните му ръце, които я държаха в скута му като малко дете.

Тя каза:

— Къде отиваме?

— В конаците на Мехмед Синап.

— Значи, вярно е?

— Какво?

— Че си царски душманин?

— Който обича народа, не може да не мрази царя.

Тя въздъхна. Синап втренчи очи в погледа ѝ, после каза:

— Тия работи, моме, не са за тебе. За тях има кой да мисли.

Тя си спомни строгото лице на баща си, който ѝ повтаряше, че ще я убие, ако продължава да мисли за този Синап, за този жив хайдук, за който Кара Ибрахим казва, че ще го хване като врабче и ще прати главата му на пашата. Тя смътно съзнаваше, че оттам, откъм полето, идеше царската сила оттам идеха заптиите, сеймените, бирниците, куриерите, всички нишки на властта, която оплиташе в своята паяжина всичко живо и пред която кехаите благоговееха, а бедната рая трепереше. Какво беше голата Чеч с бистрите си като сълза извори и позеленени камъни, дето след зимните виелици едва изкласяваха туктам стръкове мършава ръж и нисък келяв кукуруз?

Нощта ехтеше с гърма на гората, в глухото ехо на реката конските копита отекваха в мълчанието своето еднообразно тракане, което усилваше тревогата в разширените ѝ, искрящи очи.

Тя се притисна още по-силно и почти изхленчи:

— Мехмеде, Мехмеде, какво ще стане сега?

— Дете, дете — успокояваше я той, — какво може да стане?

Той вярваше, че щом влезе в конака му като господарка и види здравината на неговото царство, тя ще се успокои. Никога там няма да стъпи кракът на Кара Ибрахим...

ДВАНАДЕСЕТА ГЛАВА

МИШКИТЕ КРОЯТ, КОТКАТА РАЗВАЛЯ

Едно бързо известие на Кара Ибрахим до Метекса Марчовски и Дели Софта накара и двамата векили да изтръпнат. Никога нахийският началник не бе ги викал тъй настоятелно и сърдито „по много важна работа“.

Когато двамата съветници отидоха в конака, Кара Ибрахим не стана, не направи темане, а само загледа втренчено и сърдито Метекса и каза строго:

— Вие, раята, сте калпав милет. Ние се мъчим да ви угаждаме и да ви браним, пък вие мислите душманлък на царя и османлиите. Ала дошло е време да се разправим с вас. Ще се поборим, пък каквото аллах реши.

Той седеше с подвити крака на дивана, опрян на меки, везани със сърма възглавници, с дълга чибучка в ръка и чакаше отговора на векилина. Очите му изхвърляха искри. Зеленото му восъчно лице под пъстрата чалма със сбръчкано чело и стиснати челюсти стоеше неподвижно, някак уплашено, но сдържано, строго.

— Падишахът мисли за вас ден и нощ, а вие гроб му копаете — додаде той, като свали единия си крак и изтърси лулата си. Дошло е време да си видим сметките, да видим кой кум, кой сват.

Тия думи смутиха Метекса, който наведе глава и нищо не каза. Замълча и Кара Ибрахим. След няколко минути мълчание Дели Софта направи темане и каза натъртено на кара Ибрахим:

— Ибрахим ага, сарошин ли си станал или си полудял? Защо се заканваш и плашиш Метекса? Казвай по-скоро какво е станало и какво трябва да правим?

Кара Ибрахим се огледа и след като се извини пред Метекса, допълни, че всеки намира, каквото търси, и че който е виновен, ще си намери наказанието.

— Но какво има? — питаше нетърпеливо Дели Софта.

Кара Ибрахим извади от пояса сгънато на четири писмо, разтвори го и каза:

— Днес получих тая царска бюрултия за делата на разбойниците, които, както чувах и по-рано, нападали чифлиците край Марица. Как вие да не ми кажете, че в моята нахия имало такъв калпав милет?

Гласът му трепереше. Той не можеше да повярва, че върху стройната сграда на царщината може да се появи и най-малката пукнатина и че спокойствието му, което той смяташе несмутимо, спокойствието му на царски чиновник, можеше да бъде разколебано от дръзки разбойници, и то от неговата нахия. Какво ще каже за него вали паша?

— Вие, като верни чада на падишаха трябваше да ми обадите за тия хаирсъзи, да им одера кожата.

— Евет, ефендим, заслужава да се хванат и на кол да се побият — потвърди решително Дели Софта.

Метекса и Дели Софта знаеха за подвизите на Синапа от последните две години, но се показаха учудени и дори ядосани. Кара Ибрахим като човек на властта беше в правото си да беснее, но нито Дели Софта, ахренин помак, нито Метекса, българин рая, можеха да имат неговото усърдие, още повече че в четите на Синапа участваха еднакво и помаци и раи.

— Ето — каза в заключение Кара Ибрахим — какво пише в писмото на пашата.

Явява се за сведение и ръководство на всички ви — се казваше там, — че съгласно с височайшето ираде, издадено по въпроса за унищожението на шайката горски разбойници, на всекиго от вас се налага свещен дълг да вземе всички предпазителни мерки за самозащита.

Ръцете на Кара Ибрахим трепереха от вълнение, когато зачете думите на фермана: „Според писмените рапорти, току-що представени в императорския ми диван...“. Това бяха самите слова на падишаха, заместник на пророка и баща на правоверните, които звучаха в ушите му като тръбни звуци.

Той чувствуваше угризение на съвестта, че е излязъл глупав, та с нехайството си е отворил работа на падишаха. Сякаш чуваше сърдития глас на вали паша, който, дигнал наргилето срещу него, ще вика, и то с пълно право: „Ти, кучи сине, как можа да отвориш вратите на размирието и да огорчиш оня, който ти е дал хляб? Не си ли и ти един от царските душмани, който копае гроб на царщината?“.

Той трепна, като да се запази от удар, после наведе спокойно очи и се загледа в писмото.

Посланието беше дълго и лошо написано. Кара Ибрахим четеше с половин уста по-маловажните места и натъртваше повече на фактите.

В това време... когато разбойниците били разпокъсани... известни части от тях тръгнали по посока на София. Водителите им — Синап и Дертли Мехмед — били заобиколени и притеснявани от царската войска... идещата от Пирдоп и Златица... която им нанасяла постоянни поражения и ги преследвала непрекъснато.

— Синап! — поглади брадата си Кара Ибрахим. — Какво ще кажеш, Дели Софта?

— Какво да кажа, ефендим? Явно е, че злото не е само до нашата нахия, а се шири из цялата царщина.

— То, че е така, така е — съгласи се с готовност Кара Ибрахим. — Но на, виж главните подбудители — Синап, Дертли Мехмед, — единия от Чеч, другия от Доспат.

Дели Софта виждаше, че работата наистина не е проста и обикновена, затова вече не гледаше тъй дръзко Кара Ибрахима.

— Гледай ти, каква била работата! Та това е бунт вече, истински бунт! Да не вярва човек!

При тия думи ръката на Кара Ибрахим отпусна писмото.

Той хвърли през решетките на прозореца поглед към отсрещните върхове, обрасли с борови младоци, и в душата му прехвъркнаха тъмни мисли. Той се мъчеше да отпъди спомените си за времето, когато като помощник на Кара Феиз беше се срещал с царската войска. Защото искрено вярваше, че това не е било, че то е сън, а това, което

пишеше в писмото, е жива истина, очевидна и безспорна, която заплашваше и самия него. Пусна кълбо дим и взе писмото:

При това съобщава се на всички — казваше се по-нататък в посланието, — че ако в някоя от вашите кази биха се явили разбойнически чети, за да искат от населението припаси, храни и джепане, трябва да се групирате в едно с цялото население, без разлика на народност и вяра, и успешно да им попречите и ги избиете окончателно.

Мъчно можеше да се види нещо положително в цялото това султанско бълнуване, от което се разбираше, ту че разбойниците са унищожени, ту отново се апелираше към населението да се организира за борба с опасността.

Че славата на Синап беше отишла тъй далеч, до стъпалата на великия диван, не можеше да не учуди тримата верни слуги на падишаха. Довчерашният овчар, който Метекса биеше с бич за зулуми и дребни кражби, днес беше враг на султана. И тоя Дертли Мехмед, тоя говедарски син!

Кара Ибрахим прочете два пъти онова място, дето се съобщаваше за подвизите на двамата разбойници:

Разбойнишките орди под началството на Синапа и Дертли Мехмед бидоха обградени и нападнати в областта на Пирдопско и Златишко. От последните получени известия се установява фактът, че при това сражение повечето от въстаниците разбойници, били избити и окончателно победени, а останалите заедно с главатарите си били избягали по направление към тия места, дето сега между тях и войските ни се водят ожесточени сражения.

По-нататък заместникът на пророка се оплакваше, че тия „грубияни, надарени по природа с груб и жесток характер за убийства,

кражби и вълнения“, намерили възможност да дигнат позорна размирица именно в момента, когато правителството е всецяло заето с издирване на средства за организацията на сухопътните военни сили на империята, „за да отблъсне с достойнство неприятелските военни действия, насочени срещу дин-исляма и държавата ни...“.

— Ох! Не мога повече — спря да чете Кара Ибрахим. — Сърцето ме присвива.

Падишахът — аллах да продължи дните му! — беше за него нещо като съдба, слънце, което огрява навред и дава живот на хората, върти колелото на света. Той не беше обикновен човек, който яде и пие, изпълнява всички естествени нужди като всеки чобанин.

Кара Ибрахим се хвана за страната и погледна молитвено към тавана. После каза съкрушено:

— Аллах да продължи дните на падишаха, да очисти от лицето на земята тая мръсна напаст, това петно на дин-исляма!

Дели Софта, който не очакваше от падишаха никакви преки облаги и който в дългия си живот беше изпратил на оня свят няколко султани, всички свършили с кучешка смърт — убити, отровени или хвърлени в Босфора, — виждаше в царското послание само безсилния хленч на слабо дете, което търси нянката на майка си. Той каза:

— Прощавай, Ибрахим ага, но тук аз не виждам здрав мисъл. Ту излиза, че разбойниците са унищожени, ту пък се казва, че се увеличават. Кое да вярва човек?

Дели Софта изрече тия думи с твърде съкрушен тон, с което искаше да каже, че напълно споделя чувствата на Кара Ибрахим, но че известно недоумение се налага все пак...

— Гледай, гледай — каза Дели Софта. — Да не повярва човек!

— Господ да ги убие! — можа да каже Метекса Марчовски, а Кара Ибрахим направи кисело лице и прибави спокойно и твърдо:

— Да се помолим за падишаха...

После, като взе молитвена поза, довърши четенето:

О, Аллах! Очисти страната от гнусните дела на разбойниците, от беззаконията и насилията им! Презри, стъпчи с меч на газите жителите на въстаналите и разбунтувани села!

Най-сетне ферманът завършваше с ясна и категорична заповед към великия везир — „моя верен и любезен висок сановник“ — да вземе бързи мерки срещу вилнеещото в държавата зло, за да се повърнат в страната редът и спокойствието и да се очисти буйният поток на тия дивашки орди — за благо на империята и мохамеданството и в интереса на дин-исляма.

Кара Ибрахим замълча и с фалшива тържественост добави след това:

— Кой да знае, че ние горим от четири страни, когато сме си пиели спокойно кафето и сме си приказвали зеде приказки! А както чувам, бунтуването не престава, а все повече расте!

— Какви времена настанаха! — добави съкрушено Дели Софта, като изтри потта от лицето си, а Метекса Марчовски направи многозначителен жест с ръка, който значеше: „Остави се“.

... И тъй, той Синап, тая луда глава, който беше се бил с царската войска около Пирдоп и Златица — той е вече тук, свършил си е работата и сега може да краде жени...

Метекса не можеше да се начуди на изобретателността на бунтовниците, които се промъкваха навсякъде като дяволи. Та нали непристъпната Чеч им беше добро скривалище, отдето нищо не можеше да ги отбие. Той каза:

— Пустата Чеч, мъчно се бастисва, а то бихме ги изловили като мишки.

— На нас лежи най-голямата грижа — допълни Дели Софта, — защото ние сме най-близо до леговището на вълците. Но какво можем да сторим ние без оръжие и хора? Ти, Ибрахим ага, си човек, запознат с военно изкуство, на тебе се пада честта да унищожиш това осино гнездо, да получиш награда от падишаха.

Кара Ибрахим не се възгордя от тия думи. Той се хвана за мустака, сви вежди и извика, почти изохка:

— Празни думи говориш, Дели Софта. Мога ли аз, обикновен чаушин, да спася царщината от толкова голямо зло, когато самата царска войска е немошна да се справи с него?

Все пак той цял кипеше от злоба и ревност да се справи жестоко с бунтовниците, затова добави, като се обърна към Метекса:

— Ти, Метекса, само мълчиш? Ти си човек умен и паметлив, кажи, какво да правим?

Метекса сметна, че тъкмо сега е моментът да съобщи неприятната новина, затова, като въздъхна и изтри отново потта от лицето си, каза с въздишка:

— Кахър имам на душата си, Ибрахим ага, та повече за него мисля, отколкото за царската неволя. Слушам за Синапа, че се е явил там и там, а не знаят, че бунтовникът е тук и че нощес е бил в наше село.

— Как!? — почти извика Кара Ибрахим.

— Да, бил е, Ибрахим ага, бил е — от болест да не се дигне девет години — и у дома е влязъл... да краде.

— Да краде? Какво да краде?

— Дъщеря ми Гюла. Нали беше аргатин у дома... видял я и я харесал. И нощеска я откраднал. Ето кахъра ми, Ибрахим ага, и ти ще признаеш, че той не е малък...

Кара Ибрахим погали късата си рядка брада, вече започнала да порусява, и каза с крайно мек тон, за да не се издаде пред Дели Софта.

— Горкото дете. Ще загине при разбойника младо и зелено.

Дели Софта също се учуди:

— Гледай, гледай... А сега какво ще правиш, Метекса?

Метекса Марчовски се изкашля леко и върху жълтото му лице се кръстосаха безброй бръчки.

— Още като го изпъдих, той се закани, че ще вземе, или главата ми, или Гюла. Сега значи главата ми е спасена, ако е рекъл господ.

Кара Ибрахим не каза нито дума повече. Той склучи вежди и се загледа в една точка. Не обичаше да издава чувствата си, но от израза на лицето му можеше да се види, че Синап спечели в негово лице неукротим и неумолим враг.

— Каквото и да става, Метекса — каза той в заключение, — ние трябва да бъдем нащрек. Разбойниците още не са се явили къде нас, но щом се явят, ще постъпим според царското ираде. Сега трябва да си приготвим хората — стотина-двеста души сербез момчета, които да са винаги готови да се впуснат в бой, когато потрябва.

На вид той беше спокоен, съсредоточен. Но в очите му пламтяха странни искри, както от кремък, когато се удари о стомана. Невидим

вихър разбърка всичките му мисли, които се снишиха до земята като трева, превита от вятъра.

Вече забравил за разбойниците, той каза на Метекса:

— Пък ти, Метекса, не се плаши. Хора сме, бях каздисал, та затова ти казах някои чурук лакърдии. Сега прощавайте и оставайте със здраве!

Той направи темане и се отправи в покоите си. Метекса се върна вкъщи намръщен, сърдит. Известията за Синапа го ядосаха и страшно учудиха. Той го мразеше като ахренин и като човек, който беше откраднал дъщеря му, а сега излизаше, че той е сложил главата си в торбата и че с него заедно можеше да отиде и щерка му.

— Отде се намери, поганецът му с поганец — процеди той през зъби. — То аслъ царщина в тая управия няма, ами да загива по-скоро...

Спомни си Чона, своята покойна бабичка, колко беше скътано, угледно, докато беше жива, как всяко нещо си имаше мястото и времето. По-късно Гюла я замести, но тя все пак беше дете, палаво и неопитно. Метекса преглътна горчива слюнка и отново видя дъщеря си, зашета като совалка из къщи — докато я мислиш на чардака, тя се озовала в килера, в одаята, долу в дама, пере, мете, шие, чисти, като малка трудолюбива пчелица, която не знае миг покой.

И изведнъж — пустота! Метекса не можеше да понася глухотата вкъщи, неразборията, дето нищо не беше на мястото си и всичко се разпиляваше като зърна на разкъсана броеница.

Къщата гледаше отвисоко, оградена с бели брястове и чинари, които вятърът люлееше в една посока и те се нареждаха по склона на хълма като в строй, и тогава бялата къща висока, със стройни дъсчени чардаци, изглеждаше още по-голяма, по-богата.

Веднъж Кара Ибрахим му каза:

— Ти, Метекса, си издигнал голям дом, което правоверният закон не позволява на един гяурин, но прощава ти се, защото си верен слуга на падишаха.

Затова Метекса се боеше от всичко, което можеше да разклати порядъка и да влоши още повече положението на раята. Тоя Синап, тоя пладнешки хайдук, изваждаше и него на показ, натъкваше го в очите на бейовете — ще почнат да го одумват, как може тоя келяв гяурин да има такава висока къща с чардаци като някой господар и правоверен?!

Излезе на най-високия чардак и се огледа. Додето стигаше погледът му, пред него се диплеха планини и планини, една зад друга, тъмни гори, клисури и синьо прозрачно небе, високо, непостижимо... Ето я глухата, изгубена Чеч, отдето дойде разбойникът и му отне детето. Макар да беше кехая и от малък да обикаляше пасбищата чак до Самоков и до манастира „Свети Иван“, но в Чеч не беше ходил, такава лоша слава имаше тая проклета страна, обиколена с високи скали, дето непременно щяха да те оберат, а дори и да те убият...

Той слезе и като обиколи двора, тръгна покрай реката. В тинята и пясъка имаше следи от конски копита, които по-нагоре, край тепавицата му, растяха все повече, сякаш тук беше нахлула орда, сякаш оня див вълк беше дошъл с цял табор вардияни.

Кара Ибрахим не му каза лоша дума. Уважи бащинската му скръб. Но Кара Ибрахим е потаен, отмъстителен, той няма да прости на Синапа, а и нему, на Метекса, ще дръпне ухото, задето не му е обадил за намеренията на разбойника.

В тепавицата той потърси Муржу, но човекът го нямаше.

— Къде е Муржу? — попита той момчето, което отбиваше вадата на спрялата тепавица.

Момчето се сепна, изправи се и отвърна засрамено.

— Муржу си взе торбата и замина нагоре...

— Не каза ли нищо?

— Заръча ми да отбия вадата. Много здраве, каза на чорбаджията. Муржу си свърши работата, той вече не му трябва.

Метекса прехапа устни. Тоя Муржу, който беше най-добрият майстор тепавичар, беше дошъл от Чеч, като човек на Синапа, да бъде по-близо до щерка му, да ѝ предава хабири от разбойника... Ееех! Мръсно куче!

Той си спомни колко често Гюла бързаше към тепавицата или се връщаше оттам с разширени, пламнали очи.

ТРИНАДЕСЕТА ГЛАВА ДАВИЯ С ПАДИШАХА

В края на първата година от сватбата Синап имаше вече син.

Синап се измени. Възмъжа още повече, стана още по-затворен. Вкъщи беше весел и шеговит. С хората се държеше като с равни, не продаваше големство. Кореше глупавите, караше се, но за добро, със строг, наставнически тон:

— Помак — ахмак. Като не знаеш, питай, будала!

Понякога се сърдеше:

— Глупав ахренски милет! Келяви читашки глави! Барем да сте чисти читаци, ами то — изтърсаци, катъри! Аллах не дава това, аллах не дава онова. Кога станяхте толкоз близки комшии с аллаха? Много иска да знае за вас аллах, довчерашни гяури... Има за кого да мисли той — за тия, дето му градят високи джамии и му палят два боя свеци!

Слушаха го с наведени глави. Той повече знаеше от тях щом можеше и против аллаха да говори. Чудеха се на дързостта му, но не му възразяваха. Вече трета година джамиите бяха пусли. Моллите и ходжите бяха заминали тихомълком и Синап не ги задържа. Бяха чисти турци, верни слуги на правата вяра, а тук беше опасно, миришеше на барут, на бесилки.

Есента превали. Гората беше съвсем гола, когато му казаха, че му се е родил син. Радостта му беше двойно по-голяма. Мъглите го пазеха, докато лятото беше по-опасно. През лятото можеха да го връхлетят изненади, а първите зимни виелици затваряха пътищата, издигаха непроходима стена между него и душманите му. Синап заставаще на горните чардаци и оглеждаше синия хоризонт на Чеч.

Върлуваше дълбока зима, сняг покриваше всичко. Пощя по клисури и долове препускаше вятърът, в тъмни усои виеха вълци. По-лесно можеше да се преплува морето, отколкото да се изброди без пътища и пътеки незнайното царство на Синапа.

Затова той спокойно стоеше в конака си и люлееше люлката на своя син.

— Гюля! — казваше той на жена си в момент на бунтовническа гордост. — Юнак челек ще стане, а?

После прибавяше:

— Юнак, юнак ще ми станеш, сине, да треперят от тебе паши и везири.

Синап беше по природа весел и разговорлив, та затова, като нямаше с кого, често разговаряше със сина си, особено когато тоя поотрасна. Пееше му песни и му свиреше със свирка.

Той беше господар — привикна с тази мисъл като с нещо естествено. В конака си имаше войнишка стража, верни хора, които хранеше и които му бяха нещо като съгледвачи, изобщо служеха му за частна свита. Гюла, жена му, имаше в конака цяло крило, с много ратайкини и макар и млада, можа да свикне с работата и да върти къщата като истинска домакиня. Синап беше доволен от нея и често ѝ казваше на подбив:

— Гюла, ти си войвода в тази къща и както я въртиш, топ не може да я разбие.

— Холан, Мехмеде, не ми се смей — казваше тя засрамено, — млада съм още...

— Кой ти се смее бе, жена — казвам ти да го знаеш. Никой не може да припари до конака на Синапа, по-як е той от всички царски табии.

Като казваше това, Синап имаше не малко тайни мисли в ума си. През лятото той ходи пак с хората си и видя, че царската сила беше се удвоила. Наистина, и бунтът беше се разлял още по-нашироко, беше стигнал до Странджа балкан, до Коджа балкан, че и надолу до морето. На разни места в царството на османлиите се дигаха с оръжие гладни и голи тълпи, цели човешки стада, и удряха на юруш, където им видят очи. Той можа да се срещне с Еминджика, с Кара Фейзията, а за Инджето чуваше небивали чудеса, Дертли Мехмед му беше дясната ръка, както и Топал Салих, но получаваха постоянно хабери и от Исаоглу, и от Аджи ага... И тия хабери казваха, че аскерът напада и трепе без милост, движи се с конница и топове.

Тия мисли връхлетяха Синапа, когато каза на жена си, че неговия конак „и топ не може да го разбие“.

Гюла го гледаше в очите и му се радваше. Виж ти, какъв бил нейният Мехмед! Тя не знаеше какво точно прави той в отлъчките си

през лятото, но това, че всички го обичаха и го слушаха като свой и близък, я успокояваше.

Той беше ахренин, но не ѝ забраняваше да тачи някои свои празници, на които беше свикнала вкъщи.

Нощем, като изпратеше гостите си, с които уговаряше общите работи на народа в Чеч, отиваше при нея, за да я разпита за къщните нужди. Викаше още от вратата:

— Гюла! Искам утре от тебе баница!

— Полека бе, хало — кореше го тя. — Събуди малкото.

Дните минаваха и времето поомекна. Зимата се смекчи, духнаха топли ветрове. Мина Атанасовден, гората се очисти от снега, само поляните бяха още шарени, тук-там лъщяха по тях локви и снежни преспи.

Ранната пролет плашеше хората. Тъкмо засеят при хубаво време, току удари по Великден някоя люта зима — всичко иде по вятъра: и труд, и надежда. Тъй стана и сега. Писнаха селата, изтръпна цялата Чеч.

Срещаха Синапа стари жени, спираха го:

— Синко, синко, какво ще правим, като всичко измръзна? На тебе ни е надеждата!

Синап не отговаряше. Дотегна му да слуша тоя гол и гладен народ. Той събираше на склад жито за запас в случай на лоша година. Но на кого по-напред? Още преди Петровден се раздаде и последното зърно и хората залитаха като сенки, замяркаха се изплашени лица, гладът тръгна като неканен гост от врата на врата.

... Какво можеше да прави? Понякога се чувствуваше като звяр в клетка. Голяма беше земята на султана, не можеше да се изходи с месеци и някъде в тая земя, изгубен като капка в морето, струваше инат Мехмед Синап, човек, роден в колиба, който не помнеше като дете да е седнал на софра и да е ял, освен качамак с вода и оцет!

Синап получи следното писмо:

Куче. Ти си бясно куче, което само си търси куршуми. Ти си озлочестил цялата нахия, цялата царщина

е пропищяла кански от тебе. Каква смърт ти се следва?
Избери си я сам, защото е наближил последният ти час.

Кара Ибрахим — нахийски началник

Човекът, който донесе писмото, стоеше долу на двора.

Разхождаше коня си и чакаше отговор.

Беше дошъл оттам, отвъд чертата на хоризонта, отдето идеха всички лоши известия, всички заповеди от пашовските канцеларии — да се пратят пари за хазната, да се съберат войници за войската... Там бяха занданите, хюкюматите, правителствените учреждения, които Синап ненавиждаше като места, дето се ковеше и неговата собствена гибел, свърталища на безделници и разбойници.

Писмото разбърка мислите му, извика всичката му злоба, всичката му решителност да се бори докрай, да изплете в мъст всичкото си презрение към хората на падишаха, към насилниците и убийците на народа.

Той заповяда да извикат пратеника и да го нагостят. Но не слезе да го разпита кой е и какво ново има към Кара Ибрахим. Смяташе унизително да разговаря с един прост низамин, да се преструва сам на прост, за да научи туй-онуй.

Какво можеше да му каже той?

Синап знаеше, че ще дойде и неговият час, затова искаше да бъде готов с хората си, да намери съюзници, да даде отпор.

Ония, изнежените, които имаха стада от жени в харемите си, несметни земи и послушна рая, уважаваха само силата.

Той огледа коня на низамина и намери, че е добре охранен. Види се, не са вече ония военни кранти, които той знаеше.

Можеше от най-малкия белег да вземе поука, беше умен като човек, богат с врагове.

Направи мастило от сажди, откъсна лист от стари общински тефтери.

Синап отговори по същия човек:

Не се възнасяй толкоз. Ибрахим ага, че и ти не си цвете за мирисане. Кой не знае зулумите на Кара манаф Ибрахим? Ти кротуваш сега, защото си царски челен, но

знай, че падишахът и мене е помилвал и приел в царската войска. Сега ти поръчвам следното: да кажеш в Хюлбе на вали паша да прати двеста товара ръж и царевица за гладния народ. Тогава и Синап ще говори с тебе. Много ти здраве.

Мехмед Синап — войвода

Писмото на Кара Ибрахим ядоса Синапа, защото не казваше нищо положително — какво иска нахийският началник? То беше само една псувня, в която сърдитият забитин изказваше яда си. Но Синап намери случай да му съобщи причината за бунта.

През нощта Мехмед Синап стоя и мисли дълго.

Не можа да заспи.

Борината тлееше в огнището и хвърляше огромни сенки на стената. Сенките се преплитаха, бягаха като живи, препускаха като настървени конници, падаха и той ги гледаше.

Мислите му бушуваха. Тъй нощем горяха чифлиците в полето и огньовете се отразяваха в Марица. Спомни си за Караман бей, огромния търбух на читака, страха и унижението му, после — богатата плячка, високия черен ат... Та ще му простят ли за това ония, които връзват парата в девет възела?

Слезе долу и събуди Муржу.

Тоя спеше на земята по риза, с открити гърди, обрасли с гъсто власено валмо, с ръка под главата.

— Събуди се, ей ахмако — каза му Синап шеговито. — Важна работа ще ти възложи. Че ти си ми пак най-милият вардиянин.

Заръча му да се стегне рано-рано, да иде в Пазарджик-бей и да купи джепане.

— Ти знаеш да ги лъжеш тия читащи... Но и друго искам да научиш. Колко аскер има в града? Как е облечен? Какво се говори за бунтовниците? Събудил ли се е алъш-веришът?

— Бива... — разтърка очи Муржу. — А тоя, днешният, не щя да хапне от нашето ядене, мръсникът. Сигур го е страх да не го отровим. Имам, казва, в кобура ядене, аф еверсън. И направи темане с ръка. Ти знаеш ли, казвам, кой е Мехмед Синап? Йок, казва, не го познавам, но трябва да е голям човек, паша. Тъй ли, казвам? Отде знаеш? А че,

казва, тачат го големците. А силяхлъкът му нов и такъмите на коня
лъщят.

Синап се засмя. Но не му беше до смях.

— Каква бе тая? Откъде е дошъл? Хората на Кара Ибрахим са
същи просяци.

— А че отдолу, от Хюлбе. Били цял табор, пазели джедето.

ЧЕТИРИНАДЕСЕТА ГЛАВА

СЪЮЗНИЦИ

На другия ден Синап стана рано, каза да му оседлаят коня и като го възседна, тръгна със свитата си отвъд Карлък и отвъд Персенк, към земите на Кърджала. Конят му потъна в пяна.

В тия места не беше идвал. От времето, когато пасеше стадата на Метекса, бяха минали години и широките ливади, които пресичаше, поляните и скалистите клисури си приличаха в паметта му. Все му се струваше, че е минавал отгук. Отделни дървета му изглеждаха познати, шумът на реката и ехото на конските копита го оживиха.

Свобода! Тя му кимаше от всеки завой, от всеки връх, мамеше го като хубав сън. За нея му говореха песните на птиците, шепотът на тревата и дивната хубост на цветята.

Ето го царството на Еминджика, и то изгубено в усоите, непристъпно, потънало в тишина и волност.

Високо стърчаха стените на конака му с бойници и кули като крепост. Белееше се отдалеч в зеленото море на ливадите и горите.

Обадиха за пристигането на Синап.

Сам Еминджик слезе долу да посрещне госта.

Прегърнаха се и се целунаха.

Синап, едър и строен, с искрящи очи и изгоряло от слънцето лице, който сякаш държеше сполуката в ръцете си, и Еминджик, дребен турчин с жълта като восък кожа и хлътнали бузи, с хитър поглед — и двамата се гледаха, седнали един срещу друг в одаята сами. Като горски, вълци се душеха един друг, докато се опознаят, че са една порода. Еминджик се радваше на госта си — славата на Синапа гърмеше по цялото царство, стигнала беше дори до царския диван. Голяма почит му показва той и като го канеше на трапезата, рече отсечено:

— Заповядай, брате Синапе, бъди като у дома си и знай, че тази къща никога не е посрещала по-достоеен мъж от тебе!

Синап не обичаше похвалите, затова отвърна просто:

— Виждам, че имаш широко сърце, брате Еминджик, и аз с радост ще седна на една трапеза с човек, който неведнъж е бранил сиромашията от бейски и пашовски зулуми.

Еминджик каза:

— Прав си, брате Синапе, и аз също те почитам като защитник на сиромашта.

— Чувам — каза Синап след кратка пауза, — че падишахът поискал мир от нас и пратил хора да преговарят. Какво знаеш ти по тази работа?

— Зная, че Кара Фейзията и сам Инджето минали на царева страна и се зачислили във войската. На добър им час, ние още не сме си свършили работата!

Еминджик удари с юмрук по коляното и продължи:

— Нас ни смятат за разбойници, защото храним гладния народ, а те са праведници, като обират и последната пара на сиромаша!

Синап се съгласи. Той се питаше само искрен ли е Еминджик? Той бе свикнал да се съмнява в хората и сега, като гледаше сухото бледо лице на кърджалийския главатар с дълга чибучка в уста и бяла копринена чалма на главата, мъчеше се да отгатне истинските му мисли. После Еминджик добави:

— Ние сме захванали тая давия с падишаха и трябва ли да я спечелим, или да умрем, но честно.

Седнал на дивана с нозе под себе си, той натърти на последната фраза и от тия думи Синап остана доволен.

Разговаряха дълго. Разговорът обикаляше все около бунта, гласовете ту се снишаваха като гора през буря, ту блясваха като светкавици в небето.

— Ако сме верни на думата си и ако работим общо и си помагаме, ние ще надвием в борбата — каза Синап, като погледна Еминджика с открития си, подкупващ поглед.

Еминджик дръпна дим от чибучката си и отвърна лениво:

— Да, брате Синапе, ние сме си сложили главата в торбата и трябва да вървим докрай. Ето ръката ми — дотрябва ли ти помощ, прати ми хабер и хората ми ще довтасат като орли. Бъди им началник и разполагай с тях като със свои хора.

Пиха ракия и ядоха отвара.

Привечер Синап замина успокоен. Той се провираше през дърветата на гората като елен и мислите му се бъркаха и отскачаха ту върху бледото като восък лице на Еминджик, ту върху Гюла и детето дори в моменти, когато конят му едва се държеше по перваза на страшни и бездънни пропасти.

Кулите на Топал Салих стърчаха в мирна зелена котловина, обградена с високи планински гребени. Бистра като кристал река протичаше през средата ѝ, отгоре лежеше синьо небе с обли, меки линии на хоризонта.

Синап извири силно през гората.

Отвърна му същото пронизително изсвирване, като да беше ехо на първото.

Мярнаха се тук-там въоръжени хора, убедени, че идва приятел.

Пред къщата чакаше Топал Салих.

Дружината на Синапа мина през селото и спря на мегдана. Жени, старци и деца се трупаха край стените и плетищата и викаха:

— Да живееш, войводо! Аферим на Мехмед Синап! Бяха свои, ахрене — теглото им беше общо и радостите общи. Топал Салих посрещна Синапа като свой началник. Но Синап се държеше с него като с равен. Той му разказа за срещата с Еминджик, като прибави, че читакът не му вдъхва вяра.

— Ходил съм с Кара Фейзията, познавам Инджето — добави Синап. — Юнаци хора, кръвни врагове на падишаха. Еминджик — и той се вери и кълне, че ще държи докрай. Но може ли да му вярва челек? За ония се чува, че изменили, влезли в царската войска. На добър им час! — после добави: — Ние сме друго. Ние пазим радита. Трябва да се слушаме един друг, да си помагаме. И Еминджик казва същото, но как да вярваш на читак? Той е богат турчин, а богатият лесно се продава.

Топал Салих само слушаше.

Огромният му ръст с голяма бръсната глава почти опираше до тавана. Той размаха дълги ръце и каза:

— Слаба е царщината, аз да ти кажа, войводо. Ако ние се държим здраво, никой не може да ни бутне.

Синап му разправи съмненията си.

Топал Салих вярваше повече в Синапа, отколкото във всички султани, взети заедно. Но Синап знаеше, че има нещо по-силно от него — това е коварството на властта и страхът на народа. А какво имаше Салих, освен голи ръце? Неговата сила бяха стръмните дефилета и високите скали.

— Ти колко хора имаш? — попита той Топал Салиха.

— Триста души, готови за бой, но мога да изкарам още триста.

Синап се замисли. После каза, като се хвана за брадата:

— Малко са. Трябва да събереш барем хиляда пушки. Да си знаеш хората. Нека си работят кърската работа. Само като им дадеш знак, да знаят какво да правят.

Той му даде подробни наставления, на които Топал Салих отвърна с готовност:

— Като е за тебе, Мехмеде, и в огън отива челек.

— Не е само за мене, ами и за тебе — поправи го Синап. — За целия народ.

Простиха се, като се разцелуваха.

До късно Синап и хората му препускаха към неравната Чеч. Той беше нетърпелив. Струваше му се, че за тия два дни се е случило нещо важно, съдбоносно.

Нищо не беше се случило. Тежък покой, изтъкан от цветове, планински шумове и чист, прозрачен въздух, лежеше над земята.

ПЕТНАДЕСЕТА ГЛАВА

ЦАРСКИТЕ ТРЕВОГИ ПРОДЪЛЖАВАТ

Като написа писмото до Синапа, Кара Ибрахим се успокои. Стори му се, че е отмъстил за кражбата на Гюла, защото друго зло не беше видял от разбойнишкия главатар. Но и това стигаше, за да му изкопае гроба, и за тази цел бе готов да заложи живота си.

Много време мина, но той не забрави обидата. Особено го тревожеха думите на Синапа, че той знае миналото му, което Кара Ибрахим криеше от своите съграждани. Не искаше да знаят нищо за участието в кърджалийските чети, за отличията, които бе получил, нито за по-сетнешните му подвизи, които му дадоха в ръцете много пари и го направиха нахийски началник.

Веднъж той извика Дели Софта и Метекса Марчовски, за да сподели с тях грижите си на управник. В ръката си държеше недопитото кафе, като клатеше чашката, за да изпие мътилката. После каза, като се облизваше:

— Вижте, агалар, какво иска тоя непрокопсан син на исляма — да му закарал пашата двеста товара жито, че тогава щял да говори! Вижте го големеца!

Той цял трепереше. Как? Дотам ли е стигнала тая царщина, да й заповядват довчерашни голтаци!

— То ако се съди по закона, Ибрахим ага — каза Дели Софта, — човекът има право — че кое кара тия хора да се бунтуват, ако не гладът? И ние да сме на тяхно място, и ние ще тръгнем. Дип, че нашият край ражда това-онова, да не гладуваме.

— Аферим, Дели Софта, добре го каза — добави Кара Ибрахим и погледна събеседника си със студен израз. — Човек да помисли, че си ятак на Синапа и че изпълняваш желанията му.

— Не, Ибрахим ага, не съм ятак на Синапа, но казвам, че когато хората мрат от глад и им причернее пред очите, не знаят какво правят. Нали казва пословицата. „Гладно куче фурната събаря.“ Само че на, чеченци не само събориха фурната, ами я запалиха, та пожарът се

разнесе по цялата държава. Гладът е лош съветник, това си е стара дума, която пашите трябва да знаят.

— Аз за пашите лула тютюн не давам, Дели Софта, ако искаш да знаеш — обърна тона Кара Ибрахим, — но нали трябва да има ред в тая държава?

Кара Ибрахим извади официално писмо, разгъна го и каза:

— Ето! Колко време има, Метекса, откакто четохме първия ферман на падишаха, нашия баща?

— А че... шест месеца, Ибрахим ага.

— Смятай. За шест месеца злото не само не е намаляло, но е пораснало. Ето какво пише негово императорско величество:

Гневът на императорската ни особа е възбуден до крайност спрямо непокорните и вирнали глава разбойници, затуй че те задружно с християните подкопават основата на държавата ни.

— Охо! — каза Кара Ибрахим, като се наклони към страната на тесния прозорец. — Те били помилвани едни път, мръсниците! На, слушайте!

Загледа се отново в писмото като хипнотизиран.

— Тю! — спря да чете Кара Ибрахим. — Царю, царю, имаш ли ум в главата? — и той прехапа устни от яд при мисълта, че този път разбойниците може да се отърват.

После продължи:

И сега, види се, от благодарност за моето царско великодушие започнаха с още по-голямо ожесточение... да нападат, развалят, грабят и опустошават села и градове в най-хубавата област на империята ми...

— Ц-ц-ц! — цъкаше Метекса, който бе придобил страх от Кара Ибрахим, и мълчеше, или само поддакваше. — Какви черни времена...

— Чакай, чакай, слушай по-нататък — Протегна леко ръка Кара Ибрахим...

Да! Това не беше игра, а бунт, истински бунт срещу царството на султана, за някакво ново царство, което гладните тълпи си представяха като противоположно на султановото.

Да няма султан! Да няма везири! Тримата векили недоумяваха как е възможно да няма султан, заптиета, юшурджии, то би значело, че е настъпил краят на света... По-нататък падишахът откриваше на своите чиновници плачевното положение на държавата, изправена пред съда на своите потиснати поданици.

Кара Ибрахим спря четенето и скръсти въпросително ръце на гърди. После каза:

— Това е, агалар, самата истина. Няма какво да си затваряме очите пред нея. Навсякъде, дето са минавали, превръщали всичко на прах и пепел с огън и меч, опожарявали, убивали, грабили. Освен това тия разбойнишки орди обсадили и започнали да нападат и градовете Гюмюрджина, Димотика, Филибе и Пазарджик бей.

— Слушай, Ибрахим ага — подзе Дели Софта. — Можем ли ние да оставим селото без защита, за да гоним безделника Синап и хората му? Не е ли това работа на царската войска?

Кара Ибрахим премълча. Той виждаше, че Дели Софта е прав, но ревнивото му полицейско сърце не беше спокойно.

Като остана сам, Кара Ибрахим отиде в стария конак, дето в широкия двор се навъртаха хората, ахрене и раи, които трябваше да бранят селото в случай на разбойнишко нахлуване. Той ги обучаваше на военен строй, на изкуството, което сам бе научил във войската и по-късно като разбойнишки главатар... Наистина, той се беше отличил и бе стигнал до чин юзбашия и като човек личен и богат получи поста нахийски началник с изричната задача да пази Станимака и Филибе от разбойнишки нападения.

— Ти си анджак човек за тази работа — казал му бе вали паша. Кара Ибрахим наистина внушаваше доверие — висок, със строго лице, обрасло с мека и къса брада, със сърмен чепкен и опнати беневреци, той, макар да не беше в първа младост, имаше вид на човек, роден да заповядва.

Той седна на един трикрак стол сред двора и като извади правителственото писмо, зачете се с видимо вълнение:

Явявам, че отсега нататък тези проклети разбойници, като рушители на държавата и мирната рая, се предават безусловно на изстребване и затриване от лицето на земята.

Кара Ибрахим ровеше с пръсти в брадата си и мислеше. Сърцето му забиваше учестено при мисълта за бедствието, което беше постигнало държавата на падишаха и което растеше от година на година.

Даде знак с ръка.

Заръча да му изпатят низамина, който носи писмото му до Синапа.

— Ти ли си Копаран Чауш?

— Аз, ефендим.

— Ти ли носи писмото на онзи хаирсъзин Синап?

— Евет, ефендим.

Копаран Чауш се смущаваше. Досега не бяха го питали и сега... изведнъж... Кара Ибрахим каза троснато:

— Аз, ефендим, евет, ефендим, какво си се разтреперил? Няма да те беся, я! По кой път мина, помниш ли?

— Не знаех пътя, но според както ми казваха пътници, полека-лека стигнах до Алакьой.

— Не те ли срещнаха въоръжени хора, не те ли питаха кой си, какво търсиш?

Чаушът сега си спомни, че наистина го пресрещнаха хора, ахрене, разпитваха го и го препращаха по-нататък. Какви бяха те — той не се запитваше. Кара Ибрахим го изгледа продължително и каза със съжаление:

— Ти си мислиш хора, пътници, кираджии... И отде ще се сетиш с твоя прост акъл, че са хора на разбойника? Е, като стигна, какво видя?

— Нищо. Хората си гледат кърската работа, вършеят.

— Нещо друго не видя ли?

— Какво друго, ефендим?

— Не разбра ли, че влизаш в неприятелска страна? Не се ли учуди, че не виждаш ни един царски човек?

— Имаше хора въоръжени, ама все помаци и раи.

— Е? Това не те ли учуди?

— Помислих, че царят ги е поставил. Де ще ти знаем ние царевите мисли?

— Тук си прав. А онзи, големецът, слезе ли при тебе? Пита ли те нещо?

— Йок, ефендим, не ме вика. Вардияните ме викаха да ме нахранят, но аз нали си имах ядене, не отидох.

— Добре си сторил. Само дето си такъв будала, та човек нищо не може да научи от тебе. Барем да беше запомнил пътя, та ако те пратя втори път, да не се мяташ като овца. Хай върви си!

Кара Ибрахим се замисли. Но не за Синапа мислеше той. Не беше Синап едничкият кахър на падишаха. И други разбойници като него шетаха по Румелия, отпаднаше силата на османлиите. Тази мисъл го убоде като отровно осиное жило, раздвижи кръвта му. Той си спомни думите на Дели Софта, че рибата се вмирисва от главата. Не, не му се искаше да вярва, че великият диван отпада, че ислямът ще се затрие от лицето на земята.

Все пак той знаеше, че царската сила върви бавно, но когото стигне, прави го на пита. Ония, силните, големците, знаеха какво правят, не си разваляха рахатлъка за щяло не щяло.

Обръчът около гърлото му постепенно се отпусна, той цял потъна в спокойствие като в топла вода. Яка беше земята на султана, на дълбоки темели сложена. Кой можеше да я разклати?

Кара Ибрахим тръгна към конака. Дълбок покой лежеше над срещните хълмове, ливадите отливаха зелено и слънцето прежуряше като нажежено желязо.

Три души войници се караха за един парцал, трябваше им за чистене на пушките. Карата се провикна високо:

— Да те прати човек при Мехмед Синап, та да ти одере кожата!

— Много знаеш кой е Мехмед Синап!

Кара Ибрахим им хвърли небрежен поглед и продължи пътя си.

ШЕСТНАДЕСЕТА ГЛАВА

ПЕСЕНТА НА БАЙРАКА

Румелия, най-хубавият елмаз в короната на Стамбул, лежеше одимена, пуста, обрасла в тръни, безлюдна.

На Орта-Мезар във Филибе, в Куршум хан и на Джумаята търговците на кожи, на платове, папукчийски и терзии, сарафи и продавачи на дребна стока един по един изскачаха от дюкяните си и се трупяха в тясната уличка, която водеше за Мараша. Какво беше се случило? В прашната августовска вечер, когато голите скалисти тепета изпущаха като гигантски пещи вълни от събрана през деня горещина, тоя пътър човешки мравуняк се задъхваше да чуе телялина с важни политически новини.

Тъпанът отекваше в съседните улички с ниски папукчийски, терзийски и кожарски тезгяхи, с накичени на горния край снопове цървули, папуци, дрехи и калпаци и под тях — приведени млади чираци, които нямаха право да напушат работата току-тъй, без нужда. Но затуй калфите и господарите тичаха презглава. Нетърпима воня на щавено, на прогнило и осолено изпълваше въздуха, а долу между калдъръма течеше зеленикава и червеникава вода, също вмирисана, чиито изпарения бяха същинска отрова. Милиони мухи се въртяха на валма в пурпура на заника с глухо бръмчене, прилично на шум от подземни води. Викаха се един други:

— Хайде, Февзи ага, да чуем какво ново има по дунята. — Добре, чоджум, ама на, нали съм чурук...

Февзи ага по антерия, в дълги сини шалвари мятеше по-късия си крак напред, което даваше илюзия на бързина и изглеждаше, че не върви, а се търкаля. Отминаха го други, по-сръчни. Телялинът, застанал на една полусрутена стена, четеше дълго послание, което най-близо стоящите гълтаха жадно, а по-отдалечените слагаха длан на ухото си, за да чуят по-добре.

Гологлави, боси, с тънки потури, с изпити лица, взираха се в човека, който викаше. Дори в този прост телялин, когото по-важните

аги биеха за нищо и никакво, тълпата виждаше нещо по-високо, различно от простолюдието, по-близо до недосегаемия свят, който се разпореждаше с живота ѝ — пашите, бейовете, падишаха... Тя не беше достойна дори да погледне в лицата им...

Гласът звучеше провлачено, лениво, човекът често бъркаше думите, извратяваше смисъла, който слушателите сами оправяха. Често предизвикваше смях, който в същия миг се сподавяше, хората напрягаха слух, за да чуят по-добре — бяха потънали в работата си като в кладенец, искаха да чуят нещо ново, различно от всекидневното.

Телялинът съобщаваше кой селихтар колко бунтовници избил и как повечето от разбойнишките главатари се покорили на властта. Слушателите бяха в болшинството си гърци и евреи, които очакваха, че след тия радостни за царщината известия ще последват други, по-важни за тях — за данъчни облекчения, за новите права на раята, които, както казваха, падишахът подарил на своите поданици...

В треперещия в маранята въздух прелитаха отделни гласове, съвсем чужди на онова, което ставаше наоколо:

— Хаирсъзин! Крадец!

— Дръжте го! Избяга!

В навалищата тичаше презглава босо момче, на което никой не обърна внимание. В друго време цялата чаршия би се втурнала да гони крадеца, но сега това изглеждаше дребна работа. Момчето изтича надолу и изчезна в тесните улички.

Наблизо гърмеше ковачница, в съседния двор ковяха налбанти, скърцаше пронизително кола.

Тия главатари, които са изявили готовност да се покорят и покаят и които са се предали на властите, са Кара Хасан, Исаоглу с около 300 души въстаници, а главатарите Кара Феиз, Еминджик, Дженкчиоглу и Кара Мустафа са се предали с осемстотин души разбойници.

— Ааай! — бръмна кошерт на смълчаната навалища. Известието, че такива легендарни главатари като Кара Феиз, Еминджик и Кара Мустафа са сложили оръжие, порази и най-горещата фантазия... Та нали те бяха... не от плът, хвърковати юнаци,

неуловими като вятъра... Смъртно съжаление клъвна сърцето на простолюдието, като че бяха му отнели най-хубавата приказка. Цъкаха с език, махаха с ръце.

— Язык!

— Виж ти хора!

— Кара Мустафа! Да не очаква човек!

Някой запя:

*Болен ми лежи Кара Мустафа,
болен ми лежи на смъртно легло...*

— Брей, и тези излязоха пъзливци!

— Само Синап се държи! Аферим на Синапа! За него ни дума в царската бюрултия.

— Султанът ще го направи везирин, ще видите!

— Кой знае де ще му стърчи главата!

— Шшшшт!

И тъй, бяха се предали... Гласът на телялина отекваше пресипнал и глух, а новината, защото беше лоша, изглеждаше невероятна.

— А! — обади се къс, набит мъж, като слизаше от тезгяха на фурната. — Свърши, магарето.

— А ти, кир Костаки, вярваш ли ги тия неврели-некипели?

— Бошлаф! Вятър!

Кир Костаки се наведе и каза на съседа си с хитра усмивка:

— Ако има балами, нека вярват!

Тълпата се разотиваше. Тя беше недоволна, макар че тия събития я живо засягаха. Откакто бяха започнали движенията на хайтите, ето вече ред години пазарът бе замрял, нямаше никакъв алъш-вериш, търговията не вървеше, цялата царщина се тресеше като от страшна, невидима буря. Султан Селим — Аллах да му дава живот и здраве — не знаеше отде да започне, за да въведе мир и ред в държавата си. Тълпата беше недоволна още и затова че в тия известия имаше винаги голяма доза самохвалство. Някои от главатарите може да са разбити или да са се подчинили, но ясно беше също, че гладът и немотията като неизчерпаем извор даваха нови сили на бунта.

Двама души се скараха.

Те викаха високо, като се псуваха, и единият каза:

— Ей, запти ефенди, този, виждаш ли го, хвали бунтовниците.

— Аз? Не, ти ги хвалеше, куче краставо. Кой не знае, че си ятак на Синапа? Не му ли изпрати по-лани два товара пирони?

— А ти бе, мръсна твар, колко алтъна взе от Хасан Кьойли Исмаил от Конуш? А кой е Хасан Кьойли Исмаил? Баш бунтовник!

— Ще ти счупя главата!

— Аз такива бабаити в джоба си ги слагам!

Намесиха се отстрани.

— Хайде, хайде, и двамата сте една стока, ами да спи зло под камък.

Заптието слушаше разпрата и не обръщаше внимание. То гледаше апатично, как тълпата се пръскаше и как улицата бавно опустя. Хората се прибираха в прихлупените си тъмни дюкянчета и над ниските покриви легна предишната душна тишина.

... Край Джендемтепе, по пътя за Дермендере, се движеше самотен пътник с два коня, завързани един след друг и натоварени със стока. Пътникът беше възрастен, висок ахренин, — от тия, за които се казва обикновено „дингил — ахмак“, — вървеше бавно, хванал поводата на предния кон и зацапал с боси крака в меката и лепкава прах.

При баждарницата спря — пред вратата чакаха две заптиета, които трябваше да проверят товара му.

— Амуджа, какво караш? — запита едното заптие.

— Гледайте, ефендилер, арпаджик. С това живеем ние, ахренете.

Наистина, торбите върху конете бяха пълни с млад лук. Това беше ясно.

— А тютюн имаш ли? — запита другото заптие.

— Намира се, ако е рекъл аллах.

И той подаде на двамата пазители на закона връзка нерязан тютюн, каза „със здраве“ и продължи, без да чака разрешение.

Чу се груб глас:

— Стой!

Муржу спря конете и се обърна.

Началство. По риза, с наметната куртка, гологлав:

— Какво караш? Джебане за Синапа, а?

Муржу се усмихна снисходително.

— Нито познавам кой е Синап, нито съм луд да карам джебане — решително каза той.

— А какво е?

— Проста работа — арпаджик. Къде нас не става, а трябва да се сади.

Той развърза чувала и бръкна дълбоко в него. Прибави:

— Ела, бръкни...

— Че няма да бъркам, няма да бъркам, но ти трябва да си знаеш работата. Почакай...

Той се обърна и влезе в баждарницата. Муржу стоя на един крак, после на друг. Чаушинът мълчеше.

„Какво иска мръсният читак?“ — мислеше Муржу. Един от заптиетата му намигна, като посочи вратата и тихо прошепна:

— Едно елпезе.

Муржу се удари по челото:

— Такава ли била...

Извади едно елпезе нерязан тютюн, жълт като злато, и го подаде на войника:

— За чауш — ефенди.

Муржу почака спокойно — познаваше нрава на турската полиция. Чеченският тютюн беше най-хубав и Муржу винаги носеше цели „елпезета“ — за „подаръци“ в учрежденията.

Най-сетне чаушинът се показва на вратата и строго каза:

— Ти какво чакаш! Хай да ти видя гърба!

Муржу подкара конете, като благославяше все пак „бакшиша“, с който човек можеше да се отърве от голямата беда. Срещаше пътници, кираджии и се здрависваше:

— Добра среща, амуджа!

Или отговаряше, след като запалваше цигара:

— Бог доброто, амуджа! Как е нагоре?

— Всичко е мирно и тихо — отвърщаше пътникът и продължаваше.

Лека вечерна омара тежеше над полето. Вдясно се тъмнееха върбите край Марица и спокойните води на реката стояха като сковани в зелените брегове.

В градините, в бахчите работеха хора, приведени, мълчаливи, прилични на добитък, кози, или крави. Не се чуваха песен, или смях. Само от време на време гласът на пъдарина, забелязал нещо не в ред, пронизваше тишината и дълго трептеше над полето.

Привечер човекът стигна полите на Родопа и потъна в зелената държава на боровите гори. Той вървя цяла нощ и едва късно вечерта на другия ден пред него се откри в далечината мощната и спокойно спяща снага на Машергидик.

Човекът си отдъхна. Дотук, той се движеше във вражеска страна. Оттук нататък беше у дома си — свободен като птица, като ястреб в гората. Доволен, че е минал благополучно вълчите ями на властта, той въздъхна с пълни гърди и запя полугласно:

*Байрако червен, камътен,
къде щеш да се развяваш —
дали по Тунджа дълбока
или по суха Марица?
Байрако червен, камътен,
кой ще те носи най-напреж?
Кой ще те вдига високо?
Байрако червен, камътен,
кой ще до тебе да падне?
Кой ще се върне под тебе?*

Човекът пееше и гласът му се поглъщаше от глухото ехо на гората и мълчанието на клисурите, дето бързи и пенливи потоци изцеждаха под зелени сводове своя несмълкаем ромон.

По-далеч от хората вълци, от хищниците властници, които хвърлят на робите малко надеждица, по-леко да заспят вечен сън... Песента се плъзгаше през горските пролуки и човекът бързаше, като я гонеше напред. Ето я славната Чеч, свободната земя, дето нямаше низами, нито люти сеймени, сердари и селехтарйи дето всеки беше господар у себе си и на главата си.

Той свирна с уста от удоволствие и недалеч през гъстата шума се обади друго подсвиркване. Тогава той спря конете и след малко по тясната скалиста пътека над него се смъкна млад опърпан ахренин.

— Ти ли си бре, Кафтане? — попита човекът и после добави: — Как са нашите?

Онзи се изопна, протегна ръце, като да бе лежал дълго.

— Всички са добре. А ти носиш ли, каквото ти е поръчано?

— Нося ами, как да не нося? Ти батя си Муржу за какво го мислиш?

— Знам те аз. Хайде, добре дошъл, карай нататък.

Човекът бутна конете и продължи. Когато стигна в Алакьой, беше вече тъмно. Конакът на Синапа се белееше между високите орехи и брястове. Човекът се запъти натам и скоро се изправи пред едни странични порти, дето веднага му отвориха.

— Муржу, Муржу — развикаха се отделни гласове. — Муржу е дошъл...

Муржу влезе в двора, разтовари конете и седна да чака под сайванта. Дойдоха още двама ахрене, изпразниха арпаджика и изпод него извадиха торби с барут и куршуми. После развързаха торбите и се ровеха с ръце в тях, като да бяха пълни с царевица или жито.

— Абре, Муржу, как можа да ги излъжеш тия келяви читаци? — питаше единият от ахренете. — Да бяха те хванали, щеше да намажеш въжето.

Муржу не отговори. Умората го беше надвила. Сложил глава до гредата, спеше дълбоко, свит на кълбо, докато над двора се изцъкляше небето и звездите трепкаха по него като синци.

Когато след време Синап слезе да види Муржу, казаха му, че спи. Той се наведе, чу хъркането му и каза:

— Нищо. Нека спи.

... В двора доведоха нисък човек, с червено лице, плешив. Гледаше плахо, под вежди. Беше облечен в дрипи, виждаха се голите му бедра.

Синап го спря и го изгледа.

Хората му приближиха.

— Какъв е тоя? — попита той.

— Чобан на Таушан бей, войводо — каза единият от водачите и добави: — Беят го изпраща да го затвориш. Изял две ярета, направил си хубав рамазан.

— Така ли? — и Синап изгледа крадеца с усмихнати очи. — Какво си направил бре, помако? Вярно ли е?

— Йок, ефендим, не е вярно.

Синап се намръщи.

— Ефендим не ми казвай, че само за това ще те затворя. Не съм ефенди, а челек като тебе. Ефендетата са други, те носят шалвари и чохени чепкени, скъпи памуци и бели чалми. Тяхната работа е да седят на меки миндери и от тази работа те най-много се изморяват. Какъв ефенди съм аз? Виж, ефенди е чорбаджията ти, Таушан бей. Дослукът ни с него не е голям, ама за това, дето си сторил, като си изял две ярета, пада ти се хубав бой.

Човекът гледаше откритото кръгло лице на Синапа с ясни очи и тънки, свити към края на устните татарски мустаци и недоумяваше — какъв е той? Не прилича на царски забитин, а всички го слушат, изпълняват волята му като на господар.

— Не съм откраднал яретата...

— Как не си? Тогава къде са? — попита Синап.

Пред погледа му за миг префуча сърдитата фигура на Метекса, който често го кореше за грехове като тоя. Той познаваше чобанското тегло, пустотата, глада в одимените кошари, когато изкушението на прясното печено месо е тъй голямо и неотвратимо... Чобанът се свиваше като от болки, сякаш искаше да предизвика състрадание. Синап го смърми:

— Какво се свиваш като червей? Ние не ядем хора. Ти челек ли си или не си? Как ти е името?

— Янък...

— Янък?! — засмя се Синап, като гледаше рано посивялата му глава и изяденото от ветровете и влагата поостаряло лице. — Харен Янък, демек, пострадал... Е! Откраднал ли си яретата или не си?

— Йок, ефендим, не съм ги откраднал — ободри се човекът. — Аллах... — дигна той очи нагоре, като видя сърдития вид на Синапа.

— Ами?

— Паднаха, войводо, паднаха в дерето. Одрах ги, пратих хабер на бея да дойде да ги вземе, никой не дойде.

— Знам, че хляб не си имал, ами брашно имаше ли, брашно за качамак?

— Йок, кога виждаме хляб ние, чобаните...

Синап помисли един миг.

— Да те затворя, ще бъде грях. Да те пусна, няма да видиш бял ден от Таушан бей. Знам ги тия, дето имат много... Вземат и душата на сиромаша... Какво да те правя? Не си челек за изхвърляне. Искаш ли да останеш при мен в конака? Виждам, че си стар чобан, знаеш да държиш пушка... А нам ни трябват хора юнаци, че бой ще се бием с душмани — паши и бейове...

Човекът изтри с лакът потта от челото си, сякаш пред очите му се проясни, изправи се в цял ръст и твърдо каза:

— Харно, войводо, оставам... Ще ти служа с вяра и клетва.

— Ти само ме слушай... Аз не съм лош челек. Страхин! Кьорходжа! Дайте на челека дрехи да се облече и ручок да се нахрани!

После възседна своя Хороз и слезе надолу към реката, край къшлите и харманите — искаше да види още веднъж какво е родила земята. Беше ли тоя път по-щедра? Или както толкова пъти останала беше скъперница за децата си?

СЕДЕМНАДЕСЕТА ГЛАВА

ВЛАСТТА НИКОГА НЕ СПИ

Тая беше четвърта година, откакто Мехмед Синап заповядаше пълноправно в широката Чеч. Имаше вече второ дете. В къщата му беше шумно. Както бяха го благословили гладните ахренки, тъй стана: наплоди му се имот, челяд, животът му стана спорен, смислен. Той разбра що значи да си баща и си представяше децата гладни, заскимтели за хляб, изсъхнали като дрянови корени. Тия бащи, които сега му служеха, бяха изпитали тая мъка и затова бяха готови да го следват докрай света.

Една година той реши да не слиза в полето. Не защото искаше да се покори, а защото годината беше милостива — роди се доста жито, а можеше да се купи и в града. Султан Селим помисли, че Синап се покорява. По Марица настъпи спокойствие, търговията се оживи.

Но когато на другото лято удариха глад и немотия, за една нощ в полето се дигнаха пожарища, към бейските чифлици и държавните складове, нахлуха въоръжени Синаповите хора и отново до ушите на падишаха достигна омразното и презривно име на Синапа.

Беше станал наистина прочут надалеч. За него пееха песни по сборове и веселби. Царят нямаше такава власт, каквато имаше той, с тази разлика, че той не я употребяваше за свое лично благо, а за общо добро. Той изобщо едва ли знаеше сам колко беше силен, защото своята сила той виждаше в другите, а не в себе си. Той беше строг понякога, но строгостта му беше някак бащинска, любовна. И да беше се покорил, той не можеше да стане царски прислужник, да иде като Кара Феиз или Кара Мустафа да носи, речи го, ибрика на падишаха... Беше свързан със своята Чеч, както звярът с гората, и далече от нея щеше да страда. Да остави Гюла и двете си деца, да остави целия тоя гладен народ, който чакаше на него, и да иде да се бие с австрийци и московци заради шарените шалвари на султана — това му се виждаше неизпълнимо.

— Има си султанът хора — казваше той на Дертли Мехмед, — може и без нас. Ние сме се клели да служим на братята си и ще се борим до последен час.

Той би останал тук до края на живота си между тия, които му бяха скъпи, сред своята хубава Чеч, която, макар че не раждаше нищо, беше му дала свободата.

Той каза да извикат Муржу.

— Вярно ли е бре, Муржу, че телялинът в Хюлбе викал за Кара Феиз и Еминджик, че се предали на султана и станали султански ибрикчи?

— Вярно е, войводо, чух го от устата на телялина. Предали се с осемстотин души дружина.

— Харно, да им е честито!

Той направи кисело лице и се запъти горе за чардака, отдето се откриваше широк изглед на чеченските хълмове. Дотук свършваше гората, оттук захващаше и се извиваше като остров в зелено море необятната Машергидик...

Новината го ядоса. Тук той беше в пълна безопасност. Недостъпно беше царството му, сам аллах го закриляше... Тук още не беше прониквал крак на читак, нито султанска войска бе мърсувала...

После заръча да му оседлаят коня, възседна го и потъна в белите слънчеви пътеки.

Той често обикаляше хората си, надничаше в тъмните одимени къщурки, милваше децата и разпитваше за всяка дреболия. Даваше съвети на болни, недъгави, някъде даваше и пари. Момчета и млади момичета му целуваха ръка като на господар и покровител, отбиваха се да му сторят път, гледаха го с възхитени, прехласнати очи.

... Една вечер, като приближаваше Алакьой, Синап се сепна от странно, непривично зрелище. На мегдана до чешмата, дето друг път ханъмките идваха с кобилици на рамо да напълнят менците си, той завари двадесетина заптиета с един чауш, който, като го видя, пристъпи страхливо и му предаде „дълбокото почитание“ на вали паша.

— Какво има? — попита троснато Синап. — Аз нямам земене-даване с вали паша. Имаш грешка.

Чаушът стоеше смутен и някак напласен от сърдития тон на големеца, с когото беше му казано, че трябва да се държи най-малко като с паша.

— Докарах жито, ефендим, двеста товара, по заповед на вали паша... — мърмореше той, като се чудеше защо човекът е тъй недоволен.

— Жито ли? — учуди се Синап и в тоя миг му се стори, че пред очите му прехвърчаха червени облаци.

Известието не беше никак радостно. Щом овчарят носи плячката в леговището на вълка, това значи, че вълчото царство се свършва. Мехмед Синап разбра вражеската хитрост.

Тия кучета бяха решили да се борят. Те избираха най-сигурното средство, слагаха пръст в раната. Подла игра, която трябваше да се разкрие! А! Искаха да му отнемат славата, призванието, титлата на защитник на тоя народ, господар на Чеч.

Площадът гъмжеше от конете и мулетата, а наоколо тълпа жени и деца гледаха любопитно царските хора с пушки през рамо, с пискюллии фесове, озадачени в тоя нов свят, дето още не беше стъпвал крак на сейменин.

Синап стоя няколко минути в размисъл, после, като махна с ръка, извика към своите хора:

— Емина! Кьорходжа! Страхин! Вас чакам!

Мегданът се изпълни с въоръжени хора, които очевидно бяха стояли скрити в сенките на дърветата.

— Откарайте тия келяви читаци! Да не мислят, че ние сме слуги на вали паша... Ние сме султански душмани, нямаме нужда от султанска милост...

Чаушинът албанец се опита да възрази, но бе смъкнат на земята и бе вързан. Войниците веднага предадоха оръжието си. Затвориха ги в един яхър, нещо, което те очевидно не очакваха или мислеха, че това е някаква хата, недоразумение, защото се подчиниха мълчаливо и безропотно.

Синап заповяда житото да се пренесе в общинския хамбар. Беше изненадан от станалото, дори забеляза с учудване, че ръцете му треперят.

Бяха минали години, откакто бе станал хайдутин. Другите главатари бяха се смирили. За Инджето и Кара Мустафа вече не се

чуваше нищо. Еминджик бил, казваха, отровен от властта с измама. За това пееше песента, която той често бе чувал:

*Кога хабер допадна
в Пашмакла, соло голямо,
писнаха бели кадъни
на високите къшкоче,
плакаха малки дечица
във алените люлчици,
охкаха млади овчари
на високата планина,
тлюхната отбор сеймени
във аговите конаци...*

Еминджик! Как да повярва?

Не му ли се кълнеше във вечна дружба? А може би наистина е бил отровен, защото отровата беше едно от оръжията, които ония, високопоставените сановници, често употребяваха. Той си спомняше изпитото му като на християнски светия жълто, сякаш гнойно лице, твърдостта му да се държи докрай и си каза, че трябва най-напред да вярва на себе си, че после в другите.

За Синапа не оставаше друг изход. Той помисли: „Мехмеде, Мехмеде, не забравяй своята клета майчица, кутра вдовица, дете те водеше като малко дете от врата на врата по роднинските къщи за парче хляб...“. Все пак беше спокоен. Случаят с изпратеното жито му напомни да бъде нащрек. Та нали сам беше писал на Кара Ибрахим да му се изпратят двеста товара жито — че тогава ще види какво да прави. Фактът, че бяха се промъкнали — чак до Машергидик! — незабелязани, показваше, че противникът не спи.

Той разпрати известие да се съберат хората му. След два дни, когато всичко беше готово, отиде при жена си Гюла и ѝ каза:

— Гюла, ние слизаме по работа в полето. Ти гледай, пази децата и къщата, докато се върнем. Ще ти донеса скъпи армагани.

Гюла мълчеше. Тя беше свикнала на послушание, но погледът ѝ говореше за скрита тревожност, която не можеше да скрие, допряна към силните му гърди, тя само прошепна тихо и задушено:

— Мехмед, Мехмед, не ходи, не слизай в полето, пусни това проклето нещо... Нещо ми подсказва, че няма да те видя повече...

Той отиде при децата си и дълго време игра с тях. Най-големият Юсеин, беше вече на пет години, облечено с хайдушки дрехи и с малка сабя през кръста.

— Защо ти е бре, Сеинчо, тая страшна калъчка? — питаше бащата.

— Да колям читаци, баба, бейове и сердари.

— Не можеш, момче, вратовете им са дебели.

— Мога, мога, баба, ей тъй...

И то размахваше дървената сабя във въздуха със стиснати зъби, като че наистина имаше пред себе си човешка глава.

Синап се радваше на децата си, макар че лошите предчувствия на Гюла го засягаха, без да иска.

Какво да прави? Трябваше да се бори, инак — знаеше какво го чака. А и тези малки птички, дето чуруликаха тъй весело край него, щяха също да пострадат.

... Тоя път Мехмед Синап удари на изток, към селата и чифлиците на Станимака и Хаджиелес.

Някъде, в по-затънтени места, той отсъждаше при по-големи спорове, принуждаваше бейовете да раздават земята си на раята, макар че понякога и на раята не прощаваше, главно за нейната безчувственост и тъпо покорство... Знаеха го, че е строг главатар, дето се явеше, псетата виеха, а нощем по первазите на долините се белееха самотни пожари...

Изпрати хора към Конуш, да види дали е свободен пътят.

После сам потегли.

Там върлуваше Хасан Кьойли Исмаил, побратим и главатар на бунтовни хайти.

Дружината препускаше в нощта покрай посребрени тръстики, в топлия летен въздух с мирис на изгоряло, под синьото нощно небе, подалеч от широките пътища.

Синап беше станал по-предпазлив: чувствуваше, че наоколо му се стяга обръчът, че по петите му върви злобата на врага.

Изведнъж съзря Мустан Байрактар.

— Къде си бре, Мустане? Държиш ли здраво байрака?

— Все около тебе съм, войводо, ама ти като че ме не виждаш. Умът ти надалеч бяга, нещо си кахърен.

— Не съм бре, Мустане, така ти се чини — успокой го Синап. — Какви ти кахъри, всичко на добре отива.

— От твоите уста, войводо, в божи уши.

В синия нощен здрач планинският гребен като че пътуваше нейде на юг, в чалтиците пищяха нощни птици и недалеч, в Конушките лозя, блестеше огънят на пъдаря.

Ето ги високите топли и бели кичести чинари, зад тях са кулите на Хасан Кьойли Исмаил. Още един завой и високият конак ще ги посрещне като стари познайници.

Синап се спря учуден.

Бялата сграда не съществуваше.

Той бутна коня и изтича напред.

Посрещнаха го сиви опушени стени, полусрутени и запустели. Миришеше на скорошно пожарище, наоколо — никакъв признак на живот... Какво бе станало? Нима наистина...

Синап обърна коня. Не искаше да гледа зловещия призрак пред себе си — стискаше зъби и мълчеше.

Дружината препусна по-нататък. Нощта излъчваше прохлада, наблизко светеше колибата на пъдарина. Внезапно пред огъня се изстъпи мощната предница на коня, опръскана с алените петна на пламъка, и висок гръден глас извика в мрака:

— Ей, челек божи, покажи се!

Излезе пъдаринът, едър турчин с пълен с пищови силяхлък, с ръка над очите, озадачен, че не може да види нищо в тъмното. Пръхтенето на коня и строгият глас го сепнаха, той извика дрезгаво и страхливо:

— Какво има, агалар?

Конят направи още една крачка. Синап го стрелна с очи:

— Търсим Хасан Кьойли Исмаил — тук някъде живее — някак неуверено каза той и пак бутна коня.

— Тук живееше, но вече не живее...

— Защо?

— Не знам, ефендим, стана бой с аскера...

— С аскера?

— Евет, ефендим... Има три месеца.

— А защо? — Синап съзнаваше, че въпросът му е излишен и че всичко е ясно като ден.

— А че бил, казват, царски душманин... Не искал да плаща царските бери.

— Гледай, гледай... — подзе видимо изненадан Синап, — да не повярва челек...

— Ходил бил с хайтите, тъй викаха аскерлиите: „Керата с керата, с хайтите ортаклък ще правиш, а?“.

— После... какво стана?

— Стана бой, голям бой... Биха се два дни.

Синап слушаше със стиснати челюсти. Беше доволен, че дружината му не чуваше нищо, притулена в къпиновите храсти край пътя.

— А той... падна ли убит?

— Докараха топ и запалиха конака. Хората му се предадоха, а нему отрязаха главата.

Синап не разпитваше повече. Човекът прибави:

— Изтребиха всичката му челяд.

Синап обърна коня и потъна в нощта.

Тропотът на конските копита се отекваше глухо в тишината. Още веднъж му се мярнаха сянката на изгорения конак, високите чинари и редицата стройни тополи край пътя, докато изведнъж край него се откри широкото Румелийско поле.

На връщане Синап се вмъкна в най-близкия Тополовски проход, но го намери затворен от войска и сеймени. Тогава се дръпна и мина по пътя Бяла черква — Хвойна — Егридере. Стана му ясно, че го следят, че властта върви по дирите му и го дебне, поставя му капани като на див звяр.

ОСЕМНАДЕСЕТА ГЛАВА

ВСЕКИ ПО СВОЙ ПЪТ

Наистина, твърде късно се научи Кара Ибрахим за минаването на Синап през неговите владения. Планът му не сполучи, разбойникът се промъкна невредим. Добър е аллах, догодина ще видим.

Да го хване човек, да го набие на кол. Държа войниците затворени две седмици, после ги прекара нощно време и ги пусна близо до Соуджак — да си вадят очите... Стигнаха във валийското управление, като псуваха и се вайкаха.

Кара Ибрахим се затваряше в конака си по цели дни и мислейки за Синапа, не можеше да намери думи да го очерни в ума си. Ето години минават, а разбойникът си живее като цар. Никой не го побутва с пръст, като че ли е поставен с царски ферман.

Толкова ли го тачат хората му, та няма лоша дума да кажат за него? С какво беше ги привързал, с каква магия беше спечелил сърцата им?

— Всичката работа е там — казваше страхливо Метекса, — че челекът брани хляба на сиромашта...

— Защото ти е зет, затова говориш така — сопваше се Кара Ибрахим, на което Дели Софта отвърщаше:

— И аз мисля, Ибрахим ага, че Синап е челек на място — справедлив и юначен. Е, че е султански душманин, за това той ще си отговаря, дето трябва.

Кара Ибрахим не харесваше тия разсъждения, макар че в душата си не беше кой знае колко привързан към царството на султаните. Той знаеше само, че Синап му е враг, че владее най-хубавата част от Румелия, дето той, Кара Ибрахим, не можеше да стъпи.

— Ако знаех, че ще ми създаде толкова бели, да бях го обесил на времето...

Разчу се, че Кара Фейзията ще мине с цял табор войска на път за Янина срещу Али паша.

Заклаха много крави, приготвиха места за хората и конете, а Кара Ибрахим отдели цяло крило от конака си за легендарния герой.

В деня на пристигането той събра всички по-видни хора в селото, търговци, кехаи, чобани, и излезе да посрещне войската.

Кара Фейзията вървеше напред с черен кон, сам облечен в сърмен чепкен и везана долама, с гайтанлии беневреци и сребърен ятаган на кръста.

Дребен, с бледно, слабо лице, с мургава кожа и малки лисичи очи, с тънки, увиснали надолу мустаци, той имаше отегчен и уморен вид. Не беше тъй страшен, както га представяше народната легенда, нито особено внушителен и груб. Напротив, боязлив като жена, не смееше сякаш да спре поглед върху някого, да погледне човек в очите, макар че изглеждаше ловък и на коня се държеше като същински джигит...

Кара Ибрахим му се представи. Представи му и другите по-първи хора на селото.

— Как е към вас, мирно ли е? — запита високият гост, като слизаше от коня. В гласа му звънеше високомерие, смесено с равнодушие.

— Слава на Аллаха — каза Кара Ибрахим. — Досега не сме имали никакви неприятности.

Тръгнаха пешком. Редом с Кара Ибрахим, висок като борика, снажен, с широк гръб и голяма глава, Кара Фейзията напомняше момче, непознало още тревогите на живота, само постоянната му горчива усмивка издаваше жесток житейски опит.

— Как е пътят напред, чист ли е? — попита пак той късо и уморено.

Кара Ибрахим помълча. Въпросът беше естествен, но отговорът изглеждаше труден. Че пътят не беше чист, той го знаеше, но как да му каже за Синапа, който, както мълвяха лошите езици, се славеше като добър приятел на Кара Фейзията.

— Пътят е чист... как да не е чист... Само една беля имаме ние тук, същинска живеница...

Кара Фейзията го погледна с недоумение и Кара Ибрахим продължи:

— Мехмед Синап... той върлува татък, в дивата Чеч...

— Мехмед Синап, Мехмед Синап... — повтори Кара Феиз познатото име, като че искаше да си спомни нещо много важно, забравено.

— Лошо куче — допълни Кара Ибрахим. — Бясно куче, което трябва да се убие с камъни.

— Не, чакай... — Направи нетърпелив жест Кара Феиз. — Не е куче... Мехмед Синап е човек юначен, познавам го, човек на думата... Не, не е куче... — И той изтри с кърпа потта от лицето си.

Кара Ибрахим млъкна. Не желаше да спори с човека, който носеше името Кара Феиз.

— Утре и другиден ние почиваме, след това ще продължим пътя си — добави Кара Феиз равнодушно.

— Добре, ефендим, както заповядаш — Поклони се Кара Ибрахим.

Рано на другия ден Кара Феиз излезе, придружен от група сеймени. Беше страстен ловец, искаше да поскита и да се освежи. Кара Ибрахим изрази желание да го придружи по-скоро от страх да не му се случи нещо лошо, отколкото от служебна ревност, но Кара Феизията отказа под предлог, че такъв му е характерът, не може да търпи хора, обича да бъде сам, да се наслаждава на природата и великата мъдрост на аллаха...

— Ако закъснея, никой да не се безпокои — довърши той.

Един от сеймените замина напред, заръките му бяха дадени още от вечерта. Замина да отвори път на началника си, да предупреди хората за неговото пристигане. Как се учуди Мехмед Синап на неочакваното известие! Кара Феиз му иде на гости, верният му приятел не го е забравил! Той цял сияеше от радост и изненада.

Кара Феиз премина непроходимите планини, провря се през тъмните смълчани гори като вълк и още на пладне беше в царството на Синапа.

Двамата приятели се прегърнаха и влязоха в конака.

— Чудно! — каза Мехмед Синап. — Нощеска те сънувах.

— Още вчера, като чух името ти, нещо ме прободеше в сърцето. Ех, брате, ти още си пееш старата песен. Царуваш!

Кара Феиз направи широко движение с ръка, като че искаше да каже: „Хубаво ти царството!“.

— Какво да правя, брате, такъв занаят ми дал аллах — кратко отвърна Мехмед Синап.

— Хубав занаят. Само аз се намерих умният да се главя на султанска служба. Глупост! Страшна глупост!

При тия думи Кара Феиз наведе глава, опрял ръка на кобура.

— Как стана тая хата? — запита съчувствено Синап.

След кратко мълчание Кара Феиз продължи:

— Ето как. Ние с Кара Мустафа и Еминджик нападнахме Гюмюрджина и я превзехме. Но ние нямахме топове. Топът е страшно нещо, Синап! Той пръска хората като пилци. Войската със своите топове ни разби и ние трябваше да се предадем.

Кара Феиз се замисли. От чардака, дето стояха, пред тях се откриваше цялата Чеч с планините и селата, потънали в своята горда бедност и дива свобода. Ето го царството на Мехмед Синап, откъснато от царството на султана, освободено от всичките му тегоби, данъци, сейменски зулуми, ангарии, робия, военна служба и раболепие пред силните... Имаше голям късмет тоя Синап, вървеше му, пък и други, по-големи грижи имаше султанът, за да се занимава с него.

Дойдоха двете големи деца на Синапа и Кара Феиз се почувствува истински нещастен при вида на тия весели главички, които го гледаха с нежност и любопитство и търсеха да открият в него приятеля на баща си. Сам сирак, той не знаеше бащинска ласка, а и сам не изпита радостта да бъде баща. А ето Мехмед Синап има деца, жена, дом и пак намира време и смелост да се бие срещу султана... Чуден, чуден юнак!

— Едно ще ти кажа — прекъсна той мълчанието. — Пази се от Кара Ибрахим. Пази се от войската — тя сега не е като в наше време: сега и учението й друго, и практиката, и фортификацията — други. Пък и топове има, колкото щеш.

Мехмед Синап слушаше тия съвети не без вътрешен смут. Той беше свикнал с чувството на сигурност, но все пак допускаше всичко лошо за себе си. Понякога му се струваше, че са махнали ръка от него: „Нека си чупи главата!“.

— Ако можеш да имаш два-три малки топа — добави Кара Феизията, — ти си кале...

После той си спомни, че новото му положение на царски военачалник му заповядва повече въздържаност в разговорите, и затова

добави:

— И тъй, брате, другиден аз ще мина през Машергидик и твоите хора ще ме пуснат като приятел.

— Бъди рахат, брате Кара Феизе... Желая ти благополучие в похода.

— И друго ще ти кажа. Не пущай много-много султански хора да шарят в земята ти, защото имаш душмани и те не спят.

— Прав си, душмани дебнат челека и насън...

Кара Феиз стана. Той се чувствуваше някак смаян, поразен пред фигурата и свободното държане на Синапа. Имаше над себе си не едно началство, което можеше да му заповядва и пред което той трябваше да стои мирно... Тъй ли беше по-рано, в бунтовното време?

Разцелуваха се.

— Сбогом, брате — каза Мехмед Синап. — Помни ме с добро...

— Аллах да ти е на помощ, брате — отвърна Кара Феиз развълнувано. — Това е то животът... Играе си с хората, както детето с топката...

ДЕВЕТНАДЕСЕТА ГЛАВА

БОГ ВИСОКО, ЦАР ДАЛЕКО

Муржу разбъркваше с ръка купчината ръж и я пресяваше през пръстите си. Пълна с къклица, нечиста. И колко малко! Наистина тая година излезе къопава година, роди уж нещо, ей тъй, за кашмер, като че даряваше милостиня на просяци.

До него бабичката му изчукваше боба, а големият му син — нахута. Снаха му Митра връзваше царевицата, няколко плитки, които щеше да окачи на сайванта. „Слаба работа — мислеше тя, — я излязат стотина оки брашно, я не.“

— Баба! — каза синът. — И тая зима ще ни текат лигите, ако не дойде от полето.

— Ооох, сине — добави майката, — дано минем криво-ляво, с каквото дал аллах, а то остане ли хората да ни хранят, тежко и горко.

Муржу мълчеше както винаги. Дългата му снага се източваше почти до клоните на високата круша край хармана, а босите му крака, полузарити в ситната плява, изглеждаха като враснали в земята, черни, попукани, груби като дървесна кора. Той процеди през зъби:

— Трудихме се, деца, с всички сили, но това се откъсна от сърцето на аллах.

После като изгледа с безпомощен поглед голите стърнища и все още зелените пресни ливади наоколо, бащата прибави:

— Тепавицата и тя мълчи. Да нямаш ищах за живот! По-рано беше друго. Имат хората вълна. Ще изпредат, ще дойдат да изтепат. Дигаха се сватби, свиреха зурли и тъпани, пищяха гайди. Пуста опустяла и войната, и намярата й, откак започна туй пусто мурабе, бял ден няма за народа.

Стоеше все тъй полузарит в плявата, неподвижен. Емине, бабичката му, син му и снаха му го гледаха учудени. Мълчалив и затворен, какво тъй заговори изведнъж? Дали видът на мършавата ръж и дребната царевица, за които бе хвърлено толкова човешки труд, извика неочаквано потаения му гняв? Да нямаш ищах за живот! Ето

какво каза той и това е самата божя правда. Не ти се ще да живееш в тоя кървав свят, дете силният е завардил за себе си имот и благо, и радост, а на бедняка е оставил само мъката.

Той гледа втренчено сухата плява, после каза примирително:

— Да благодарим на аллаха, че сме барем живи и здрави. Какво ще кажеш, Емине?

Старата Муржовица кимна с глава одобрително, а синът хвърли решето на земята и сърдито измърмори:

— Не може тъй, баба! Все аллах, аллах — докога? Какво го е еня твоят аллах дали ще си легнеш гладен или не?

— Синко! — рече старата изумена. — Какво говориш?

Митра, снахата, мина край него и го смърми, като му каза:

— Я си налягай парцалите, човече! Не разбираш ли — едни работят, други добруват. Може да дойде и нашият ред.

— Нашият ред ли, будала? Когато дойде нашият ред, ние ще бъдем ей там, на Вълчов баир.

Той посочи с ръка към гробищата, които се белееха насреща, потънали в сянка, мълчаливи.

Муржу погледна снаха си, но не каза нищо.

Снахата се обади:

— Каква полза, като знаеш много?

Момъкът се обади:

— Да, да — каза разсеяно той. — После, като взе решето и продължи да пресява, добави: — Тъй ще си умрем ние...

Над хармана се виеше червен облак прах. Хората бяха побелели от тая сива пепел, която като че ги превръщаше в земя и храсти, в призраци.

— Тъй ще си умрем, казваш, сине... — прогърмя гърленият глас на Муржу. — А защо ще си умрем тъй? Защото сме страхливци, затова...

Последните слънчеви лъчи се дигнаха нагоре по темето на Машергидик. По небето прелетяха орли за гнездата си, над земята преминаха първите вълни на здрача.

Муржу се разшава. Извади боси крака от плявата и закрачи из хармана. Вървеше бавно, тежко, като човек, който цял живот се е трудил с покорството на роб. Попуканите му пети и черни като пръст

стъпала се отлепяха от земята и пак се сливаха с нея, сякаш бяха от една и съща плът.

Двете жени го изпратиха с очи и продължиха да работят.

— Пак там отива — каза старата, — при войводата. Там му е вързан пъпът!

Нощта слизаше крадешком над човешкия труд, тъй страшен и сив, като разтворена рана, сълзяща кръв и гной...

ДВАДЕСЕТА ГЛАВА

СУЛТАНЪТ СЕ ЗАБАВЛЯВА

В Топ Капу сарай е тихо и безлюдно. Дебелите крепостни стени около двореца, блъскани от водите на Босфора, са плесенявали и влажни. Горе по кулите крачат равнодушно часовои. В лятната жега всичко се е скрило на сянка. Безбройните покои на двореца са така прикрити един в друг, сплетени и огънати, с толкова врати и вратички, прозорци и прозорчета, стълби и стълбички, че непосветеният би се изгубил като дете в гората.

Във вътрешната градина до главния фонтан седи млад мъж в пурпурно свилено джубе, с грамаден тюрбан на главата, над челото с рубинов полумесец, с червен копринен пояс, бели чорапи и скъпи еминии... Това е султан Селим, победител на Австрия и приятел на Англия. На кръста му в копринения пояс е втъкнат крив ятаган със златна дръжка, обсипана с рубини.

Той държи в ръката си дълъг чибук от слонова кост. В единия край на чибук е прикрепена игла губерка, която той специално е поискал.

Падишахът се чуди... Каква ли е тая божа твар с твърда къщичка на гърба, която той досега не е виждал? До самата ограда на фонтана се е свила тъмнокафява костенурка, изплашена от присъствието на човека, затворена в своята крепост.

Падишахът седи и чака. Щом животното се подаде изпод щита, той я бодва с иглата в главата и радостно възкликва:

— Вай!

Животното съска, губи от болки самообладание и неволно тръгва уплашено. Краката му се подават... великият самодържец ги бодва с иглата:

— Вай!

Играта продължава... Вече втори път двамата белобради сановници правят опит да го приближат, но той им прави знак с ръка, без да се обърне и да погледне, да дойдат по-после, защото е зает. Най-

сетне животното е омаломощено, не мърда. Султанът изважда иглата от чибук и я хвърля във водата, след което сяда в мекия диван... Плясва леко с ръце. Донасят му друг пълен чибук, той запущва.

Сега старите белобради сановници могат да дойдат.

Той ги приема според церемониала. Какво има да кажат? Дали нещо важно се е случило в царството му? Той особено държи за положението на войската. Войската в една държава е всичко — сам той е готов да спи на гола слама, но войската му да е добре.

Всички са съгласни. Клатят побелели бради, че наистина войската е най-важното нещо в държавата. Че кой ще гони хаирсъзите, пантите, ще осигури спокойствието на почтените хора?

Везирът — най-младият между сановниците — разказва надълго и нашироко колко е спокойно в царството на падишаха — Аллах да му дари дни колкото морския пясък! — и как всички народи — милети — възнасят горещи молитви към всевишния за мъдростта и справедливостта му... Всички сановници се покланят доземи при тия думи, зер името на падишаха е свещено, при произнасянето му всички са длъжни да сведат смирено глави...

Момчето, приучено да взима сериозна мина, гледа тъпо пред себе си, оглежда своите хора с тънка усмивка в ъгъла на устата си и не слуша какво му говорят. Но това не значи, че сановниците не трябва да му кажат всичко, което знаят, напротив, в огромната империя, простряна от Виена до Индия и Афганистан, до Испания и Мароко, са станали събития, които милостивият падишах трябва да знае...

Разнородни са грижите на падишаха. Много фермани подписва той върху различните области на управлението. Един въпрос спира вниманието му:

— Мехмед Синап... Мехмед Синап... Но нима е жив още разбойникът! Нали всички тия царски душмани се подчиниха?

— Ония... другите... — продума везирът — да, те служат вярно на падишаха. Но този — не, той се крие в горите, напада селата и чифлиците, върши зулуми.

Мисълта, че Мехмед Синап е жив и върши зулуми, пробужда изведнъж интереса на младия султан.

— Чудно — клати той глава на една, после на друга страна, — чудно... Ще се мери с падишаха? Къде ще иде, луда, глупава глава? И какво иска?

Везирът се колебае.

— Какво иска... За себе си нищо не иска... Граби жито за гладната Чеч...

— А, виж ти колко се закахърил... Като че падишахът няма грижа за всичките си благовъзпитани поданици... Виж го ти — Мехмед Синап, герой... — И момчето свирва с уста и щраква с пръсти, за да покаже презрението си.

Церемонията е към своя край. Падишахът не може да се освободи от мисълта, че още има хора, които бунтуват народа. Те трябва да получат заслужено наказание. Ето и този Синап...

ДВАДЕСЕТ И ПЪРВА ГЛАВА С НЕРАВНИ ОРЪЖИЯ

Есента в Румелия е топла. През деня лежи тънка прашна мъгла от хилядите крака, които бързат по пътищата. Харманите са пълни с хора, там ронят царевица. Скоро ще почне гроздобер.

Всеки бърза по работата си. Мехмед Синап също лети за своята Чеч.

Дори се страхуваше, че тая година се връща по-късно от друг път. Бяха отлетели първите ята жерави. В тия дни на Машергидик пада първата слана... Сърцето му се свиваше мъчително за Гюла и Сеинчо, за всеки връх и всеки камък, запечатани от детинство в паметта му.

Тая година четите върлуваха в Средна гора и в Балкана, чак до Котел. Прибраха се късно и Синап разпорежи да минат Марица на разни места.

Той потегли пръв — бутна над Кричим. Но веднага се върна — отсреща имаше войска. Другите чети също се натъкнаха на засади. Срещният бряг беше цял заварден — положението изглеждаше опасно. Това беше стратегия, хитро скроена игра. Но Синап нямаше време да мисли дълго. Той събра четите и ги раздели на две групи: едната взе сам, другата даде на Дертли Мехмед. Пушките край Марица пукаха цяла нощ, ехото на боя стигаше до Пазарджик и дори до Пловдив. Призори той можа да си пробие път и да хване гората.

Бързаше да вземе високите пътеки, да остави потерите по-далеч зад себе си.

Но то не беше лесно. Ония стреляха с нови, капаклии пушки, куршумите свиреха злобно и където улучеха, отваряха дълбока, страшна рана. Мнозина от момците на Синапа паднаха в жълтата царевица. Хората се събираха накуп, одимени, потъмнели, като че така бяха в по-голяма безопасност.

Назад останаха Марица, върбовите храсталаци край брега, пусиите на аскера.

Първите червени слънчеви лъчи заляха върховете на Родопа, когато дружината отмина Дермендере и потъна в тъмните гори.

Внезапно откъм ниската келява гора отсреща се чу залп. Дружината се пръсна и залегна в неравните синори.

— Кучета! — каза високо Синап. — Няма да им се дадем.

Удариха по друг път.

Бързаха да видят близките си, да стигнат в своята род на Чеч.

Да бранят свободата й.

Какво бе станало наистина? Всички дефилета по пътя му бяха пълни с пусии. Войската бе стигнала до Соуджак, отдето Синап можеше да се справи по-лесно — имаше свои, тайни пътеки, а също и верни хора, които го посрещаха и осведомяваха. Той разбра, че е в опасност, и реши да се бори докрай. Какво друго му оставаше. Той цял настръхна, всичката му кръв кипна от жажда за мъст.

Ето я неговата Чеч, тук ще им даде хубав урок, стига да имат късмет или да се излъжат да дойдат насам.

Но както изглежда, те вече бяха дошли. Селата, покрай които мина, бяха пусти — страшните слухове бяха прогонили хората в горите. Мълва се носеше, че Синап е хванат, защото султанът искал много да го види. И когато го виждаха здрав и читав, не знаеха да скърбят ли или да се радват.

Цялата Чеч беше в тревога. Синап бързаше да види своите, да събере силите си, след това да заварди проходите да върне ония, страшните, ако настъпят.

А те настъпваха бавно, но сигурно. Настъпваха като невидима буря, мълчаливо, като вода или нощен мрак.

Синап се оглеждаше тревожно. Дружината му се топеше. Хората един по един се отделяха.

Когато в далечината се откри силуетът на Машергидик, той въздъхна и каза на хората си:

— Братя ахрене! Вярвам, че нищо не може да ни раздели, докато знаем, че сме деца на нашата свободна Чеч.

— Да живееш, войводо! Нищо, нищо не може да ни раздели! — извикаха хората му.

— Който иска да бъде роб, да гради сараи за паши и султани, а сам да живее като скот — нека си каже, ще го пусна свободно... — завърши той, като махна широко ръка, и млъкна.

— Не! Не! — викаха хората и размахваха пушки.

— Право ли казвам?

— Право казваш!

Наоколо беше тихо — мълчаха голите скали, ливадите и редките борове. Тревата беше още зелена, но във въздуха се чувствуваше прохладата на есента — летяха глухарчета, прехвърчаха синигери.

Когато Кара Ибрахим се научи, че пусиите край Марица са разбити от Синапа, страшно се ядоса. Той вярваше, че разбойникът жив, или мъртъв ще падне в ръцете му и сега, когато му се изплъзна, не знаеше какво да мисли.

Планът наистина не беше още пропаднал, той сега започваше.

Нощта беше извикана на помощ.

Кара Ибрахим потегли с хората си привечер и след два дни достигна в подножието на Карлък. Тук той реши да остане на лагер, като не преставаше да оглежда през бюлюра неприятелската страна. Той виждаше в утринната мъгла, скътани в пазвите на планината, селата Кестенджик, Наипли. Каинчал и Алакьой — последното с особен интерес, защото нейде там бяха конаците на разбойника.

По-нататък в правилен полукръг извиваше снага Машергидик. Дали Синап беше стигнал в своето леговище, или още се луташе по пътищата? Дали потерите от Марица продължаваха да го гонят, или са изгубили дирята му? Тия въпроси бяха важни. Кара Ибрахим разбираше тяхното значение.

Той се вслушваше нататък с надежда да чуе нещо — какво — може би знаеше само той.

За пръв път виждаше красивата Чеч. Тя спеше, потънала в тишина и мир. Хората косяха късните ливади, маеха се около харманите, сечаха дърва в гората, когато опасността нахлу като порой, втурна се като бесен звяр.

Ловяха хората от къра, от къшлите, от харманите, всеки един беше за тях разбойник, заклет царски душманин.

— Ти не си ли ходил със Синапа? — питаха жертвата.

— Йок, ефендим, не съм бил.

— А не знаеш ли дали се е върнал?

Човекът дигаше рамене.

— Йок, ефендим, отде ще знам...

Следваха още въпроси: колко души има в дружината са Синап? Кои са хората му? Всички ли отиват по грабеж или само по-младите?

Човекът отговаряше смътно и колебливо, смутен и треперещ при вида на тия хора, които изглеждаха тъй настойчиви. После го отвеждаха настрана, на по-затулено... Започваше изтезанието:

— Къде е разбойникът? Ти знаеш, куче с куче! Казвай, мръсна помашка главо! — И по главата на жертвата се сипеха удари с приклади.

Човекът стискаше зъби, не издаваше звук. Следваха нови удари. Нови и нови удари.

Удари, от които лицето на човека посиняваше, краката се пресичаха и той рухваше на земята като отсечено дърво.

— Али Чауш! Кучето не шава — викаха аскерлиите.

— Хвърлете го в дерето, Еминаа — отвръщаше чаушът.

Та нали Али Чауш бе пострадал най-много от Синапа, затова сега не знаеше милост. Нали му закара двеста товара жито, да плюскат той и хората му, а за благодарност онзи го затвори при говедата, него, знатния чаушин!

Като че цялата Чеч се залюля в люта треска, в кърваво бълнуване. Дигна се плач, тичаха жени и деца да дирят мъжете си и бащите си, а срещу тях идеше неумолимата смърт.

Нямаха милост към никого. Всички бяха съучастници на разбойника и затова трябваше „да се заличат от списъка на живите същества, да се умъртвят и страниците на царските регистри да се освободят от техните гнусни и предателски имена“ — както се казваше в царския ферман.

Кара Ибрахим помнеше думите на фермана... и затова не оставяше жива душа по пътя си. До вечерта ордата му напредваше непрекъснато. Селата Кестенджик и Наипли той намери пусти. Съседното село Каинчал беше пълно с народ — жени, деца, мъже, които бързаха да се оттеглят в пещерите на Машергидик. Бързаха по всички пътеки.

Другият табор, който беше настъпил на юг, откъм Драма, напредваше по-бавно, но сигурно. Тук, пред Каинчал, ордите се спряха, посрещнати със стрелба от скалите, дето те мъчно можеха да минат.

Селото се оказа вече пусто, само тук-там из стръмните каменисти улици прехвърчаха кокошки, подплашени от шума на конския тропот.

Ордата на Кара Ибрахим се движеше настървена като вълча глутница. Стигнаха скалите пред Алакьой — кучешките зъби на планината, последната отбранителна позиция на Мехмед Синап. Мъчно беше тя да се превземе. Кара Ибрахим като добър стратег виждаше това и скърцаше зъби.

Може би само защитниците не мислеха така. Те разсъждаваха общо, без обмисляне. Можеха ли да се борят с въоръжената до зъби царска войска? Патроните им бяха преброени, а с голи ръце огън не се пипа.

— Лошо — чуха се гласове, — лошо братя ахрене.

Тия подхвърлени между два залпа думи ядосаха Синапа. Той виждаше как малодушието се промъква в душите и ги сковава.

— Искате ли да бъдете вечни роби, вие и децата ви, и внуците ви? — викаше високо той, да го чуят всички. — Ето кое е лошото, а не това, днешното. Сега ние трябва да покажем, че не сме баби, а хора свободни и че можем да браним своята челяд. Право ли казвам?

— Право казваш! — отвърнаха му в елин глас.

— Щом е така, братя ахрене, трябва ли да се държим, или сами да дадем главите си на душманина?

— Да се държим, Синап! В тебе ни е надеждата!

Синап препусна надолу покрай реката, под високите скали. Там имаше други групи, които искаха да го видят.

Боят кънтеше, повторен от ехото, и между два залпа проехтяваше гласът на телялина:

— Ей, братя ахрене! — викаше той откъм селото. — Предайте се, да ви е мирна главата! Дарят, е милостив, ще ви дарува живота!

Защитниците отвръщаха със стрелба, докато нападателят правеше опити да се приближи до скалите, за да удари по-сигурно фланга на бунтовниците. Кара Ибрахим излизаше с коня си напред, даваше заповеди. Цял червен и настръхнал, той тръпнеше при вида на очакваната победа, която щеше да му донесе нови почести.

Наглед ония там, тайфата на разбойниците, бяха спокойни — стреляха отмерено, точно, не правеха излишни движения.

„Каква сила има тоя пусти Синап — мислеше Кара Ибрахим. — Да не беше разбойник и царски душманин, да го вземе човек за приятел и побратим.“

ДВАДЕСЕТ И ВТОРА ГЛАВА

ПРЕДЧУВСТВИЯ

В цялата къща останаха само Гюла и децата.

Мъжете се биеха, а жените бяха се измъкнали при своите в туй мътно време. Само старият глух чобан Раю се луташе из двора и това сякаш внасяше малко успокоение. Неговото присъствие беше незабелязано, но все пак като присъствие на жив човек то намаляваше страха и караше жената да вярва, че все още е стопанка в тоя дом.

Високите кули на конака стърчаха самотни в синьото небе, широките чардаци стояха пуссти, докато в голямата стая долу седеше свита жената и се вслушваше в бумтежа на пушките. Около нея бяха децата ѝ, три на брой, свити като пилета около майка си, попарени от нейния страх, треперещи от смъртна уплаха.

— Майко — плачеше Сеинчо и се притискаше до нея, — къде е баба? Защо плачеш?

Майката плачеше. Не за себе си, за Мехмеда, за тия дребни деца, сякаш ги погребваше, сякаш в женското ѝ предчувствие те бяха вече мъртви.

Вън се чу конски тропот. Вратата се блъсна и влезе Мехмед Синап — бащата на челядта.

Стори се на Гюла, че беше почернял, отпаднал. Очите му горяха като в огнища, цял нечист и немит, и дрехите му — износени. Само висулката на чалмата над ухото му се поклащаше и това я убеждаваше, че той е същият неин „хубав челек“, същият храбър Мехмед Синап.

— Какво е това? — извика той, като се втурна да я прегърне. — Аллах да ти е на помощ! Какво си се разплакала?

— Мехмеде, Мехмеде! — скимтеше тя обезумяла. — Децата, Мехмеде! Не искам нищо, само децата ми да завардиш!

— Нещастнице! — не се сдържа Синап и я блъсна към стената. — Само ти ли имаш деца? Ами тия хора там нямат ли жени, деца?

После добави, като я погали по лицето:

— Няма нищо страшно, Гюла! Ще мине и тая беда...

Синап седна машинално, цял погълнат от мисълта за боя. Широкото му чело, покрито с мокри кичури коса, беше прорязано с бръчки и от вниманието ѝ не убегна дълбоката умора, легнала в очите му и във всичките му движения. Имаше вид на човек, решен на всичко, но в чието сърце съмнението вече се промъква като червей.

— Няма нищо страшно, ти казвам... След ден-два всичко ще мине... Ти, Гюла, си чудна жена — продължи той с укор. — Уплашила си се, като че не си жена на Синапа, а на някой циганин.

Тя го погледна учудена:

— Няма нищо страшно, Мехмеде... Чул те господ! Аз се боя... Виж ги, милите ми дечица...

— Какво се боиш? Както е дошло, така ще си иде... Скоро ще ни дойде помощ. Пратих хабер на Топал Салих. Ти не се бой.

Той я помилва по страните отново и добави:

— Само децата пази да не се плашат. Мехмед Синап си знае работата.

Като каза това, Синап почувствува, че не е съвсем сигурен. Наистина, той изпрати човек до Топал Салих и Дертли Мехмед да му отделят двеста-триста юнаци, но ето вече трети ден, а от тях никаква вест... А те бяха верни другари, главата си залагаха за него. Дали не бяха и те обкръжени?

Гюла долови тревогата му. Тя се хвърли към него, пригали му се и каза през сълзи:

— Мехмеде! Не ни оставяй сами! Вземи ни при себе си там, горе. Ако ще мрем, заедно да мрем!

— Не бой се бе, жена! — отвърна меко Синап. — Нали за това съм дошъл... Ти се приготви, приготви и децата. Ще пратя Муржу с два-три коня...

После обиколи конака, слезе в двора.

Навсякъде беше пусто. В обора намери глухонемия Раю, легнал в сеното.

Като видя Синапа, той скочи.

— Какво си легнал като добитък? Сега време ли е за лежане? — викаше Синап сърдито, докато Раю го гледаше простодушно. — Защо мълчиш?

Но веднага си спомни, че ратаят е глух, и попита, като го гледаше право в очите:

— Ходи ли оттатък?

— Аха... Аскер! — и той направи движение с ръце, като че гъмжи мравуняк.

— Много ли?

— Аха... — заекваше глухият. — Има два-три табора.

— Гледай, гледай... — облак премина по лицето на Синапа. — Не е ли идвал човек от Топал Салих? — повтори той няколко пъти. — А? От Топал Салих?

— Н-н-ни-никой... — заекваше слугата.

— Довечера ще дойде Муржу с три коня, да се навърташ тук, да помагаш. Чу ли?

— Аха...

Върна се при Гюла.

Поръча ѝ какво да прави и като прегърна децата едно по едно и целуна и нея, излезе. Скоси на коня и препусна...

Навлязъл в гората, една мисъл го ужили — защо не ги взе веднага със себе си? Защо не ги отведе при другите, горе в пещерите? Та нали затова се държаха, защото виждаха, че не го е еня за Гюла и децата — значи беше сигурен, че не е тъй страшно... Това им даваше сили. Видът на белия конак, заседнал между високи каващи, успокояваше бойците. Един миг той поиска да се върне, но веднага си каза, че по-добре да ги доведе през нощта. И по-безопасно, и всички няма да видят.

Тя предчувствуваше със сърцето си, че опасността е близка, че е дошло изпитанието, онова, за което старият Метекса Марчовски, баща ѝ, толкова пъти беше ѝ говорил:

— Остави го този разбойник! Хаир няма да намериш с него. Не го ли виждаш? Ще свърши или на бесилка, или в зандана. Богатите не почита, псува ги, гледа накриво мухтарина...

Тя млъкваше за момент при тоя спомен — в такива минути тя намразваше баща си — и чевръсто, с разперени ръце като квачка, събираше децата си по-близо и ги притискаше до себе си, за да ги запази от неизвестната опасност.

После гласът ѝ се удряше отново в немите стени:

— Мехмеде, Мехмеде, хубав челек! Нека аз да умра, само дечицата ми да са живи!

Тя вярваше, че това е възможно, тя да умре, а те да останат — ще го поиска от сеймените като милост, нали и те са бащи, имат деца... Нека я промушат с ятаган, да я хвърлят от най-високата скала като жена на бунтовник, но децата, децата да не закачат, те не са криви в нищо, очите им са чисти като утринна роса.

Никой не чуваше плача ѝ. Горе в скалите пукаха пушки и нещо страхотно бучеше навремени като гръмотевица, за да завърши след това в остър и зловец писък. Жената трепваше, озадачена от тия трясъци. Тя не знаеше отде идеха и какви бяха тия гръмове, но предчувствуваше, че това са погребални звуци, ехо от безмилостния тъпан на смъртта. Боже! Боже! Това ли е твоята последна воля, твоята милост към слабите ти чеда, хвърлени в устата на чудовището?

Тя си представяше тоя далечен свят, изобщо цялата царщина, която Мехмед Синап тъй много ненавиждаше, като някакъв страшен неукротим звяр, който пази безценните съкровища на живота, а него, Синапа — като малкия брат от приказките, който рано или късно ще убие многоглавата ламя. И сега, като виждаше тревогата наоколо и чуваше писъка на цялата Чеч, струваше ѝ се, че ламята се е люто разсърдила и както се вижда, ще изяде всичко — и нея, и Мехмед, и децата ѝ. Тя се вайкаше, задето не отиде с мъжа си, да бъде близо до него, да умре заедно с него. Да умре! Ами децата ѝ? Какво ще правят сами, без майка и баща? Горко ѝ! Белки децата на Мехмед Синап ще раснат немили-недраги, за да подлагат ръка за парче хляб!

При тази мисъл ѝ се зави свят, тъй силно заби сърцето ѝ. Пред очите ѝ минаха червени кръгове, разсечени от бели светкавици, и там, в дъното на картината, израсна главата на Мехмед Синап със затворени очи.

— Дойде на себе си. А! — каза си тя. — Гюла, Гюла, млада християнко, имаш ли разум или нямаш? Я се попръскай със студена вода, отвори си очите! Какво чакаш?

Тя се опомни, като че се събуди от сън. Страхът стихна притъпен, настъпиха студенина и решителност. Тя няма да се даде никому, тя вярва в Синапа, той няма да я остави.

Беше късно след пладне, приближаваше вечерта. Децата заспаха. Тя намери свободно време, качи се горе на кулите. Слънцето обливаше

земята с жълта топлина, спокойна, окъпана в есенно мълчание. Само далеч горе, в скалите, се чуваше ехото на боя, а отвъд невидими се потайваха ония, страшните и незнайни хора, които идеха да си отмъстят на Мехмед Синап за презрението... Там беше ламята, разтворила уста да погълне свободата на Чеч.

ДВАДЕСЕТ И ТРЕТА ГЛАВА

СТЕНИТЕ ПАДАТ

Потръпна. Някакъв писък изсвири високо във въздуха и в същия миг нещо се блъсна в стената над нея. Посипаха се парчета от камъни и хоросан, през прозореца нахлу барутен дим. Беше дяволска работа, но каква — нямаше време за мислене. Вратата ѝ в Синапа се върна тъкмо сега, за най-страшната опасност. Тя смътно съзнаваше, че тая дяволска работа ѝ носи нещастие, но докато е жив Мехмед, не се боеше от нищо.

А! Нов писък. Нов удар. Тя се дръпна, за да се запази. Едри железни парчета се пръснаха в стаята през прозореца. Ония там разрушаваха конака на Синапа... Ударите следваха един след друг и макар пораженията да бяха слаби, постоянството щеше да постигне своето.

Жената побледня. Тя разбра намеренията на нападателите. Спусна се тичешком по стълбите долу в стаята при децата. Третият удар отчупи върха на кулата, която се разсипа по покрива с грозно и неудържимо стържене.

Влезе в стаята. Децата се бяха пробудили, гледаха я уплашено. Какво можеше тя да им каже?

— Къде си, майко? Какво пада на покрива? — попита Сеинчо.

— Нищо, майка, майстори горе поправят тиклите, да не капе зимъска.

Тя трепереше, хълцаше, плачеше; от очите ѝ капеха сълзи, безшумни и горчиви. Като я видяха, децата също се заплакаха. Вече се стъмваше, а баща им още не идваше. Да, той се биеше, но нали щеше да прати Муржу, ако сам не можеше да дойде. Слънцето бавно потъваше в кървавочервените облаци на запад, надвиснали като стена над Машергидик. Последният топовен удар се пръсна в здрачевината, без да причини пакост. После гърмовете престанаха, навярно целта ставаше в здрача трудно уловима. Нощта настъпваше с всички свои шумове, неизвестност и тревога.

Жената стоеше като парализирана, неспособна нито да вика, нито да плаче. Тя само целуваше децата си, пипаше ги конвулсивно и ги назоваваше по име.

Скоро боят горе на скалите стихна. Мехмед Синап трябваше да дойде и жената се вслушваше в тъмнината, убедена, че всеки миг ще чуе познатия конски тропот. Не, той не идваше. Тя цяла изтръпваше от страшната мисъл, че Мехмед не идва, че може би е убит и сега лежи на земята, непогледнат от никого... Да излезе, да тръгне нататък, отдето се чуваха днес пушките, да го види и пресрещне, но децата, децата...

Всички вардияни бяха отишли да се бият, останал бе само глухият стар чобан Раю. Той не чуваше нищо — нито от тревогата, нито от гърмежите — и спокойно шеташе из двора, доеше козите и кравите. Дори не се учуди, че къщата се бе изпразнила от хора... Да го извика ли и изпрати навън да види какво става? Не, тя не може да се разбере с него.

Беше късно към полунощ, когато тя излезе на един от чардаците и се загледа в тъмното небе. Не се чуваше никакъв шум, само далеч към пещерите на Машергидик светеха редки огньове. Гюла се послуша дано долови човешки глас, после сложи длан на уста и извика с всички сили:

— Мехмедее!

Звукът се повтори няколко пъти и ехото му замря в нощта като в дълбок кладенец. Нощта, разкъсана от гласа, като завеса се събра отново и се смълча. Дървета, треви и хълмове, къщите на селото, всичко тънеше в мълчание като в сива мъгла, пълна с призраци.

Един гърмеж. Една пушка гръмна сякаш в отговор на нейния зов. Отгоре, откъм скалите на Машергидик, дойде звукът, откъм пещерите, дето мъждееха редките огньове...

Тя трепна. Сърцето ѝ се обърна. Разбра, че това е той, дава ѝ знак, обажда ѝ се, че е жив и че мисли за нея и децата. Мехмеде! Мехмеде! Един си ти, няма друг на света като тебе!

Успокои се. Като че нищо не бе станало, нямаше нито грижа, нито опасност. Слезе в стаята при децата, зави ги и легна при тях. Но дълго не можа да заспи.

... Събуди я силен гръм. Като че къщата се събаря, стените треперят и падат. Какво ли я чакаше още?

Вчерашният страх. Топът стреляше всеки половин час като по часовник. Биеше все в една точка в източното крило, от кулата към втория чардак. При всеки удар ехото се катереше към околните скали и върхове, за да почне да се търкаля надолу, повторено от други далечни върхове и клисури.

Гюла стоеше при децата и недоумяваше какво да прави? Да бяга? Но къде? Откакто беше влязла в тоя конак, тя не беше излизала от него — познаваше само хората, които ѝ бе показвал Мехмед. Познаваше Муржу, можеше него да подири, но не знаеше нито де живее, нито какво да му каже. Само един човек познаваше тя добре и тоя човек беше Мехмед Синап — нейният мъж и господар, нейният „челек“. Той беше за нея светът, животът, благополучието, но сега той беше в опасност и тя не можеше да бъде близо до него, не можеше да му помогне. Тя би дала всичко за него, живота си и кръвта си.

Топът гърмя върху конака през целия ден. Гюла свикна с монотонния му трясък. Тоя ден ѝ се струваше, че пушките тракат подалеч и ехото на боя е все по-слабо. Тя беше сигурна, че нападателите са отбити, тъй много вярваше в силата и юначеството на мъжа си. Това я успокои, върна ѝ смелостта. Тя надзърна в стаята с нощвите, замеси хляб, запали фурната и го метна да се пече. Влезе в готварницата, прегледа съдовете... Тоя ден беше за нея ден на очакване. Топът гърмеше, стените се ронеха, но за нея това вече не беше страшно.

Дойде нощта и тя спа дълго, но мъчително. Присъни ѝ се лош сън. Черно куче я гонеше. Лошото черно куче на баща ѝ Метекса. Хваща я за полата и я дърпа. Тя се обръща и пред нея, кой знае защо, стои Кара Ибрахим, страшният властелин, и ѝ казва: „Не бой се, чоджум, всичко ще мине...“. И после: „Метекса, баща ти, ме праща да те отведа при него...“.

Кучето се изгуби. Тя изпъшка и се пробуди. Денят се изкачваше по небето, розов и свеж като млад ахренин, и тя си помисли, че в тоя хубав ден не може да се случи нищо лошо с човека...

... Първият удар на топа се отекна като за „добро утро“.

„А! — помисли тя. — Значи още са тук? А къде е Мехмед? Защо той два дни не се обажда?“

Раю, глухият чобанин, влезе с бързи крачки при нея. Лицето му изразяваше уплаха. Той гледаше с тревожни, изблещени очи и повтаряше безсмислено:

— Он, он... там, он...

И той с ръце даваше да се разбере, че горе на покрива имаше „огън“.

Гюла не го разбираше. Тогава той посочи с ръка огнището в стаята и каза, че горе е „фу-фу“! Като че се вкамени. Кръвта ѝ замръзна.

— Как? Гори ли, казваш? Фу-фу?

— Тъъ... фу-фу.

— Боже! Ами сега?

Немият я гледаше безпомощно, цял изтръпнал от ужас, дори дрехите му бяха настръхнали като перушината на стар оскубан петел.

Тя изскочи на двора. Източното крило на конака гореше. Първото гюле беше го подпалило. Огънят едва започваше, но зданието — особено вторият етаж — беше дървено и скоро щеше да пламне неудържимо.

Един куршум изсвири и старият Раю се люшна на земята, загърчи се и заохка. От устата му бликна кръв, калдъръмът под него се обagri с червено.

Гюла извика и дигна ръце да се защити. Куршумите свиреха около нея — инстинктивно тя се втурна вкъщи.

— Децата!

Тази мисъл я грабна като вихър, понесе я, почти я затътри по земята като лист. Влезе в стаята при децата, които спяха. Зачупи ръце над тях в нямо безсилие сълзите ѝ бяха сухи, те се стичаха по бузите и падаха на пода. Мургавото ѝ хубаво лице, изтощено от тревоги и безсъница, беше изкривено в безсилни гърчове. Боже! Боже! Белки ще оставиш тия невинни душици да се затрият, белки ще погубиш тия, дето в нищо не са виновни?

Ония, страшните и тайнствени хора, от които тя се боеше като от вълци, бяха преминали отсам, бяха настъпили и стояха пред самия конак.

Тя погледна от прозореца. Долу на калдъръма лежеше трупът на Раю. После нещо остро я блъсна в носа. Беше пушек от пожара, който растеше бавно, засилваше се и идеше насам.

Страшен писък се изтръгна от гърдите ѝ. Никой не ѝ отвърна.

Децата се събудиха и скочиха разплакани. Тя ги прибра около полите си, като орлица орлетата си треперееща. По-малките две, които не можеха да стоят на краката си, тя взе на ръце. Излезе на чардака да надзърне дали не иде последната надежда. Гюлета едно по едно удряха с трясък стените, събаряха врати, плочи от покрива... Изправена с двете деца на ръце, тя извика с онова отчаяние, което внушава само близостта на смъртта:

— Мехмеде, Мехмеде, хубав Мехмеде! Мехмеде, Мехмеде, страшен челек! Де си да видиш своята Гюла?

Тоя вопъл, отправен в пространството, не можеше да стигне подалеч от сто крачки. Там, скрити в храстите, стояха султанските хора, които убиха Раю, и тя излезе още по-напред, с децата на ръце, почти изгубена в белия пушек, викна с още по-плътен, тревожен и разбит глас:

— Сердари, сеймени! Гърмете, трошете, колете! Само дечицата ми оставете, само тях не закачайте!

Никой не ѝ отвърна. Целият конак бе загърнат в дим, докато от прозорците на горния етаж бликнаха огнени езици и черни кълба дим се мотаеха нагоре в синьото есенно небе...

ДВАДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

ПРАВОТО НА ВСЕКИ ЧОВЕК

Ето я гиздавата Чеч, мислеше Кара Ибрахим, това е то свърталището на разбойника. Его ги високите планини, дето се криеше той — най-сетне ще си отдъхне раята, ще си отдъхне и сам падишахът. Всичко се нареждаше като по заповед на аллаха, който също беше против безбройните зулуми на Синапа...

Кара Ибрахим гледаше в отсрещните стръмни скали, жълтеникави и сухи, с дълбоки пещери в тях, гледаше със склучени челюсти, замислен. Но вярваше ли той, че наистина победата е на негова страна? Той стигна до междата на Синаповото царство, до непристъпната Машергидик, стигна без усилия и жертви, но по-нататък? Въпросът оставаше открит. Бунтовниците стояха по зъберите на скалите като орли и не пущаха птичка да прехвъркне. Те стреляха малко, но винаги на място.

Вечерта, след като пристигна пред Алакьой, Кара Ибрахим стоя дълго на коня и разглежда конака на Синапа. Той се белееше на горния край на селото, под самата гора, широк и висок като манастир, и там, мислеше той, живее дъщерята на Метекса, ето вече толкова години, и той не знаеше нищо за нея.

Той цял потръпваше от вълнение, че можа да го гони дотук и че разбойникът беше бягал като заяк, докато се укрие в своята дива Чеч. Сега оставаше да го хване като мишка и да му покаже кой е Кара Ибрахим.

Стресна го топовният гърмеж. Той видя, че топът биеше в конака на Синап, но си каза, че макар обитателите му да са избягали, страхът на разбойниците, когато видят свърталището на своя главатар разрушено, ще ги накара да се замислят.

Боят продължаваше. Веднъж да се отбият от скалите, после задачата ставаше по-лесна. Тогава щяха да се пръснат из горите и пещерите на Машергидик или да се приберат в селата си. Кара Ибрахим се взираше във високата им непристъпна позиция и диреше

какъв да е подстъп за приближаване и внезапен удар. Долу край реката стояха няколко воденици и оттам извиваше тясна конска пътека, открита и стръмна... Ония отгоре можеха да я заринат с камъни.

Още първия ден Кара Ибрахим се убеди, че всякакъв бабаитлък ще е безполезен, а на втория, когато гюлетата рушаха конака на Синап, той насочи за опит топа към позицията на разбойниците. Гюлетата се пукаха по мъхнатия гръб на канарите и не причиняваха никаква щета. Не беше страшен за тях тоя гърлест дракон със своята пресипнала кашлица. Продължаваха да стоят по местата си и да стрелят безпогрешно. Паднаха мнозина от хората на Кара Ибрахим.

Не вземаха и от дума. Вечер, след като пушките млъкваха, телялинът не преставаше да се провиква:

— Брей, братя ахрене! Предайте се, да куртулисате живота, хахаа! Царят ни е добър и милостив, ще ви прости и помилува!

В отговор на тоя надменен и празен зов отгоре изсвирваше последният куршум, явно изпратен с чувство на презрение. След това един глас, повторен от ехото на скалите, викаше отсечено:

— Ако сме помаци, та не сме ахмаци! Знаем що значи царска милост!

Кара Ибрахим сви устни и плю.

Той заповяда да му доведат стареца Салих от Алакьой, хванат през деня във воденицата край реката, който той бе разпитвал за Синапа и хората му.

— Салих ага — каза му той с престорено уважение. — Пращам те горе при разбойниците да им кажеш, че ще чакам до утре — ако не се предадат, Алакьой ще стане на прах и пепел!

Старият Салих мълчеше и чакаше какво ще каже още страшният човек.

— Хайде! Тръгвай!

Отдавна не беше изкачвал тоя път, а сега трябваше и да бърза. Слънцето заничаше зад Машергидик, когато слезе от реката и пое пътя нагоре към скалите. Царските хора го следяха с очи. Струваше им се, че се движи много бавно.

— Като мравка — забеляза Кара Ибрахим. — Да вземе човек да му хвърли един куршум.

Той се вслуша в гърмежа на топа, който продължаваше да бие конака на Синап. При всеки удар се дигаше облак бял прах, който

бавно се разстилаше всред горската шума.

Стъмни се, а човекът беше в началото на пътя. Нападателят се прибраха в шатрите си и скоро край огньовете се дигна висока глъчка.

— Али Чауш! Али Чауш!

Гласът се отекваше пресипнал в играта на огньовете, притъпен в общия войнишки говор.

— Аз! — отвърна Али Чауш с привързан башлък около ушите, да се пази от тънкия остър вятър, който съскаше невидимо...

— Юзбаши ефенди те вика — прибави гласът насмешливо.

— Мен?

— Да. Вика те.

— Защо?

— Сигур да си пие кафето с теб.

— Ох, не ме радва това викане...

— Може пък и да иска да те направи онбашия...

Али Чауш стана и почна да се опасва, за да се представи пред всесилния човек. Сух, изпит, с увиснали мустаци, тръгна с бавни крачки.

Кара Ибрахим стоеше в палатката си, полуоблечен и бос. Той току-що бе направил вечерната си молитва и чувствуваше душата си приобщена към небето, когато влезе Али Чауш. За миг се сепна:

— Какво има? — попита навъсен. — Аз съм, Али Чауш.

— Аха... ти ли си, дете ходи миналата година с житото в Алакьой?

— Евет, аз.

— По кой път? По тоя ли дете е отсреща?

— Не, от другата страна...

Кара Ибрахим трепна.

— Знаеш ли пътя?

— Знам... Ще го намеря.

— Аха, добре.

Той му даде дълги и подробни наставления и Али Чауш, като взе двайсет души сеймени, тръгна надолу по реката и се изгуби в гънките на нощта. Онова, което Мехмед Синап не беше предвидил, Кара Ибрахим смяташе да използва. Ако случайно долният път не е заварден, Али Чауш щеше да се яви в гръб на Синап, а това значеше да

му прочете смъртната присъда. Кара Ибрахим погледна към небето и остави всичко в ръцете на аллаха...

Онзи, старият Салих, се беше върнал. Бяха го държали горе до ранни зори и бяха го изпратили с много здраве до Кара Ибрахим, да бъде рахат и че ако иска, може да зимува долу в падината.

— Това ли ти каза разбойникът? — попита Кара Ибрахим и се хвана за кобура. Очите му пламнаха. — Да бъда рахат, а? Ще го науча аз, хайдамак с хайдамак, ще види той кой е Кара Ибрахим! Е, какво ти каза друго?

Старецът тъпчеше ту на един, ту на друг крак, като мачкаше в ръка мазния си фес. После заговори несвързано.

— Всеки човек, казва, е дете на аллаха и има право на неговата милост и благоволение. Аллах, казва, е създал птиците и елените свободни, а само човекът, казва, е роб на човека. Това ли е, казва, законът на аллаха? Много здраве, казва, на Ибрахим ага и кажи му, че ако иска, може да остане да зимува в падината.

— Аха... Ще си помисля. Как са там, мнозина ли са?

— А че мнозина, Ибрахим ага. Да има, да има — колкото един табор. Не повече...

— Мълчи, куче с куче!... Друго нещо не ти ли каза разбойникът!

— Каза ми да ти обадя, че не се бои от топчето, дето си му докарал. Нека си го вземе, казва, топчето, да му бие на сватбата...

Кара Ибрахим почервения, очите му се наляха с кръв. Обзе го злоба и към старчето, струваше му се, че то прибавя нещо към думите на онзи, господаря на Чеч, искаше му се да го понатупа, но възпря го почитанието към старостта.

— Върви в джендема! — викна му през зъби и махна с ръка.

Старецът отстъпи, сепнат от сърдития тон на забитина, и затыпка пак нерешително на едно място, без да знае какво да прави. Наоколо бяха все врагове, но той не съзнаваше това, защото все пак бяха хора като него и той не знаеше какво повече можеха да искат.

... Зазоряваше се, когато отгоре, откъм скалите, прозвуча първата пушка. Прозвуча, но ехото се изгуби надолу по течението на реката... Куршумът бе пуснат по друга посока.

Кара Ибрахим се послуша. Сърцето му биеше силно като сърце на момък, който чака любимата си. Биеше тревожно нетърпеливо — дали са стигнали? Дали са успели да се изкачат на върха, по-горе от самите разбойници? Той не вярваше на своите хора, които наричаше „будади“, но тоя гърмеж го накара да изтърпне като пред голямо съдбоносно събитие.

Чу се нов гърмеж, също тъп и заглушен. След него друг, трети. Те идеха отдалеч, сякаш там горе, зад позицията на разбойниците, се търкаляха скали, или сечаха дърва. После огънят отсам затихна, пренесе се горе, някъде по-далеч, притъпен от разстоянието и някак ожесточен, сподавен. Али Чауш бе успял в поръката, беше се промъкнал и ударил разбойниците в гръб. Те се оттеглиха рано сутринта, щом видяха коварството на нападателя, към пещерите, дето стояха жените и децата, към още по-непристъпни канари, в самото сърце на гостоприемната Машергидик.

Кара Ибрахим беше доволен. Планът му сполучи. Той даде заповед и цялата му тайфа се покатери по стръмните сипеи, прехвърли билото и се озова пред Алакьой, дето беше конакът на Синапа.

Кара Ибрахим гледаше дома на разбойника и се изпълваше с чувство на благодарност към аллаха, че най-сетне нечестивото гнездо ще бъде унищожено за радост на падишаха и за благото на дин-исляма...

Кара Ибрахим видя на големия чардак жена с две деца на ръце — чакаше помощ може би, или проклинаше ония, които бяха ѝ отредили тази страшна участ... Кара Ибрахим се наслаждаваше на мъките ѝ, макар да знаеше, че дъщерята на Метекса не е виновна в нищо — тя беше само жена и нищо повече... Но той не можеше да мисли, той знаеше, че трябва да отмъщава, и си отмъщаваше. Наказанието на главния разбойник щеше да накара другите, по-дребните, да се стреснат и предадат. Затуй това наказание трябваше да бъде жестоко, нечувано... „Всеки човек е дете на аллаха — повтаряше той на ума си думите на Синапа — и има право на неговата милост и благоволение...“ — Виж го ти, цял ходжа... Всеки човек... Не, не всеки човек... От човек до човек има разлика. Не е човек този, който е дигнал ръка върху дин-исляма и не признава чуждото добро. „Аллах — казва — е създал птиците и сърните свободни, а само човекът, казва, е роб на човека.“ Глупост! Така ти се струва, защото си натясно:

я се огледай по-добре, ще видиш как навред господарува по-силният... Човек се подчинява на човека, за да живее, защото има нужда от господар и съдия...

Кара Ибрахим се сепна от мислите си, чиято мъчителност се допълваше от съзнанието, от едва уловимото убеждение в душата му, че той не е прав и че онзи, твърдоглавият бунтовник, беше по-близо до истината... Той се сепна също и от виковете на сеймените.

— Вай! Отиде завалийката.

— Пада, пада...

— Колко милозливо извика, чу ли?

— Не мога да гледам да се убиват жени и деца...

— Все наши хора, правоверни...

Войниците влизаха в дворищата, прескачаха плетища и огради и се приближаваха към високото бяло здание под гората.

ДВАДЕСЕТ И ПЕТА ГЛАВА

МАШЕРГИДИК

Синап мълчеше. В ясносини чохени беневреци с гайтанено везмо, в син чепкен с отметнати назад ръкави, с ръка на кобура, той гледаше с горчива усмивка хората си и се мъчеше да бъде спокоен. Широката му шарена чалма с увиснал над ухото край с тънки ресни притискаше бухналите му вежди и под тях очите му горяха с равен, упорит блясък. Устните му бяха стиснати и долната челюст, обрасла в мека брада, издаваше непоколебима решителност.

Тук бяха в безопасност, но това не беше никак утешително. Планината ги прие и погълна в пазвите си, но все пак той беше сам — а можеше ли да се бори с могъщата царщина?

Когато чу първите пушки откъм къшлите, за миг помисли, че хората на Топал Салих му идат на помощ. Но скоро разбра, че душманинът го е изиграл и че Кара Ибрахим е намерил това слабо място, за да го унищожи.

Той изтегли хората си нагоре в поляните под големите пещери и се укрепил още по-здраво. Това беше орлово гнездо, дето можеше да се мине само по тясна като конец пътека, и тук Синап се затвори като в последна крепост.

С ръка над очи се взираше в далечината. Какво чакаше оттам?

Предишната вечер беше изпратил Муржу да доведе жена му и децата му, а ето мина толкова време и тях ги няма. Синап мислеше за челядта си и за жена си, мислеше напрегнато, но мислите му се разкъсваха. Да остави хората си и да слезе долу, това щеше да ги отчае. А дали ония, кръвопийците, не бяха влезли вече в селото?

Синап се взираше в далечината и мълчеше. Пред него се откриваше цялата Чеч и по-нататък царството на Еминджика, планински вериги една зад друга, все по-далечни и по-неясни, върхове и тъмни борови гори и голи хълмове, все още потънали в гъста трева. А над него стърчаха скалите, стрелнати към небето като минарета,

прорязани от дълги валма бяла есенна мъгла... Духаше остър вятър, върховете на каваците се огъваха и тревата съскаше меко.

Новата позиция беше яка. Хората на Али Чауш останаха долу в къшлите, а Кара Ибрахим и войската му настъпваха бавно и предпазливо. Те не бързаха — и днес, и утре, тяхната работа беше все тая — да воюват. Сега-засега всичко беше тихо, не се чуваше никаква пушка. Но тъкмо това мълчание действуваше мъчително на Синапа.

Безсилна злоба го разпъваше. Мустан Байрактар разбра мъката му:

— Войводо — каза той с глас, който сепна Синапа, — дай ми изим да ида да търся Муржа. Ще го доведе жив или мъртъв. Ще доведе и твоите хора.

Синап отпусна ръка от кобура и почна да се разхожда. Ръката му нервно дърпаше мустака, докато си спомни, че хората му го гледат и че пред тях трябва да бъде спокоен.

— Не, Мустане — отвърна той и ръката му пак хвана кобура. — Тая сметка сам ще я разчистя.

Времето течеше и той не знаеше какво да прави. Хората му вярваха в него, но той — той дали вярваше в себе си, в победата? Планината се мръщеше и отгоре, откъм лагера, слизаха деца, измръзнали и гладни да търсят бащите си, а после идваха майките им, окъсани и зли, за да ги приберат, мърмореха на себе си високо и кълняха целия свят и аллаха.

Да потегли с хората си на юг, към царството на Еминджика, на Топал Салих? Но дали те бяха здрави и читави? Дали не бяха се предали на царската войска! И по-нататък — къде? Слънцето изгряваше и захождаше в земята на дин-исляма и Синап се чувствуваше в нея като капка в морето. Той съзнаваше, че всеки камък тежи на мястото си и че тия хора имаха нужда от него. Той беше отговорен за тях, гневът на Кара Ибрахим ги следеше като тъмен облак зарад него.

Тия мисли се бореха в душата на Синапа. А ето и времето се обръщаше. Хубавата и светла като невеста през лятото Машергидик потъмняваше всеки нов ден и мъглите се спускаха от стръмните скали надолу към реката и селските тепавици. Тя беше страшна през зимата, а ето — ордата на Кара Ибрахим щеше да разсипе селата и когато падне сняг, нито един комин няма да извие към небето синкав дим.

Пред него стояха хората му, шепнеха си на групи или го гледаха в очите, сякаш очакваха да извърши чудо. Той виждаше, че ония там долу се хвърляха като зли кучета, не се отчайваха, ставаха все по-дръзки. В сърцето на Синап се промъкна съмнението — не страхът, а съмнението, че няма да устои, че ръката му, силна толкова години, ще се отпусне пред тая кекава баба, Кара Ибрахим. Ех, нужна му беше малка помощ, двеста-триста пушки от Еминджик или Топал Салих, за да се пръсне тая нечестива сган като врабци пред ястреб.

Наоколо падаше мъгла и се спущаше хлад, докато долу в падината беше още ясно и светло. Там се белееха шатрите на нападателите, на царските слуги, дошли да отнемат свободата на гордата, непристъпна Чеч.

— Какво да ви правя, кардашлар — каза кротко Мехмед Синап, — като сте се уплашили за кожата си и треперете за живота си по-лошо от жени.

— Не за кожата си треперим, войводо, а за децата си — отвръщаше смирен, благодушен глас.

— Силни са ония кучета, войводо, джепане имат много, а ние, гледай, останахме с голи ръце. Нито барут имаме, нито куршуми.

Не беше вярно. Имаха и пушки, и куршуми, но, все едно, скоро щяха да свършат. Тогава какво щяха да правят?

Синап слушаше натякванията, въздишките и за пръв път изпита чувство на безсилие. Като че ставите му се размекнаха, дъхът му за миг пресекна... Но веднага алена кръв заля лицето му, обзеха го ярост и гняв.

— Баби! — извика той и махна с ръка. — Хурка за вас, къделя! Какво сте се разхленчили? Какво оплаквате? Да не мислите, че ония кучета ще ви посрещнат с баклава и рахат локум?

— С тебе сме, войводо, няма връщане! — отвръщаха наоколо.

Синап опна неволно рамене и каза с глас, в който звучаха решителност и болка:

— Да умрем по-добре, отколкото да се предадем мърцина!

Синап разбираше, че имаха право, че всяка съпротива е безполезна, но не можеше да си представи, че всичкият този кър, тъй дълбоко залегнал в сърцето му, ще остане да съществува без него. Ще дойдат в Алакьой царски чиновници, по пътищата ще се вдигнат баждарници и беклемета, низами ще кръстосват селата и ще следят

всекиго де отива и какво прави. Нали бе виждал какво е по другите места? Това му навяваше тъга, тежеше като камък на душата му.

Той дълго мълча, сякаш в душата му се бореха противоположни чувства.

— Мустан Байрактар — каза той най-сетне и пред погледа му трепна тъмна сянка. — Иди хвърли байрака в огъня, да не падне в ръцете им, а че и ти да си изпатиш.

Той се укоряваше, че не беше завардил пътя откъм къшлите, за да не даде възможност на войската да го удари в гърба и да му отнеме позицията. В резултат селата паднаха в ръцете на нашественика и това беше краят на Синаповото царство.

Тежка мъка сви сърцата. Хората се взираха долу към селата си и чакаха разпоредбите на Синапа.

— Ей, братя ахрене! — викаше Мустан Байрактар. — Сбирайте се да се простим с байрака, дето ни е водил пет години в огъня!

Трупаха се край големия огън, чакаха да видят какво ще бъде това прощаване около високия байрак, който потреперваше от лекия вятър като пред битка. Сърцата потръпваха, очите се взираха насълзени. Байракът се люлееше в зеленото поле, той напомняше огромен ален мак. Мустан го наведе над буйните езици на пламъка, които го грабнаха като живи, оплетоха го и го глътнаха... Бляскавата червена коприна се окади, огъна се и изчезна във въздуха. Остана да догорява дръжката, която все още трепереше в ръцете на Мустан.

Всички наведоха глави.

— Синап! Синап! Войводо! На кого ни оставяш? — викаха хората му.

Привечер мъглата се дигна и в синята шир се източиха острите като жегли канари на Машергидик. Току под скалите започваше гората, тъмнозелена, мълчалива, сякаш унесена в свои мисли. По-долу в стърнищата стърчаха отделни борове, под които през лятната жегла пладнуваха уморени жътварки и окачени по клоните, висяха в цедилки малките им рожби.

На предната позиция се водеше бой. Гърмежите бяха редки, но упорити. Тогава се обади агарянският топ. Той биеше в скалите и не причиняваше никаква пакост. Но гласът му беше остър и пронизителен и додето гюлето свиреше из въздуха, по кожата минаваха ледени тръпки.

При третия гърмеж хората свикнаха с него и когато той пренесе огъня си по-назад, към дерето, и почна да бие голите храсти, бойците почнаха да се смеят. Прекоси жена с две деца. Синап се обърна настрана. Образът на Гюла, с децата на ръце, го огря с мека укорна усмивка и това попари мъчително сърцето му. Изтичаха към него:

— Войводо! Войводо! Конакът ти гори!

Синап се сепна, като че се пробуди внезапно от сън. Той остави жена си и децата си, убеден, че до вечерта неприятелят ще бъде отбит и че на другия ден ще бъде пак при тях... Но не би. Сърцето му се сгърчи като обгорен лист, пред очите му притъмня — там са те, сред огъня, и той не може да им помогне... За миг му се стори, че земята под краката му пари и той лети някъде назад, дето се вижда малък пред бащината къща. Надига се да отвори и не може да стигне мандалото... Зави му се свят и в същия миг пред очите му просветна, лицето му се наля с кръв. Къде е той? Какво чака?

Огънят растеше. Конакът бе цял обгърнат в дим. Бяха подпалили и други къщи. Селото гореше.

... Синап възседна коня и се спусна по скрити пътеки, които познаваше от детинство, надолу край реката, покрай тепавиците и бичкиджийниците, с една мисъл: да спаси близките си.

Мълчеше планината. Скалите висяха студени и застрашителни, високо над тях се виеха орли.

— Орли! Орли! Мили побратими! — мислеше Синап. — Свърши се нашето царство.

Но главната му мисъл беше само една — да стигне по-скоро, да отстрани опасността.

Той не виждаше скалите, нито редките храсти наоколо, не забелязваше и реката, която шумеше дълбоко под него. В звънката тишина се отекваха само звукът от копитата на коня и чаткането на камъните, които се събаряха надолу...

— Де, Хороз, де още малко — потупваше той стройния си аждрахан и кротко го подръпваше за поводата с очи, вперени напред.

Не можеше да си прости, че не беше взел хората си горе в лагера. В нещастията всички са равни, там щяха да бъдат в безопасност... А сега кой знае дали вече не са пленници на оная стара хрътка, която ще се гаври с тях. Той цял трепереше, мислите му се заплитаха.

Изведнъж пред него се откри селото и там, на горния край — конакът... Беше цял загърнат в дим. От прозорците изскачаха дълги бели езици, пламъкът пълзеше към стрехите, препускаше из чардаците. Кръвта на Синап се смрази, той се полюшна неволно, конят също изпръхтя смаян и той от необикновеното гледище.

Димът се издигаше на облачни кълба към небето, на дълги тържествени струи, които застилаха гората и високите скали. Синап препускаше с всички сили, докато високият конак, обзет от лудата радост на огъня, с трясък и шум се събаряше, както се събаряше целият му живот.

Той се спусна по тясна пътека, край къпини и шипки, в тъмната сянка на гората. Слънцето се провираше през стройните стъбла на боровете и хвърляше върху коня и ездача алени петна.

Наближаваше реката. Вълните се блъскаха и побелели от борбата със зелениясалите камъни, бързаха надолу, а отстрани стояха мълчаливи сипеи. Ехото се удряше в скалите и глъхнеше в мълчанието.

Синап усети мирис на чад. Стана му горещо, изби го пот, пришпори коня и препусна с всички сили. Свечеряваше се трябваше да бърза.

Задуши го гъст пушек. През дърветата на гората видя горящия конак. Префуча с коня и потъна в дима на пожарището. Мина през задните врати и влезе в двора.

В сайванта стояха вързани трите коня на Муржу, но къде беше верният му вардиянин?

Сред двора лежеше човешки труп. Наведе се и го погледна. Беше чобанинът Раю. Под него — локва кръв.

Синап се втурна в огъня. Горните чардаци с кулите горяха. Огънят пълзеше надолу, фучеше и облизваше стълби, прозорци, чардаци. Синап обиколи стаите, в първия етаж нямаше никого.

Викаше високо, гърлесто:

— Гюла! Сеинчо!

Никой не му отговори.

Може би Муржу ги е отвел в последния миг и те се крият някъде из пътя, в гората? Муржу знае всички пътища и сигурно ги е извел невредими горе на Машергидик?

Тази надежда се вгнезди в сърцето на Синап и той за миг се успокои. Няма ги! Значи Муржу ги е заварил и те са избягали, както се

бяга от пожар — с това, което е на гърба.

Обиколи навсякъде. Гъст дим пълнеше двора и се източваше към гората. Конете в обора пръхтяха и цвилеха тревожно. Огънят пълзеше и слизаше надолу към големия чардак, дето Синап обичаше да седи вечер с малкия Сеинчо и да му разказва за далечни земи и хора.

Беше като упоен от дима, едва намери коня и с мъка го възседна. Тръгна бавно, без да се озърта, като човек, който е видял сметката си със света, докато зад него пожарът бушуваше със страшна сила и скоро на мястото на високия конак щеше да остане само купчина ненужна пепел.

ДВАДЕСЕТ И ШЕСТА ГЛАВА

ВСИЧКО Е ЗАГУБЕНО, ОСВЕН ЧЕСТТА

Вдясно се белееше селото. Горяха отделни къщи. Синап зъзнеше от ярост. В душата му се кълбяха мисли като дима над конака, една от друга по-душни и мъчителни. Те стягаха гърлото му като с въже, разнизваха сякаш ставите му, хвърляха го в огън.

Ех, да можеше да ги удари иззад Алакьой тия читащи, да ги пръсне и прогони, как би събрал после хората си, би издигнал табии, натрупал оръжие... Спомни си той думите на Кара Феиз: „Не пуцай много-много султански хора да шарят из земята ти, защото имаш душмани и те не спят“.

Той съзнаваше, че за него е късно да се примири със султана, както бяха направили Кара Феиз, Индже и Еминджик. Те бяха половин хора, все едно им бе кому служат, стига да носят калъчка, да имат големство. Друго е Мехмед Синап — той не е забравил ниската бащина стряха, сухия хляб и качамака, погледите на гладните деца, не, не е забравил... Мехмед Синап е син на народа и ще остане с него до последен дъх.

Конят препускаше и Синап, приведен към гривата, мислеше за куршума, който скрит низамин ще му прати, за жена си Гюла и децата — как ще простират ръце за къшей хляб.

Ето я воденичката на стария Мустафа с бял покрив, изгубена под ниски сухи върби. Тук е пасъл козите на Метекса Марчовски, къпал се е в дълбоките вирове. Откога не го е виждал!

Отби коня и погледна през отворената врата. Нямаше никого.

Извика високо:

— Ей, Мустафа, стара лисицо, къде си?

Не се чу никакъв глас.

Искаше да го попита не е ли минал оттук Муржу с жената и децата му.

Погледна към яза, дигна глава към стряхата.

Трепна изненадан. Конят се дръпна и изпръхтя.

Увиснал на крива греда на сайванта, старият Мустафа бе опружил боси крака с изопнати надолу пръсти, с жалко килната напред глава и изплезен език.

Излезе на пътя и продължи под кичестите орехи. Здравчаваше се, когато стигна до моста. Убийството на Раю, обесването на Мустафа показваха, че хората на Кара Ибрахим бяха минали реката тъкмо по тоя мост.

... Върху срещните хълмове се спущаше вечерта, зловеща и одимена. Отвъд моста горяха отделни къщи, из улиците препускаха конници аскерлии.

„Нима всичко е свършено — мислеше Синап. — Не. Не е свършено.“ Той ще отиде с хората си при Дертли Мехмед, при Еминджика — те са живи и здрави и с тях ще продължи борбата.

„Ех — мислеше той. — Слаби са хората. Ето ги тия юнаци — Кара Мустафа, Кара Феиз, Кара Кольо, Индже и още други. Колко народ тръгна след тях... Но нямаха съгласие, не знаеха за кого се борят. Едни се биеха за себе си, за пари и богатство, други за отмъщение. А за народа малцина мислеха.“

Синап мушна коня, когато някакво видение го сепна.

... Отвъд моста той видя друг конник, застанал зад високи лещаци, конник, с бяла чалма и син чепкен, който оглеждаше внимателно околността. Синап дръпна коня и в очите му пламна бърза светкавица — ненаситната му омраза. Стори му се, че пред него изстъпва самата му съдба и го предизвиква.

Кара Ибрахим. Позна го по чалмата и чепкена, по черния му охранен ат. Той, същият. Дето беше горил сиромашки къщи, разпарял утробата на гяурски майки, че дори Кара Кольо го изправи пред военния съвет. И тогава Кара Ибрахим изчезна и се предаде на войската, предаде и лагера на бунтовниците, хвърли в смъртта другарите си... Това е той... Ей го и сега — пали и гори жива челяд, дете мине — кървава диря оставя...

Не се съържа.

— Познавам те, Ибрахим ага, и мисля, че е дошло време да си видим сметките. Ти влезе в Чеч и най-напред се нахвърли върху невинни жени и деца... Такъв ти е обичаят, стар главорез...

— Не съм дошъл тук да разговарям с тебе, защото с всеки лаф, който разменявам с тебе, е срам за главата ми... — отвърна човекът отсреща, като се закри зад скалата.

Синап също се закри зад огромния бряст, надвесен над реката като шатра, отразена в тихите и спокойни води.

Странната среща трябваше да продължи, щом беше започнала.

Къде отиваше Кара Ибрахим? Зад него в долчинката се криеха въоръжени конници, които Синап не беше съгледал. Той знаеше, че Кара Ибрахим не може да е сам като него, защото е нашественик, докато той беше у дома си, чедо на майка си и син на своя народ.

— Какво искаш повече? Вземи главата ми, но пощади невинните люде, жени, деца...

Човекът се дръпна още по-назад, зад високата скала край пътя, и извика с плътен глас:

— Слушай човече, пуснах те да се видиш със своите, защото тъй заповядва законът на аллаха и защото знам, че си в ръцете ми.

Минутите летяха и вечерта слизаше все по-ниско. Онзи отсреща гръмна и куршумът изсвири край ухото на Синап, заби се в кората на бряста.

Като че войскарите на Кара Ибрахим чакаха да видят как ще се свърши спорът, преди да вземат главата на разбойника и царски душманин.

Синап изпразни също пищова си и човекът се хвана за ръката, но се задържа на коня и отстъпи още по-назад към скалите. Взе поводата с другата ръка.

Двубоят започна с куршуми и остра реч. Като че бяха се наговорили да се срещнат в глухото планинско усое, да се разплатят за взаимната ненавист. Кой беше правият?

Синап почака един миг, докато се пръсне димът от барута, и отвърна високо:

— Знам, Ибрахим ага, че изпълняваш закона на аллаха, затова си оставил жена ми и децата ми да се пържат живи на огъня!

Чудно нещо! Наоколо владееше дълбока тишина и само тия двама хора се разговаряха през моста, който като че отделяше два свята — света на свободата и света на робството, на мрака и тиранията.

Конникът отсреща отвърна с нескривана злоба:

— Мълчи, куче с куче! Не аз, а ти си ги оставил, защото си безразсъден като човек луд, или пиян, който не знае какво прави.

Синап трепереше от вътрешно вълнение, от непобедима омраза. От една страна, неизвестността за жената и децата му го караше да бърза, от друга — желанието да каже на Кара Ибрахим за какво беше тяхната борба го възпираше. Каза твърдо:

— Аз знам какво правя, Ибрахим ага, а ти за себе си помисли кому служиш. Нали на грабителите, на ония, дето гледат само своя рахатлък?

Ехото на скалите отнесе гласа му, но гласът отсреща не отговори. Синап се дръпна в завоя на пътя и се закри. После извика:

— Ще се срещнем пак и ще си видим сметката!

Синап говореше като човек, който тепърва ще покаже какво може. Той знаеше, че хората му се пръскат, че е обкръжен от три страни. Нали и знамето беше изгорено... Но в сърцето му гореше твърда вяра, че храбрите хора не са се свършили, че той ще намери помощ, ще се върне в Чеч.

— Охоо! — провикна се гласът. — Много ти здраве!

Синап продължи:

— Само на паши ще ми станете и на големци! Гласът отсреща не се обади.

Синап продължи:

— А падишахът ще пасе телците ни.

При тия думи човекът отсреща се изсмя присмехулно, после извика — гласът му отекна злобно.

— Какво искаш? Не виждаш ли, че твоята е свършена.

Синап бързаше да замине от това проклето място, затова бързо прибави:

— Моята може да е свършена, но и твоята не е по-читава — отвърна Синап. — Такова време е дошло, Ибрахим ага, че който няма, ще вземе от оня, който има, ако не с добро, със сила — това ми казва моята непрокопсана глава и тя не лъже...

Реката шумеше и ехото ѝ пълзеше нагоре по ливадите и хълмовете, в пушека на догарящите къщи, в глухото мълчание на вечерта.

Гласовете се отекваха един след друг и потъваха в глъчката на вълните. Онзи отсреща отвърна:

— Виж тая глава докъде те доведе... Всичко е изгубено, разбери...

— Може всичко да е изгубено, Ибрахим ага, само честта е спасена, честта на Мехмед Синап...

Синап извади от кобура друг пищов и го насочи към конника. Бяха на двайсет крачки един от друг и когато Кара Ибрахим излезе на открито, помислил, че Синап е отминал, чу се гърмеж — куршумът изсвири край ухото му и остърга камъните край пътя.

Човекът не се обади. Тогава Синап бързо пришпори коня. Трябваше да спечели време — вечерта пълзеше и сенките избледняваха.

Чу се свирка, необичайна и пронизителна като сигнал. Веднага гръмнаха няколко пушки.

Синап почувствува леко опарване в лявата гръд около сърцето. Зави му се свят, пред очите му притъмня. Видя за миг две разширени, познати очи. Чу детски плач. После усети, че не стои здраво на седлото, разбра, че е убит, че сърцето му спира и ето че...

Трупът се смъкна без сила, увисна на седлото. Конят стоя няколко мига в недоумение, в остри тръпки на зловещо предчувствие, после, дочул зад себе си стъпки и човешки гласове, тръгна с бърз ход нагоре и се изгуби в здрача.

Кара Ибрахим обърна коня и тръгна към лагера. Ядоса го дързостта на разбойника. Той реши, че трябва да изтреби целия тоя народ, молепсан от непокорството на своя господар, ей тъй, да не остане камък върху камък от разбойнишкото гнездо.

Като стигна в лагера, извика към група войници да му помогнат да слезе — ръката му беше ранена в лакътя и той с мъка се добра до шатрата си, дето се тръшна на дивана и заръча с кисела мина да извикат военния доктор. Болката беше нетърпима, той псуваше злобно и красноречиво човека, който го рани, с жаловен глас като дете, което се е порязало и се плаши от кръвта си.

Дойде докторът в дълго черно джубе, нов ален фес на главата, с очила и хубаво пригладени мустаци. Прегледа раната и каза, че няма нищо опасно и че болката е в реда на нещата, щом е ударен лакътят.

Кара Ибрахим продължаваше да псува и да превива тежкото си тяло върху дивана. След като докторът превърза раната, той се успокои, излегна се и заспа с тежко, гръмотевично хъркане. Масивното му тяло се издуваше и свиваше като ковашки мях, докато в един миг на тежко задавяне се събуди и стана.

Седнал на дивана, той извика високо. Влезе гавазинът му и се изправи почтително. Кара Ибрахим мълча дълго, после каза сърдито и строго:

— Върна ли се Али Чауш?

— Евет, ефендим, върна се — отвърна гавазинът.

— Да дойде.

Той намести чалмата си и опна мустаци, за да си спомни защо собствено беше викал Али Чауш — после се изкашля и плю в отворената врата на шатрата.

Влезе Али Чауш, все тъй с превързан башлък през врата, сух, прегърбен, и стори темане. Дълго чака, докато Кара Ибрахим дигна очи и попита:

— Е? Каква я свърши?

Али Чауш се обърка.

— Каква я свърши, питам? — продължи строго началникът. — Като кучето на нивата.

— Както каза ти, ефендим — пристраши се Али Чауш. — Стигнахме в тъмно.

— Разправи поред.

Али Чауш се почеса по тила.

— Стигнахме в тъмно и сутринта заехме бърчината. Нашите хора се пръснаха и почнаха да гърмят надолу без нужда, според твоята заповед. Ние гърмим, а срещу нас — никой.

— Е? После? Срещу вас не дойдоха ли от хората на Синапа? — попита с учудване Кара Ибрахим.

— Не, ефендим. Изтеглиха се на високото.

— А вие?

— Нашата работа сега е бозук. Те са над нас и ни бият.

— Гледай, гледай — мърмореше на себе си Кара Ибрахим. — То бива будалък, ама толкова... Сега какво ще правиш?

— Ти ще кажеш, ефендим.

— Аз ще кажа, като взема една дебела тояга и те зачеша с нея. Слушай, глупава читашка главо. Ще вземеш още двайсет-трийсет аскерлии и още тая нощ ще ударите здраво ония горе, ще бастисате лагера им, а ние ще ги бием от другата страна. Разбра ли? — Кара Ибрахим го погледна с кървясали очи и завърши с обикновеното: — Куче с куче!

— Слушам, ефендим — отвърна с ниско темане Али Чауш, като отстъпваше заднишком.

За Кара Ибрахим беше важно да хване жив разбойника и хората му, да ги изпрати в Хюлбе на пашата — тогава и за него мир и почести, и за царщината спокойствие. Но те се държаха и както се вижда, още дълго ще се държат. Това го ядосваше и отравяше предчувствието му за близка победа. И тая рана в ръката дойде от невиделица — той не очакваше тая среща и затова не беше напълнил пищова, но беше доволен, че му каза, каквото мислеше. Скоро разбойникът ще лежи в краката му с вързани ръце и ще моли за милост. Тия му мисли бяха пресрещнати от друга мисъл: „Не, Мехмед Синап няма да иска милост, не е той от тия хора. Не, няма да иска...“.

ДВАДЕСЕТ И СЕДМА ГЛАВА

КРАЯТ

На висок прът на мегдана стои набучена главата на Мехмед Синап. Наоколо е пусто. Отделни войници минават с привычното войнишко равнодушие. Но тя привлича особено Кара Ибрахим.

Искаше сякаш да се убеди, че наистина това е тя, че най-послед разбойникът е убит.

Страшният вид на главата го караше да тръпне.

Тя го гледаше с прозрачните си сини очи, като че искаше да го удави с презрението си. Устата беше полуотворена, отвътре се показваха две редици бели зъби. Обраслото с тънка брада лице беше се мъчително сгърчило. Върху него лежаха следи на такава дълбока мъка, че който го видеше, моментално дръпваше очите си, сърцето изстиваше при вида на толкова безизходни и страшни мисли, осенили го в последния миг.

Кара Ибрахим не можеше да издържи укора на тоя поглед. Той сякаш му казваше: „Ти, ти си убиецът на ония, невинните, които не знаят какво е зло, защото са чисти като стръкчета трева, които не са чули нищо за султана и слугите му, не знаят нищо за големите разбойници, между които си и ти, Кара Ибрахим, и всички като тебе, слуги на силните срещу слабите и гладните... Какво са виновни те? Защо ги погуби? Кой ти е дал власт да разполагаш с живота на беззащитните? Аллах ли, който гледа на всички хора като на свои грешни деца, или земните господари, които градят своето благополучие върху глада и смъртта на хиляди“.

Кара Ибрахим се усмихваше горчиво на тия мисли, които сам си внушаваше. Ръката му беше превързана. Все пак разбойникът си беше отмъстил — раната е дребна наистина, но често и нищожна рана може да хвърли човека в гроба. Той премина няколко пъти през мегдана и бързият поглед, който хвърляше към страшната глава, го караше да си мисли за справедливия съд на аллаха над всеки злосторник, дръзнал да се противи на вечните закони между хората... или да се опитва да

премести горното отдолу, долното отгоре... Та нали тъй е било от паметивека: всеки ляга, както си постеле, и всеки се простира според чергата си... Тия мисли той се мъчеше да утвърди здраво в главата си, да ги забие като с гвоздей. Те бяха плът от плътта му и за тях той бе готов да набие на кол всеки царски душманин.

Известията идваха едно от друго по-нерадостни. Ония горе бяха узнали за смъртта на своя началник, но не мръднаха. Някои помалодушни бяха слезли, но повечето се държаха. Много жени се спуснаха с децата си в селата, други се укриха в горите.

Тогава започна сечта, започнаха мъките, побоищата. Втурваха се в къщите, извеждаха жените и децата, биеха ги да кажат къде са мъжете им, бащите им.

Светлата и просторна Чеч потъна в дълбок мрак, онемя.

Само писъкът на жените разкъсваше мълчанието и редки гърмежи, кратки престрелки с бунтовници, показваха, че там нейде не се даваха, биеха се и не отстъпваха.

Пожарите растяха. Всяка къща, дето не можеха да кажат де е синът или стопанинът, се палеше и наоколо пицяха жени и деца, а за да ги усмирят, низамите стреляха в тях, поваляха ги и се смееха.

Кара Ибрахим седеше в шатрата си и пушеше с чибук. Той чуваше гърмежите, писъците и изпитваше скрита наслада, че можа да отмъсти на разбойника, да смаже душманите на падишаха. Жлъчката му на вярно куче се къпеше в парливата радост на победата и правеше тая радост по-сладка. Ръката го наболяваше, но той не забелязваше това.

... Ни една врата не се откряна сама, никой не излезе да види позора на Мехмед Синап. По мегдана кръстосваха новите господари на Чеч, с пъстри чалми и опнати беневреци, шареха безцелно, отегчени от дългото бездействие. Стигнаха в края на лятото, а ето буковите гори пожълтяха, нощем ставаше студено. Имаше войници от Анадола, черни арапи, които вечер зъзнеха и споменуваха високо името на аллах. Какво правеше Кара Ибрахим? Какви тайни сметки имаше да урежда?

Една стара жена бързаше към мегдана, с ръце над очите, прегърбена, залитаща. Спъваше се в дългата износена пола, минаваше

решително край войниците, като че току-що бе научила новината за Синапа. Приблужи се до върлината, на която бе набита кървавата глава, и като зачупи ръце, занарежда тежко, несвързано:

— Синап! Синап! Страшен челек! Имаш ли си майчица, за теб да поплаче?

Не можа да изтърпи гледката и закри с ръце очи, като продължаваше да вие:

— Синап! Синап! Ти ли си, синко? Без тебе лошо и с тебе лошо! Тия хора нямат милост! Де да идем, на кого да се оплачем?

Главата стоеше невъзмутима и неподвижните очи гледаха равнодушно. Жената се уплаши и за миг ѝ се стори, че гласът ѝ пресъхва, после издаде страшен писък и почна да кълне, като стреляше с ръце войниците, шатрите, небето и цялата Чеч.

— Огън да ви гори и царството и намярата! Черната да ви помете до един!

Хванаха я и вързаха ръцете ѝ отзад. Беше майката на Мустан Байрактар. Гледаше с тъп, непроницаем поглед, като че не беше на себе си.

Отведоха я при Кара Ибрахим.

Той я гледа дълго, без да каже дума. После дигна ръка, като да я удари, и каза:

— Ти ли си майката на Мустан Байрактар?

Старата жена, неразбрала отначало, измънка, като се досети.

— Аха.

— Ти знаеш ли, че си родила куче, а не човек?

— Не знам — сви тя в недоумение рамене.

— Той е дигнал ръка срещу падишаха, нашия баща.

— Кой, Мустан? — учуди се тя и пред очите ѝ се изправи снажната снага на сина ѝ. — Мустан? Ха-ха-ха!

— Да, срещу царската войска, галеното чедо на падишаха!

— Мустан!

— А най-главното, бил е помощник на баш бунтовника Синап.

— Гледай! Гледай! Не знам!

— Не знаеш! Да благодариш на аллаха, че косите ти са побелели, инак ще те науча как се тачи царски челек.

Кара Ибрахим разбра, че е луда. Даде заповед да я изведат и двама гавази я изтикаха навън с блъскане и псувни. Стигнала на

мегдана, старата жена прихлупи очи към земята пред главата на Мехмед Синап и заприпява с висок и жалостив глас.

— Синап! Синап! Синко! Дали си имаш майчица, помен да ти направи?

Неколцина войници я сритаха и тя скочи бързо. Заситни с леки крачки по пътя, хванала с две ръце главата си като човек, който няма вече какво да очаква, освен смъртта. Гласът ѝ се отекна в дивата и злокобна тишина на селото като вой и плач над умрялата свобода на Чеч.

... Като свърши всички приготовления, Кара Ибрахим даде знак за тръгване. Нямаше вече работа в Чеч. Слава на аллаха — всичко свърши благополучно.

Всичко свърши благополучно. Главата на войводата ще отиде във Филибе да я види пашата, да каже: „Аферим, Кара Ибрахим, ти се показва верен син на царщината, ще поискам от падишаха за тебе златна сабля с дръжка от драгоценни камъни...“.

Тъй ще бъде. Започваше изкачването на Кара Ибрахим по стълбата на големството. Така ставаше то — само за тоя, който е изтребил повече гяури, царски душмани, се отваряха вратите на високите служби. А ето — Кара Ибрахим опустоши цялата Чеч, изгори селата, безразборно изби хората. Та затова ли нямаше да го наградят? При това той беше ранен от разбойника и това се прибавяше към заслугите му.

Селата се стаиха. По полето, в ниви и ливади, по бахчи и градини не се виждаше жив човек. Не се чуваше песен по къра, дори птиците отлетяха някъде вдън гори. Бунтът бе наказан, да се знае и помни за бърдни времена.

Горите наоколо жълтееха. Тяхното злато се оглеждаше в реката, а край нея извиваше пътят, отдето щяха да потеглят победителите. Бяха се добре потрудили — всеки носеше на гърба си голям вързоп плячка: женска прикя, пендари, коприна, бели ризи с везмо, плат, който бяха тъкали трудолюбиви ръце за бърдно щастие с гиздав стопанин. А сами бяха окъсани като просяци, боси, брадясали, жадни за кръв.

Ордата се дигна. Кара Ибрахим яздеше напред с превързана ръка, мрачен и мълчалив. След него на висока върлина шествуваше

главата на Синапа, вече изгубила човешки вид посиняла и страшна със затворени очи и разрошена, сплътена от кръвта коса, с дълбоко хлътнали страни и полуотворена уста, от която капеха капки жълта суроватка.

Главата не виждаше нищо, не чувствуваше. Тя беше вече спомен за тия, които останаха живи, спомен за човека, който се яви в най-страшния час да спаси гладните, умиращите, да разкъса железните пранги на робството, за да остане името му в народната памет.

А отзад, в безредие и с пресипнали викове, вървеше ордата. Клатеха се лениво и от време на време стреляха в синьото есенно небе, което отвърщаше с глухото затворено ехо на околните скали.

Селата, през които минаваха, мълчаха като удавени: стърчаха голи зидове, по улиците не се мяркаше човек, не пушеше ни един комин. Влизаха като в гробища.

Кара Ибрахим се мръщеше, пращаше да викат векилите, заповядваше да им ударят по стотина тояги... После продължаваше с чувство на удовлетворена гордост, че най-сетне е разбито свърталището на тайфата и главатарят им — посечен. Щеше да се убеди сам вали паша, че може да спи спокойно, и не само той, но и всички малки и големи сановници, чийто кеф се разтуряше от деянията на разбойника...

Вечерта излезе буря. В селото, дето спряха да нощуват върлуваха цяла нощ ветрове, свиреха, препускаха кой знае накъде. Плискаше дъжд, водата придойде. Стана студено, в прозорците съскаха сухи листа. Хората се свиваха край огъня, налегна ги тъпа уплаха: нещо по-силно от тях гнетеше грубите им окървавени души.

Сънят им смущаваха кървави призраци, дим на опожарени села... Изгаряха цели челяди, жени, деца и старци... Още звучаха вопли на изтезавани хора, викове на изнасилвани жени, хрущене на разбити черепи. В нощта минаваха върволици навързани хора, водени на клане. „Алла!... Алла!“ — изтръгваше се от гърдите на спящите джелати. Сепваха се като опарени от живи въглени, с недоспали кървясали очи, с псувни на уста.

Огньовете бяха угаснали.

Над тишината и привичните всекидневни шумове на Чеч се понесоха необичайният вой на жени и деца, мъглата и отровният чад на пожарите.

Между малцината, които се спасиха, бяха Муржу и Мустан Байрактар, някои от хората на Топал Салих, които бяха дошли на помощ в последния час... Те се промъкваха през козите пътеки на Машергидик и следяха пътя на кръвопийците, писъка на зурлите и бумтежа на тъпаните, веселите пьянски провиквания... Къде отиваха?

Едно разбито въстание не значи край. Наопаки, то запалва в душите огъня на мъст и нов порив за свобода.

Вървяха приведени и пред тях се мяркаше през пролуките на гората далече по пътя набучената на прът глава на Мехмед Синап. Сърцата им забиваха тревожно, защото тя беше юнашка глава, достойна за любовта на народа.

Рано сутринта ордата потегли из голия планински кър. В тоя миг Кара Ибрахим усети тайна болка: горите наоколо бяха оголени, бяха станали още по-мрачни и негостоприемни. Доволен ли беше той? Беше ли наситил душата си с невинната кръв, с картините на ужас и опустошение? Обърна се назад — високата и стръмна Машергидик стоеше в дъното на хоризонта, цяла потънала в сняг.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.